

T.C.
NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FEHÎM-İ SÂNÎ (SÜLEYMAN FEHÎM) ve DÎVÂNİ
(İnceleme-Metin)

Tezi Hazırlayan
Recep Çelik

Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Nisan-2012
NEVŞEHİR

Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram danışmanlığında Recep Çelik tarafından hazırlanan "FEHİM-İ SÂNÎ (SÜLEYMAN FEHİM) ve DİVÂNI (İnceleme-Metm)" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

04 /04 /2012

JÜRİ:

Üye Prof. Dr. Filiz Kılıç

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ömer Bayram

Üye Yrd. Doç. Parvana Bayram

ONAY : Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 06.04.2012 tarih ve 2012.174... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...18.../04.../2012

ÖN SÖZ

Dil, bir toplumun kültürünün yansıması olup kültür dil ile hayat bulur. Bir milletin dilinin yaşayan en güzel ifadesi de edebiyatıdır. Bir toplumun tarih, düşünce, ruh ve hayal kavramlarıyla ilgili olarak kendini tanıması, tanıtması ve tanımlaması ancak edebiyatıdır. Bunun için de kayda değer edebi örneklerin araştırılması ve incelenmesi şarttır.

*...dünle beraber gitti cancağızım ne varsa düne ait,
şimdi yeni şeyler söylemek lazım...*

Cümleleri ile insanlığa seslense de bilge adam; artık çağ, şiirin kapsamı alanına giren her ne varsa sonuna kadar tüketilmiş olduğu bir çağdır. Yani şairler daha az malzeme ile şiir binasını inşa etmek zorundadırlar. Buna paralel olarak yine XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin tarihi ve sosyal çalkantıları had safhada yaşadığı ve tüm alanlarda çöküşün son hızla devam ettiği bir yüzyıldır. Dolayısıyla bu çöküş, her alanda olduğu gibi, toplumların ruhu diye tanımladığımız şiirde de en ileri düzeyde kendini göstermiştir. Geçmiş yüzyıllarda Türk edebiyatının eriştiği olgun ve verimli yapı bu yüzyılda korunamadığı gibi edebi türlerdeki çeşitlilik ve edebî eserlerin sayısı da giderek azalmıştır.

Çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden Fehîm-i Sâni işte edebiyatımızın kısır bir döngü içerisine girdiği, kendisini yenileyemediği ve daha çok kendisini yinelediği bu yüzyılda yaşamış; hem öğrenmiş, öğretmeye çalışmış hem de yazmış, yazdırmaya çalışmış bir şahsiyettir. Çalışmamızın temel amacı, XIX. yüzyıl divan şairi Süleyman Fehîm'in kaynaklardan ve divanından hareketle hayatını ve edebi kişiliğini tespit etmek, özellikle de divanının transkripsiyon harfli metnini hazırlamaktır.

Bütün bu çalışmalarımız sırasında kıymetli vakit ve bilgilerini paylaşan Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Ömer BAYRAM'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Recep ÇELİK

Konya-2012

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

2012; sayfa VIII+184

Fehîm, 19. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Asıl adı Süleyman'dır. "Fehîm-i Sâni ve Dîvânı (İnceleme-Metin)" adını verdiğimiz bu çalışma divan edebiyatı şairlerinden Fehîm-i Sâni ve Dîvânı üzerinedir.

Çalışmamız, giriş bölümü dâhil dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, XIX. yüzyılın siyasî ve edebî hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Süleyman Fehîm'in hayatı, çevresi, edebî şahsiyeti ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, divanda yer alan şiirlerin nazım şekilleri; vezin, kafiye ve redifler ele alınıp divanın muhtevasında öne çıkan unsurlar tespit edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; mevcut nüshaların tavsifi yapılmış ve divan metninin kuruluşunda takip ettiğimiz metod açıklanmıştır. Ayrıca bu bölüm, divanın transkripsiyon harfli metnini içermektedir.

Fehîm, divan edebiyatının son döneminde yaşamış; şiirleri, gerek dil ve üslûp gerekse edebi sanatlar bakımından divan şiirinin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Şeyh Gâlip ve Fehîm-i Kadîm'e nazire yazmış; şiirlerinde Türkçeyi başarılı bir şekilde kullanmıştır. Fehîm, Arapça ve Farsçayı da bilmektedir. Atasözleri ve deyimlerden de faydalanmıştır. Divanında 65 Gazel, 12 Kıta, 1 Terkîb-i Bend, 3 Tahmis, 15 Müfred, 3 Nazm, 8 Matla, 3 Şarkı ve 1 Tazmin vardır. Fehîm, şiirlerinin tamamında din dışı konuları işlemiştir.

Anahtar Kelimeler:

19. yüzyıl, Fehîm, Divan, Divan Edebiyatı, Transkripsiyon

ABSTRACT

Fehîm who was a divan poet lived in 19 th century. His real name was Süleyman. In this thesis, named “Fehîm-i Sâî and his Dîvân (Examination-Text)”, is about a Classical Ottoman poet Fehîm and his divan.

The thesis consists of an introduction and three chapters. In the introduction, we have given informations about political and literary life in the XIX. century.

In the first chapter, Süleyman Fehîm’s life story, his entourage, literary personality and his studies have been given.

In the second chapter; the metres and rythmes, which are according to the verse forms in poems, has been tried to be evaluated and also the elements which are foregrounded within the content of divan has been tried to be evaluate.

In the third chapter, the characterizations of various copied manuscripts of divan were examined and the method followed by us in constructing the text of the divan was explained. Also in this section, contains the text of the character transcription.

Fehîm, who lived in the last period of divan literature; his poems reflect the general features of divan poetry from the point of both language and style and literaty arts. He wrote similar poet to Şeyh Gâlip and Fehîm-i Kadîm; he used Turkish successfully in his poems. Fehîm also knew Arabic and Persian. He benefitted from proverbs and idioms. In his Divan there are 65 Gazel, 12 Kıta, 1 Terkîb-i Bend, 3 Tahmis, 15 Müfred, 3 Nazm, 8 Matla, 3 Şarkı and 1 Tazmin. All his poems are in inreligious subjects.

Key Words:

19th century, Fehîm, Divan, Classical Ottoman Poem, Transcription

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
SÜLEYMAN FEHİM'İN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BAKIŞ.....	1
1. SİYASİ DURUM.....	1
2. EDEBÎ DURUM.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
FEHİM-İ SÂNÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	6
1.1. HAYATI.....	6
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	8
1.3. ESERLERİ.....	18
1.3.1. Dîvân.....	18
1.3.2. Sefînetü'ş-Şu' arâ.....	19
1.3.3. Şerh-i Dîvân-ı Sâ'ib-i Tebrizî.....	20
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
FEHİM-İ SÂNÎ DÎVÂNI'NİN ŞEKİL VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ.....	21
2.1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	
2.1.1. Nazım Şekilleri.....	21
2.1.1.1. Terkîb-i Bend.....	22
2.1.1.2. Tahmîs.....	23
2.1.1.3. Gazel.....	24
2.1.1.4. Şarkıyyât.....	30
2.1.1.5. Tazmîn.....	31
2.1.1.6. Kıt' aât.....	31

2.1.1.7. Matla.....	33
2.1.1.8. Müfred.....	33
2.1.1.9. Nazm.....	34
2.1.2. Vezin.....	35
2.1.3. Kafiye ve Redif.....	36
2.2. MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ.....	41
2.2.1. Aşk, Sevgili ve Aşk Kahramanları.....	41
2.2.2. Sosyal Hayat.....	45
2.2.3. Tabiat.....	47
2.2.4. Şahıslar ve Beldeler.....	48
2.2.5. Din ve Tasavvuf.....	49
2.3. DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ.....	50
2.4. SONUÇ.....	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	59
3.1. FEHÎM-İ SÂNÎ DÎVÂNI.....	59
3.1.1. NÜSHA TANITIMI.....	59
3.1.2. METİN TESPİTİNDE GÖZETİLEN ESASLAR	62
3.1.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	64
3.1.4. FEHÎM DÎVÂNI'NIN TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	65
3.2. KAYNAKÇA.....	176
3.3. FEHÎM DÎVÂNI'NIN ARAP HARFLİ METNİNDEN ÖRNEKLER.....	179
3.4. ÖZGEÇMİŞ.....	183

KISALTMALAR

age.:	Adı geçen eser
B.:	Beyit
Bkz.:	Bakınız
C.:	Cilt
DN:	Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Nüshası
G.:	Gazel
h. :	Hicri
hzl.:	Hazırlayan
İst.:	İstanbul
İN :	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası
İst. Kd. :	İstinsah kaydı
İst. Th. :	İstinsah tarihi
K. :	Kaside
Kt. :	Kıta
Ktp. :	Kütüphanesi
L.:	Lugaz
MN:	Matbû Nüsha
m.:	Miladi
Ms. :	Musammat
MEB:	Milli Eğitim Basımevi
Mes. :	Mesnevi
Mt. :	Matla
s. :	Sayfa
Tr. :	Tarih
Tc. :	Terci-i Bend
Th. :	Tahmis
Tk. :	Terkîb-i Bend
v. :	Varak
Yay. :	Yayınevi, Yayınları
Yz. :	Yazma

GİRİŞ

SÜLEYMAN FEHİM'İN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BAKIŞ

1. SİYASİ DURUM:

Fehîm-i Sâni, Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma hareketlerine yoğun olarak maruz kaldığı bir dönemde yaşamıştır. Aslında bu dönem ve özellikle sonrası Osmanlı'nın ne tam Batılı olabildiği ne de tam Doğulu olarak kalabildiği bir dönemdir. Osmanlı, ne gariptir ki yüzyıllardır külleriyle yoğrulduğu Doğu Medeniyeti'nden sıyrılıp yine yüzyıllardır her alanda mücadele ettiği Batı Medeniyeti'ni benimsemeye çalışmaktadır. Ülkede her alanda yaşanan bu ikilemden edebiyatımız da büyük ölçüde etkilenmiştir.

Yeni edebi türler Batı'dan gelerek ağırlığını hissettirirken yeni düşüncüyü savunan ve eskiye pek rağbet etmeyen kuvvetli edipler de yetişmektedir. Artık edebiyatta divan şairlerinin değil bu yeni anlayışın temsilcilerinin ağırlığı hissedilmektedir.

Sened-i İttifak imzalanmış ve bununla padişahın yetkileri ilk defa kısıtlanmıştı. On sekizinci yüzyılın sonlarında tahta çıkan III. Selim, Nizâm-ı Cedid denen bir dizi yenilik yapmıştır ki bu yenilikler sadece askerî alanı değil sosyal hayatın birçok alanını da kapsamaktadır.

Daha sonra Yeniçeri Ocağını kaldırmadıkça hiçbir yeniliğin gerçekleşmeyeceğini anlayan II. Mahmud, 16 Haziran 1826 tarihinde Vakâ-yı Hayriye diye bilinen tarihi adımı atmış, ardından yeni bir ordu kurmuştur.¹

Yeniliklerin önü açılmış, kılık kıyafetten eğitime ve daha birçok alanda yeniliklere adım atılmıştır. 1831'de ilk resmi gazete Takvim-i Vekâyi yayımlanmaya başlamış arkasından 1840'ta Ceride-i Havâdis yarı resmi bir gazete olarak İngiliz tüccar ve muhabir William Churchill tarafından yayımlanmıştır. Daha sonra Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk somut adımı olan Tanzimat Fermânı 3 Kasım 1839'da ilan edilmiş, artık devlet için her alanda yeni bir dönem başlamıştır.²

¹ Mehmed Maksudoğlu; Kuruluşunun 700. yılında Osmanlı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, s. 238-240.

² Nuri Yüce; Osmanlı Medeniyeti Tarihi, C. I, Feza Gazetecilik A.S., İstanbul 1999, s. 1-19.

Siyasi ve sosyal alanda yapılan bu gibi birçok yenilikten sonra Batılılaşma her alanda olduğu gibi edebi sahada da kendini hissettirmiş ve bu dönemde yeniliği savunan güçlü edebiyat adamları yetişmiştir.

Bu ferdandan sonra artık Batı etkisi kendisini daha kuvvetli olarak hissettirecek ve yakın zamanda her alanda Batı örnek alınmaya başlanacaktır. Ancak Fehîm'in şiirlerine baktığımızda yukarıda anlattığımız yeniliklere dair bahislerin pek işlenmediğini görüyoruz. O, yine klasik anlayışla divan şiirine sarılmış ve divan şiiri anlayışını yaşatmaya çalışmıştır.

Tārīh-i Berā-yı Vilādet-i Şehzāde Sulţān Meĥmed Murād/4

Etdi Tanzîmât-ı Ĥayriyye zamānında zuhūr

Pür-‘imāret eyledi mülk-i ĥarāb-ı ‘ālemi

Tanzimat Fermanı hakkında sadece Şehzâde Murad'ın doğum tarihiyle ilgili olduğu için yukarıda verdiğimiz tarih beytinde bahsetmiş. Buna mukâbil, eleştiri veya görüş bildirme açısından baktığımızda edebiyatta ortaya çıkan yeni edebi türlerden, gazeteceliğe dair gelişmelerden, edebi akımlardan veya Tanzimat Fermanı'ndan olumlu ya da olumsuz herhangi bir şekilde söz etmemiştir.

2. EDEBÎ DURUM:

On dokuzuncu yüzyılda edebi türler ve muhteva açısından yeni bir anlayışın yavaş yavaş ortaya çıktığını görüyoruz. Edebiyatın dili, vezni ve nazım şekli büyük ölçüde aynıdır. Ancak yeni anlayış eski edebiyattan büsbütün kopmamış diğer alanlara göre bu değişimin seyri daha yavaş olmuştur. Batı tesirinde gelişen edebiyatımızın ilk temsilcileri eski kültürle yetiştikleri için bu edebiyatla olan bağlarını tamamen koparamamışlar. Bazı durumlarda cephe alıp eleştirseler de yine bu kültürden beslenmeye devam etmişlerdir.

Bu açıdan baktığımızda bu dönemde eser veren edipleri dört gruba ayırabiliriz. Birincisi halk edebiyatı geleneğinden gelip bu anlayışı devam ettiren Erzurumlu Emrah, Dadaloğlu, Bayburtlu Zihni, Âşık Dertli gibi şairlerin içerisinde yer aldığı gruptur. İkincisi Batı edebiyatıyla irtibatı olmayan, tamamen eski kültürle yetişip yoğrulan, eski kültürü yaşayan ve eski kültürle yazmaya devam eden şairimiz Fehîm'in de dâhil

olduğu Keçecizâde İzzet Molla, Aynî, Enderunlu Vasıf gibi şairlerin yer aldığı gruptur. Üçüncü diye tarif edebileceğimiz grup eski kültürle yetişip Batı edebiyatıyla tanıştıktan sonra bu iki edebiyat arasında köprü vazifesi olarak tanımlayabileceğimiz bir tutum sergileyen edebiyatçıların; Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi şahsiyetlerin yer aldığı gruptur. Sonuncusu tamamen Batı kültürü ile yetişmiş olmasa da o kültürün eserlerini vermeye çalışan ve eski edebiyata cephe alan, eski-yeni tartışmasının fitilini ateşleyen Recaizâde Mahmud Ekrem, Tevfik Fikret, Sami Paşazâde gibi edebiyatçıların yer aldığı gruptur.

Bu dönemin şair ve yazarlarının siyasi, sosyal ve kültürel hayattaki ikilemi hem ruhlarında hem de eserlerinde yaşadıklarını, divan edebiyatının nazım şekilleri ile yeni konuları deneyip daha sonra bu iki edebiyattan birinin taraftarı haline geldiklerini görüyoruz. Bu anlamda yüzyılın ikinci yarısından sonra özellikle edebiyat sahasında sancılı bir dönemin başladığını söyleyebiliriz. Dönemin edipleri aslında divan edebiyatının hem son temsilcileri hem de divan edebiyatını yıkararak yeni edebiyatın kurucuları olmuşlardır. Elbette bu yüzyılda da divan edebiyatı şairleri yetişmiş, yetkin eserler yazılmaya devam edilmiştir; fakat önceki dönemlerde olduğu gibi bunlar ses getirememiş aynı zamanda kültürel, sosyal ve siyasi hayattaki değişim karşısında tutunamamıştır. Aslında bu son dönem şairlerinin en büyük eksikliklerinden biri olarak da eski kültürü tamamen terk etmeden yeniyile uyumlu olabilecek bir anlayışı geliştirememiş olduklarını; hatta hiçbir zaman böylesi bir kaygı da taşımadıklarını söyleyebiliriz. Netice itibarıyla bu yüzyıl artık divan edebiyatı geleneğinin sahayı yeni edebiyata bırakmaya başladığı bir dönemdir.

Kendini yenileyemeyen divan şairleri, klasik edebiyatın zirvede olduğu yüzyılları örnek alıp o dönem şairlerinin ardından gitmeye çalışmışlar, yeterli düzeyde olmasa da kısmen başarılı olmuşlardır. Şairimiz Fehîm de böyle bir yüzyılda yaşamış, klasik kültürle yoğurduğu zihin dünyasından şiirler yazmaya çalışmıştır. Araştırmamız sırasında en çok dikkatimizi çeken ve önemli gördüğümüz bir husus: Fehîm'in kendi çapında edebi ve kültürel bir ortam oluşturma çabası ve çevresindiklerle beraber beslendiği bu anlayışı özellikle konağındaki faaliyetlerle yaşatmaya çalışmasıdır. Fehîm'in hayatı, başlığında bu konudan ayrıca bahsedilecektir. Şimdi, dönemin edebi hayatı hakkında fikir sahibi olmak adına bu yüzyılın dikkat çeken şairlerine şöyle bir göz atabiliriz.

Aynî: Gaziantep'te doğduktan sonra İstanbul'a gelen Nakşibendî tarikatına mensup bir şairdir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş olan Aynî İstanbul'da ölmüştür. Bu dönemin en revaçta olan manzumelerinden tarih söylemede adını duyurmuş, Surûrî'den sonra bu alanda şöhret kazanan en önemli şairlerden olmuştur. Son yüzyılın birçok şairi gibi Şeyh Galib, Nef'î, Nâbî gibi şairlerin etkisinde şiirler kaleme almış ve onlara nazireler yazmıştır.³

Enderunlu Vâsıf: Aslen İstanbullu olan Vâsıf, Enderunda yetişen birçok şairde olduğu gibi Enderunlu ya da Enderunî adıyla anılmıştır. Hâceganlık yapmış, 1824 yılında İstanbul'da ölmüştür. Nedim'in yolunda yürüyenlerdendir. *Şiirleriyle divan edebiyatının kalıplarının dışına çıkmaya çalışmış, perde-birûn sayılabilecek şiirler yazmıştır. Tabii bunu yaparken de bayağılığa düşmüş şairlerdendir.*⁴

Keçecizâde İzzet Molla: İstanbul'da doğmuş, çeşitli devlet görevlerinde bulunduktan sonra Osmanlı-Rus Savaşı aleyhtarı olduğu için sürgüne gönderildiği Sivas'ta ölmüştür. Dönemin özelliği itibarıyla klasik edebiyata biraz olsun canlılık getiren şairlerdendir. Şiirlerinde nükte, mizah, eğlence ve latifeye fazlaca yer veren bir şahsiyettir. Yaşadığı sürgün hayatı eserlerine de etki etmiştir.

Leyla Hanım: İstanbul'da doğmuş, kültürlü ve eğitilmiş bir ailede yetişmiş, aynı zamanda klasik edebiyat sahasında kalem oynatmış kadın şairlerimizdendir. Leyla Hanım, Keçecizâde İzzet Molla'nın akrabasıdır ve şiirlerinde onun etkilerini görürüz. Leylâ Hanım, bazı şiirlerinde dayısı İzzet Molla'yı üstat olarak anar. Mevlevîliği benimsemiş, Şeyh Galip'ten etkilenmiş ve ona nazireler, tahmisler yazmıştır. Beşeri aşkı şiirlerinde rahatça işleyen kadın şairlerimizdendir.⁵

Yenişehirli Avnî: Yenişehirde doğduktan sonra İstanbul'a gelmiş ve çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş; daha sonra divan kâtibi olarak Bağdat'a gitmiştir. İstanbul'a döndükten sonra eşini ve çocuklarını kaybetmesi, çektiği maddi sıkıntılar haliyle onun şiir dünyasını etkilemiştir. Bu yüzyılın birçok divan şairi gibi o da Mevlevîliği benimsemiş, derviş yaradılışlı bir şairdir. Eski geleneğe bağlı kalmakla birlikte, yukarıda bahsettiğimiz eski kültürü tamamen terk etmeden yeniyle uyumlu olabilecek

³ Büyük Türk Klasikleri; Aynî, İsmail Ünver, c. 8, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988, s. 137.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar; XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, c. I, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1956, s. 48.

⁵ Büyük Türk Klasikleri, Leyla Hanım, İsmail Ünver, c. 8, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988, s. 141.

bir anlayışı geliştirmeye çalışmış; ama istikrarsız tutumu yüzünden adını bu yolda fazla duyuramamıştır. Dönemin birçok şairi gibi şiirlerinde nükte, mizah ve laubaliliğe fazlaca yer veren, buna rağmen kendisinden sonraki şairlerce itibar gören bir şairdir.⁶

Şeref Hanım: İstanbul'da doğan, Padişah II. Mahmud'a ve Valide Sultan'a medhiyeler yazan Şeref Hanım dindar ve Mevlevî tarikatına mensup bir şairdir. Aruzdaki başarısı, söyleyişindeki özgünlük, duygu inceliği ve daha birçok yönden döneminin diğer bir kadın şairi Leyla Hanım'dan daha başarılı bir şair olduğu söylenebilir.⁷

Yukarıda ismi geçen şahsiyetler, duygu ve düşünce hayatındaki değişiklik, gazetenin yaygınlaşması, yeni türlerin ortaya çıkışı ile divan edebiyatına olan ilginin azaldığı bir dönemde yaşamış şairlerdir. Her ne kadar bazı şairler bu gelenekten gelseler de onlar için yeni anlayış daha cazip gelmiş ve yavaş yavaş o yöne doğru kaymışlardır. Yeni duygu ve düşünceleri eski biçimde işlemeye bir süre devam etmişler ama daha sonra yeni olanı yeni ile anlatma yoluna gitmişlerdir.

⁶ Büyük Türk Klasikleri, Yenişehirli Avni, İsmail Ünver, c. 8, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988, s. 162.

⁷ Nihad Sami Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 840.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEHİM-İ SÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

1.1. HAYATI:

Süleyman Fehîm, XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış âlim ve şair yaratılışlı bir şahsiyettir. Kendisini XVII. yüzyıl divan şairi Fehîm-i Kadîm'den ayırmak için Fehîm-i Cedîd veya Süleyman Fehîm-i Sâni de denilmektedir. Asıl adı Süleyman olup 1203 (1788/1789)'te İstanbul'da doğdu.⁸ Tefsîr-i Mevâkib sahibi İsmail Ferruh Efendi'nin dairesinde yetişti.⁹ Muzika dairesi Farisî hocası Mehmed Emin Efendi'nin Kethudâzâde Menâkibi'nde: “ *İstanbul'da Karagümrük tarafında sâkin olan Fârisî hocası Fehîm Efendi, Ferruh İsmail Efendi¹⁰'nin kalpaklısı, yani uşağı idi. Hem hizmet etti; hem okudu, yazdı.* ”¹¹ denilmektedir.

Memuriyet hayatına Divan Kalemünde başlayan şair, II. Mahmud ve Abdülmecid devirlerinde Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kalemünde ve Darphâne-i Âmirede çalıştı.¹² Daha sonra Rumeli'ye giderek uzun süre voyvodalık ve mütesellimlikte bulundu. İstanbul'a dönünce Beşiktaş Cem'iyet-i İlmiyesi'ne devam etti; burada Farsça dersleri verdi ve Farsça divanlar okuttu.¹³ Bu cemiyet, Vak'a-i Hayriye olayından sonra mensupları Bektaşîlik propagandası yapıyor diye suçlanıp kapatılana kadar bu hizmetlerine devam etti. Ahmet Cevdet Paşa, “Tezâkir” adlı eserinde bu cemiyetin mensuplarının çoğunun Bektâşî geleneğine mensup olduğunu; fakat onların böylesi işlerle hiç meşgalesi olmadığını söyler. Ahmet Cevdet Paşa, İsmail Ferruh Efendi için “*Londra'da elçilik etmiş, ecânib nazarında dahi gâyet makbûl ve mu'teber bir zât-ı nâdirü'l-sıfat idi. Böyle mamurü'l-cevânib birini Bektaşîlikle ithâm eylemek büyük bir haksızlık ve insafsızlıktır.*”¹⁴ diye söyler. Bu kültür insanlarının işi bir sosyal, kültürel ve eğitim ortamı yaratıp toplumun ve gençliğin gelişmesine kendilerince katkı sağlamaktan

⁸ İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal; Son Asır Türk Şairleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 1988, C. I, s. 379–381.

⁹ Ali Canip Yöntem; “Fehîm, Süleyman”, İslam Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, s. 537–538.

¹⁰ Aydın, Devlet Adamı, Bürokrat, 1796 Londra Büyükelçisi, Mevakib-i Tefsir yazarı, Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi kurucusu.

¹¹ İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal; *age.*, s. 379–381.

¹² Şemsettin Sami; Kamusu'l-Alam, C. V, İstanbul 1314, s. 3456.

¹³ Bursalı Mehmet Tahir Efendi; Osmanlı Müellifleri, C. II, s. 372.

¹⁴ Ahmet Cevdet Paşa; Tarih-i Cevdet, C. XII, s. 184.

ibaretti.¹⁵ Öğrencileri arasında mahlasını kendisinin verdiği Ahmet Cevdet Paşa ve tezkire yazarı Fatîn Efendi bulunmaktadır. Hakkında bilgi veren kaynaklar, o dönemde İstanbul'un büyük şairlerinden Mustafa Safvet Efendi'nin Farsça öğrenmek için cemiyete başvurduğu sırada İsmail Ferruh Efendi'nin kendisine Süleyman Fehîm'i tavsiye etmesini onun Farsça bilgisinin derinliğine delil olarak gösterir.¹⁶

Süleyman Fehîm Efendi, Arapçayı çok iyi bilmezdi. Ancak çok iyi Farsça bilir ve güzel şiir söylerdi. Entellektüel bir kişiliği vardı ve yaratılışında düşünceye, felsefeye bir yatkınlık bulunmaktaydı. Devlet memuru olduğu dönemlerde, özellikle voyvodalık yaptığı süre içerisinde, ülkenin birçok bölgesinde bulunmuştu. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin gerek taşradaki, gerekse merkezî yönetimdeki durumu hakkında pek çok bilgi sahibi olmuştu. Buna ek olarak daha küçüklüğünden başlayarak İsmail Ferruh Efendi'nin yalısında bulunmuş olması, ona dış devletler özellikle de Avrupa hakkında bilgi sahibi olma fırsatını vermişti.¹⁷

Yine Cevdet Paşa'nın anlattığına göre memuriyet hayatından ayrıldıktan sonra, masrafını irâdına uydurarak Karagümrük'teki konağına çekilip kendi âleminde yaşadı ve arzu edenlere Farisî okuttu. Ahmet Cevdet Paşa, Fehîm'in bu Farisî öğrencilerindendir ve ona "Cevdet" mahlasını veren kişidir. Bu arada beraber Sâ'ib-i Tebrizî'nin divanını şerhe başlamışlardı. Ama Fehîm'in ömrü vefa etmediğinden şerh yarıda kalmış daha sonra Ahmet Cevdet Paşa tarafından tamamlanıp saraya sunulmuş ve ailesine maaş tahsis olunmuştur. "*Dâhilî ve hâricî işlerde bilgisi olduğu için evi devrin tanınmış adamları, şair ve edipler ile dolar, kâh maâriften kâh politikadan bahsedilirdi.*"¹⁸. "*Cevdet Paşa, Nüzhet Efendi, Tezkire sahibi Fatîn Efendi gibi birçok erbab-ı danîş, ondan istifade etti.*"¹⁹ 3 Mart 1847'de İstanbul'da vefat etti.²⁰

¹⁵ Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Karaçavuş; Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim Cemiyetleri, Yayınlanmamış Doktora Dezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa; Tarih-i Cevdet, C. XII, s. 184; Mehmet Tahir, İstanbul'da pek çok kişinin, Süleyman Fehîm Efendi'den Farsça dersleri aldığını belirtir: Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri(1299-1915), (Haz.: Fikri Yavuz-İsmail Özen), C. II, İstanbul 1972, C. II, s. 119-120.

¹⁷ Ahmet Cevdet Paşa; Tezâkir, Yayımlayan: Cavit Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1991.

¹⁸ Fatma Aliye Hanım; Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı, Bedir Yayınları, İstanbul 1995, s. 43-44.

¹⁹ İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal; *age.*, s. 379-381.

²⁰ Şemsettin Sami ölüm tarihini, 1846 (1262) olarak verir: Şemsettin Sami; *age.*, C. V, s. 3456.

*Şu‘arâ-yi Hattâtinden Kıbrısîzâde İsmail Hakkı Efendi, şu tarihi söyledi.*²¹

Nâle kılsın ins ü cin gitdi Süleymân Fehîm

Bulmadı gitdi Hekîm Beg de ilâcın mevtin

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ:

Divan edebiyatında şairler, genellikle sınırları belirlenmiş bir sahada kalem oynatırlar. Bu sınırları belirleyen de yüzyıllar boyu süregelen bir birikimin oluşturduğu gelenektir. Şair, gönül kuşunu bu sahada uçurur; ancak konacağı dal da çiçek de bellidir. Söz ipliğine dizeceği inciler de incileri dizeceği ipler de. İşte bütün mesele bunu nasıl yaptığıdır.

Buna göre şairler orijinallik kazanır ve diğer şairlere göre üstün kabul edilirler. Gelenekten kopmadan veya geleneğe aykırı düşmeden geleneğin söylediklerinden ötesini söyleyebilen, kendine has ayrı bir hayal dünyası kurabilen, geleneğin notalarıyla kendi müziğini yazmayı başarabilen bir şair divan edebiyatında gerçekten çok azdır. Divan şiirinde, bir pergel misali bir ayağı gelenekte, diğer ayağıyla kendi ruh dünyasında gezebilmektir asıl olan. Şairler bir ayaklarıyla geleneğe bağlı kalıp diğer ayaklarıyla kendi ruh dünyalarında dolaşmak varken, ya kayboluruz veya ayıplanırız ya da yapamayız korkusuyla geleneğin ipine tutunup onun bastonuyla dolaşmayı kabullenmişler; hatta bir anlamda bunu da menfaatlerine bilip çoğu zaman yerlerinde saymışlardır. Şairler için gelenek bir araç olmaktan çok amaç haline gelmiş, geleneğin cümlelerini terennüm etmelerinin şairliklerini ispat için yeterli olduğunu düşünmüşlerdir. Oysa gelenek divan şairi için, kelimeler dünyasında bir ışık, bir yol gösterici demektir.

Bu açıdan bakıldığında Fehîm’in de şiirlerinde kendi çağına kadar gelen şairlerin işlediklerinden farklı ve orijinal bir felsefe, en önemlisi işleyiş şekli yoktur. Birçok divan şairi gibi yer yer bazı söyleyişleriyle orijinalliği yakalayabildiğini söyleyebiliriz; ama bunlar münferit örneklerden öteye gitmez. Yani tüm şiirlerine hükmeden bir cevherin varlığından söz edemeyiz. Şair, “*nasıl billur bir kadehte şarabın rengi gizli kalmazsa benim saf gönlümde de aşkın neşesi olmaz nihan*” diye seslenerek birçok

²¹ Fatîm Davud; Hâtîmetü’l-Eş’âr, (hızl. Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.342–343.

yönüyle billur kadehle kendi saf gönlünü eşleştirir. Fizikî anlamdaki bu benzetmede bile kendi çapında bir orijinalliği yakaladığını söyleyebiliriz.

Neş'e-i 'aşk olur mu dil-i şāfımda nihān
Reng-i mey sāğar-ı billūrda izmār olmaz

Gazel 24/6

Buna paralel olarak gönlün figanının ney, gözyaşının mey, ciğer kanının meze oluşu ve böylece bir meclis kurulması imajıyla klasik edebiyatın klişe ifadelerinden öteye gitmediğini söyleyebiliriz.

Meze hūn-ı ciger mey eşk-i çeşmim ney figān-ı dil
Bu şeb meşrebce bir tertīb-i bezm-i 'iştret olmuşdur

Gazel 17/3

Fehîm, şiirlerine genel anlamda bakıldığında özellikle dokuz bentten oluşan terkîb-i bendinde ve diğer bazı şiirlerinde belli bir oranda coşkulu ve akıcı bir anlatımı yakalamıştır.

Bāde-nüşem şu'le-püşem 'āşık-ı rindāneyim
Tāb-ı eşk-i giryeden bî-ḥod olan mestāneyim
Sīne-süzem cāme çākem özge pür-dīvāneyim
Reng-i gül-ruḥsārına bülbül gibi pervāneyim
Bezm-i girdāb-ı cünün içre dönen peymāneyim
Cüş-ı tūfān-ı belādan keşti-i vīrāneyim

Kimseniñ peymāne-i iqbāli meksūr olmasın

Ṭıynet-i pākizesi ḥāk-i Nişābūr olmasın

Terkîb-i Bend/5

Fehîm'in edebî kişiliği hakkında tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde bize fikir verebilecek yeterli bilgiler mevcut değildir. Yalnız Fehîm'in, devrin tanınmış şahsiyetlerinden biri olduğunu özellikle de Karagümrük'teki konağının devrin ileri gelen aydın, âlim ve şâirlerince uğrak yeri edildiğini öğreniyoruz. Fatîn Tezkiresi'nde: "*Mûmâ-ileyh sühân-perver bir üstâd-ı sâhib-hüner ...*",²² diye bahsedilir.

Kendisinden Farsça öğrenen Cevdet Paşa, Arapçası kuvvetli değilse de Farsçayı mükemmel bildiğini söylüyor.²³ Cevdet Tarihi'nden anlaşıldığına göre, genç yaşında ders okutacak derecede bir liyakat kazandığı için Ortaköy'de İsmail Ferruh Efendi'nin reisliğinde ve onun yalısında kurulan Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi'nde devrin meşhur âlim ve edipleri ile birlikte Fehîm Efendi de daha o zaman meraklılara ders verirdi. Ahmet Cevdet Paşa, Fehîm'in Karagümrük'teki konağında isteyenlere Farsça dersleri verdiğini; Şevket, Saib gibi şâirlerin divanını okuttuğunu söyler. Yukarıdaki ifadelerden anlıyoruz ki Fehîm'in Farsça bilgisi devrin ediplerine bu dili öğretecek kadar ileri düzeydeydi. Edebiyat kültürü de onlara şiir dersleri verecek kadar derindi.

Fehîm'in şiirlerini geniş bir bakış açısıyla incelediğimizde şiirlerinin ana teması olan aşk, beşeri aşktır. Divanındaki gazellerin çoğu aşka dair duygular, ayrılık acısı, yalnızlık ve bunların sıkıntıları üzerinedir.

‘Âşıkım evsâfını taḥrîre ammâ n’eyleyim

Şıgmaz evrâḳ-ı ḥayâle şüret-i ma‘nâ-yı ‘aşḳ

Gazel 32/19

Cân-fedâkârâne süz-ı ‘aşḳdan pervânedir

Şem‘-i fânüs-ı muḥabbet şeh-per-i pervânedir

Gazel 19/1

Çıkar dūd-ı taḥassür süz-ı ‘aşḳınla ser-i dilden

Çekip âh-ı firâḳıñ her nefes nârgîle-nüşânız

Gazel 26/4

²² Fatîn Davud; *age.*, s. 342–343.

²³ Fatma Aliye Hanım; Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı, Bedir Yayınları, İstanbul 1995, s. 43–44.

Fehîm'in şiirlerinde işlediği bir diğer önemli konu sevgilidir. Sevgili, divan şiirinin klasik kalıplarındaki sevgilidir. Divan şiirinin en önemli kişisi olması dolayısıyla şiirde en çok sözü edilen, sevgilidir. Sevgili; divan şiirinde ince, ayrıntılı, san'atkârâne ve soyut bir şekilde tasvir edilir. Sevgili için çizilen ortak bir fizikî portre vardır. Sevgilinin bu bilinen fiziksel durumunun dışındaki davranışları da bellidir. Sevgili; hercâî meşreptir, hem rakibe hem aşığa yönelir, aşığını görmezden gelir. Aşığına ezâ ve cefâsı onun en temel özelliğidir. Ama şair bu sıkıntıları çekmeye namzet olmakla birlikte bu sıkıntılardan dolayı çok da mahzun değildir. Hatta bu sıkıntılarla karşı karşıya kalma o ve onun gibiler için bir onur vesilesidir.

Müşteriyiz o mehiñ cevrine biz bî-pervâ

Fâriğ-i havf-ı ziyân kim dediler işte biziz

Gazel 25/5

Çekeriz cevrimi ol kâşî kemânîñ dâ'im

Sâlik-i çille-keşân kim dediler işte biziz

Gazel 25/6

İltifât-ı nazar-ı yârdan oldum düşkün

Var mı beñzer bana dünyâda 'aceb üftâde

Gazel 55/11

Sevgilinin ona hiç gün göstermemesinden yakınıdır. Sevgilinin yüzünü görmediği her günün gecedden ibaret olduğunu söyler. Yine bu sevgilinin hiç merhameti yoktur. Sürekli gönül ülkesini harab eder. Vefasızdır, sevgisine güvenilmez. Rakiple buluşur, âşıktan sevgisini saklar. Âşık kul, sevgili sultandır. Sevgilinin özellikleri arasında acı ve ıstırap verici olması önde gelir, cana kasteder. Aşığa yar olmaz, taş yüreklidir. Sözünde durmaz; aşığın ağlayıp inlemesi, acı ve üzüntüden ölecek duruma gelmesi onu etkilemez. Sevgili aşığa sebepsiz yere eziyet eder.

Gün mü gösterdi hele ol kākül-i şeb-gün baña

Şems-i rüyuñ görmedikçe gecedir her gün baña

Terkb-i Bend/5

Zülfü kâfir çeşmi kıtil ğamzesi tıg el-amān

Ceyş-i ħüsnüñ mülk-i dilde dem-be-dem kıan gösterir

Gazel 15/5

Mest olur bāde-i nāzile bütün gün zālim

Bir gece meclis-i ‘uşşāka kadehkār olmaz

Gazel 24/2

Zāhidlere yani ham sofulara çatma ve onları hor görme, dünya malına önem vermeme, göz ve gönül tokluğu, ikbal kaygısına düşmeme, meyhane ve unsurları onun şiirlerinin çok işlenen temalarındandır.

Nüş-ı şahbā etmez ammā ğıybete dendān biler

Ekl-i laħm-ı meyyit olmuş ‘ind-i zāhide mübāħ

Gazel 14/4

Zāhidā keyfiyyet-i taqvā bizi ser-mest eder

Ĥüşe-i engürdandır sübħa-i şad-dānemiz

Gazel 27/5

Zāhid-i münkire mey şunma ‘abeş ey sākī

Ehl-i inkār kerāmātile irşād olmaz

Gazel 28/5

Zāhidā keyfiyyet-i taq̄vā bizi ser-mest eder

Süb̄ḥa-i evrādımız var dāne-i engürdan

Gazel 40/10

Eder zāhid heves būs-ı leb-i yāḳūt-ı cānāna

O dīv-i bed-meniş ṭālib olur mühr-i Süleymān'a

Gazel 57/1

Öyle ki bir köhne şaraba dünyayı değişir.

Yeni dünyāyı değiş köhne şarāba zāhid

Ser-i şāhānı sebū eyledi rindāne ḳadeḥ

Gazel 13/6

Birçok divan şairinde olduğu gibi meyhāne ve unsurları Fehîm'in şiirlerinde de en çok dile getirilen unsurlardandır. Aşk şarabından öyle kendinden geçmiştir ki mestānların şahıdır artık; gönül ülkesinde onun için en güzel mesken meyhanedir.

Lāübālī şāh-ı mestānım şarāb-ı 'aşḳdan

Mülk-i dilde mey-gede hoş taḥt u meskendir baña

Gazel 1/11

Ḳadeḥ gerdişde sākī 'işvede mey şişede gül-reng

Fehīmā var mı bu tertīb-i 'işret bezm-i me'vāda

Gazel 54/7

Kullandığı terimlere ve teşbihlere baktığımızda da Fehîm'in dönemin zekā oyunlarına yabancı olmadığını görürüz. Tabii bunları da ustalıkla şiirde kullanabilme bilgisine ve birikimine sahiptir. Ancak bu unsurları kullanırken nasihat etmekten de geri durmaz, tevekkülün ne güzel bir haslet olduğunu kendine özgü üslûbuyla anlatır.

Naṭ' -1 şatranc-1 kaderde esb-i tedbîr oynamaz

Beydağ-1 hâl-i tevekkül dâ'imâ ferzânedir

Gazel 19/3

Pek atılma ruḥ-güşâ olmaz o şâh-1 hüsni ü ân

Mât olursan başka bir manşûba der açmaz 'aşk

Gazel 33/3

Fehîmâ naṭ' -1 şatranc-1 kaderde beydağ-1 tedbîr

Olur pesmânde-i vâdi' -i hayret sür' at etdikçe

Gazel 48/7

Bu şeş-der hânede bir gün seni de zâr eder elbet

Şaḫın aldanma nerrâd-ı vefâ-yı çerḥ-i devvâre

Gazel 51/10

Fehîm'in şiirlerinde yer yer farklı temaların da işlendiğini görüyoruz. Bunlar: felekten, talihten, zamandan ve bahtından yakınmadır. Yalnız bu hususları kendine özgü bir üslûpla ele almıştır. Öyle ki onun çektiği cefaları görse felek utanacaktır. Bu denli acı içerisindedir. Şeyh Gâlib'e yazdığı tahmisle ise önce feleği iyi gösterip ardından onun ne kadar acımasızca hareket edeceğini anlatır.

Görünen reng-i şafaḫ şanma sirişk-i hūnum

Gördü ḡaddâr felek düştü hicâba şimdi

Gazel 62/4

Gösterir mi mihr-i maḫşûdu felekde rûzgâr

Perde-i şeb-reng bahtım sâye-efgendir baña

Gazel 1/10

Gösterir saña felek mäh-ı kemâli bir gün
 Çekme gam rüşen eder çeşm-i hayâli bir gün
 Şâm-ı firqatde görür mihr-i cemâli bir gün
Şafağ-ı eşk bulur şubh-ı vişâli bir gün
Ser-i küyunda felek her gece bin kân olaraq
Tahmîs-i Gazel Şeyh Gâlib

Ayrıca şiirlerinde Eski Yunan filozoflarından sıkça bahseder. Şiirlerinde onları hakiki, saf ve rasyonalist bir akıl yerine koyar. Burdan da anlıyoruz ki Fehîm'in biraz felsefi yönü vardır. *“Zira Süleyman Fehîm Efendi, Arapçayı çok iyi bilmezdi. Ancak çok iyi Farsça bilir ve güzel şiir söylerdi. Entelektüel bir kişiliği vardı ve yaradılışında düşünceye, felsefeye bir yatkınlık bulunmaktaydı.”*²⁴

Bâde-i ‘aşk bulunmaz hum-ı Eflâtûn’da
 Neş’e-i sırr-ı hakîkat dil-i mestândadır
 Gazel 22/2
 Ehl-i ‘irfân zâr olur mu şeş-der-i tedbîrde
 ‘Aql-ı Eflâtûn’u almaz bir pula dîvânemiz
 Gazel 27/4
 Reh-i tecrîdde derler mi Aristo’ya hakîm
 Terk-i dünyâ eden İskender’e üstâd olmaz
 Gazel 27/3
 İstemez ‘aql-ı Felâtûn celb-i câha câhil ol
 Tâli’ iñ olsun kavî tedbîr ü re’ yde Bâkil ol
 Gazel 36/1

²⁴ Fatma Aliye; *age.*, s. 43-44.

Fehîm, yazdığı tarihleri ile dönemin sosyal hayatına ışık tutar. Bu tarihler birçok divan şairinin de yazdığı gibi genellikle ölüm, doğum ve çeşitli özel günler içindir. Tarihlerin tamamına yakını kıta nazım şekliyle yazılmıştır.

Tārīḥ-i Vilâdet-i Şehzâde

Sa‘ d-ı ekberdir Fehîmâ târīḥ-i mevlûdüne
Oldu şehzâde Muḥammed Es‘ ad-ı mehd-i şeref (1229)

Tārīḥ-i Vilâdet-i Süleymân Beg

Fehîmâ peyk-i Hüdhüd eyledi mîlâdını tebşîr
Bahâu’d-dîn Süleymân Beg cihâna geldi rif‘ atle

Tārīḥ-i Berâ-yı Vilâdet-i Şehzâde Sulṭân Muḥammed Murâd

Ben de i‘ lân eyledim târīḥ-i tām ile Fehîm
Dehri kıldı ber-murâd Sulṭân Muḥammed maḳdemi

Fehîm, birçok divan şairinde görüldüğü gibi kendini “aşk” yolunda yüce görenlerdendir. Bunu kimi zaman âşıklığın timsâli olan Mecnûn’dan faydalanarak kimi zaman da özel unsurlar kullanarak ifade eder. Kendisini âşıklar dünyasının perdedârı gibi görür ve aşkın sırlarını ifşâ etmenin nâmusu olduğunu söyler.

Perdedâr-ı dâr-ı ‘ aşk olduñ Fehîmâ verme sır

Râz-ı ‘ aşkı âşikâr etmek saña nâmûsdur

Gazel 18/5

“*Âşık-ı sâdıḳ menem Mecnûn’un ancak adı var*” diyen Fuzûlî’yle kendini adeta yarıştıır. Aşk yolunda çok mertebeler kat ettiğini yine aynı şekilde Mecnûn’dan faydalanarak anlatır. Öyle ki aşktan düştüğü bu delilik çölünde Mecnûn onu görse kıskanacak, hatta ona gıpta edecektir; bu dünyada kendi gibi bir âşık arayıp da daha görememiştir.

Görse ger deşt-i cünûnda reşk eder Mecnûn baña

Keşf ederdim remz-i ‘ aklı gelse Eflâṭun baña

Terkîb-i Bend 5

Nice demler bu seniñ āsiyā-yı çerhiñ altında

Aradım görmedim kendim gibi Mecnūn bir dāne

Gazel 56/3

Defalarca kullandığı Süleyman Peygamber ve onun tahtı sembolünü yine kullanarak kendisini aşk tahtının Süleyman'ı ilan eder. Cem'in tacının da artık onun meclisinin kadehi olduğunu söyler. Tabii daha çok meclis deyince kadehi ile anılan Cem'i burada tacı ile birlikte kullanması biraz şaşırtıcıdır.

Tahtgāh-ı ' aşkda şimdi Süleymān'ım Fehīm

Tāc-ı Cem peymānedir bezmimde Hüsrev'dir nedīm

Terkīb-i Bend/9

Çeşitli sebeplerle bilhassa isim benzerliğinden istifade ederek Süleyman Peygamber'i ve ona ait unsurları defalarca kullanır. Kendisini şiir ülkesinin Süleyman'ı yani hükümdarı olarak görür ve taht olarak da kendisine Belkıs'ın tahtını seçer.

Ben Süleymān'ım Fehīmā kişver-i eş'ārda

'Arş-ı Belkıs-ı sūhan şimdi nişimendir baña

Gazel 1/12

Perī-rüyānı teşhir eylemekdir maṭlubuñ ammā

Fehīmā mülk-i Belkıs'e Süleymān olduğñ var mı

Gazel 58/7

Yine Fehīm, güzel söz söyleme kabiliyetine o kadar inanır ki her şekilde rızkını bu yolla kazanabileceğini söyler. Hayal dünyası daha hiç el değmemiş nice mazmunlarla nice fikirlerle doludur.

Rızq için ğam çekme fem mevcūd iken sende Fehīm

Diġkat et alır mı bī-dāne dehān-ı āsiyāb

Gazel 9/5

Şüret-i deyr-i hayâlim bîkr-i ma' nâdır bütün

Hâk-i Meryemden yapılmış gūyiyâ büt-hānedir

Gazel 19/7

Fehîm, tam bir teslimiyet adamıdır. Bunun ifadelerini şiirlerinde çeşitli örneklerle görürüz. Şair, hükm-i kazadan gelen her şeye razıdır; çünkü tâ ezelden bağlıdır rıza kapısına.

Etmeyiz vârid olan hüküm-i kazâdan pîç ü tâb

Tâ ezelden etmişiz bâb-ı rızâya intisâb

Gazel 9/1

1.3. ESERLERİ:

1.3.1. Dîvân:

Süleyman Fehîm'in bir divanı vardır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bir adet el yazması²⁵ ve matbû bir nüshasına²⁶ ulaştık. Ayrıca Diyarbakır İl Halk Kütüphanesinde "Kitâbü'l-Gazaliyyât"²⁷ adıyla kayıtlı bir kitapta nazm, tazmin, şarkı ve gazellilerin yer aldığı şiirlerini tespit ettik.

Divanlar şairlerin şiirlerini belli bir düzen içinde topladıkları kitaplardır. Zamanla divanlarda şiirler belli bir düzene göre sıralanmaya başlanmıştır. Bu sıralamaya "*divan tertibi*" bu tür divanlara da "*mürettep divan*" adı verilir. Mürettep bir divanda manzumeler, bölümlere göre şöyle sıralanır:

1. Bölüm: Kasideler (Tevhîd, münacaât, na't ve pâdişâhlar ile devlet büyüklerine yazılan övgüler vs.)
2. Bölüm: Tarihler (Ebced hesabı esas alınarak söylenmiş doğum, ölüm vs. önemli zaman dilimlerini bildiren şiirler.)

²⁵ İstanbul Ün. Kütüphanesi, Fehîm-i Sâni Dîvânı, Nadir Eserler Bölümü, Arşiv No: T 1686.

²⁶ Fehîm-i Sâni Dîvânı, Matbaa-i Âmîre, İstanbul 1846.

²⁷ Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, "Kitâbü'l-Gazaliyyât", Arşiv No: 21 Hk 1642.

3. Bölüm: Musammatlar (Terkîb-i bend, murabba, tahmis, vs. şiirler)
4. Bölüm: Gazeller (Her beytin son harfi esas alınarak Arap alfabesine göre alfabetik dizilmiş gazeller)
5. Bölüm: Kıtalar (Kıta, matla, muamma, lugaz, müfret, azade vs. küçük şiirler)

Bazen bir şairin bu bölümlerin herbirini teşkil edecek şiirler yazmadığı görülür. O zaman kitabı, *divançe* adıyla anılır.

Bu bilgiler ışığında elimizdeki nüshalara baktığımızda Fehîm-i Sâni'nin divanı klasik edebiyatımızdaki anlayışa göre "mürettep" bir divana benzemektedir. Ama bazı bölümlere yer verilmediği için divançe demek daha doğru olacaktır.

Divanın el yazması nüshası 32 varaktır. Matbu nüshası ise 49 sahifeden müteşekkildir. Matbu nüsha öğrencisi Nüzhet Efendi'nin kitabı neşre hazırlamasına dair kısa bir dîbâceyle başlar. Buna göre Nüzhet Efendi, sohbet meclislerinde hocasından duyduğu şiirleri kaydetmek suretiyle onun ölümünden sonra eseri yeniden düzenlemiştir.

İran şairleri içinde pek sevdiği ve kendisine müracaat edenlere divanlarını tedris ettiği Sâib ve Şevket tarzlarını hatırlatan gazelleri vardır.²⁸ Ayrıca takrizler, tarihler, tahmisler, şarkılar, kıtalar, matlalar ve müfredler divanda yer alan diğer şiirlerdir. Divanına dair aytıntılı bilgi nüsha tanıtımı başlığında ayrıca verilecektir.

1.3.2. Sefinetü'ş-Şu'arâ:

Eser, Devletşah b. Alaü'd-Devle'nin 892/1487'de telif ettiği Tezkire-i Devletşah adlı Farsça şu'arâ tezkiresinin Türkçe tercümesidir.²⁹ Tercüme-telif bir eser olan kitap 1233'te (1818) bitirilmiştir.

Bulup dedim yem-i ma' nâda cevher-i târih

Mücellid oldu şerefle(1233) Sefinetü'ş-Şu'arâ

Tarih 13/4

²⁸ Ali Canip Yöntem; "Fehîm, Süleyman", İslam Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, s. 537–538.

²⁹ Şemsettin Sami, Kamusu'l-Alam, C. V, İstanbul 1314, s. 3456.

Süleyman Fehîm'in arkadaşı Hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin öncülüğünde Halet Efendi'ye ithâf edilerek basılmıştır (1259). Eserin başında müellif Şah Semerkandî'nin Tezkire-i Devletşâh'ı, Sâm Mirza b. Şah İsmail Safevî'nin Tuhfe-i Sâmî³⁰ adlı tezkiresi ve Molla Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns'ü, Mîrek-i Taşkendi'nin Mecmu'a-i Şehî ve Gülî isimli eseriyle çeşitli tarih kitaplarından faydalandığını söyler. Yazma nüshaları İstanbul Üniversitesi (nr. 22) ve Süleymaniye (Halet Efendi, nr. 347) kütüphanelerinde kayıtlıdır.

Süleyman Fehîm, Tezkire-i Devletşâh'ın anlaşılmasının güçlüğünden bahsederek ilim tahsil edenlere kolaylık sağlama düşüncesiyle bu eseri yazdığını belirtir. Dört tabaka ve bir zeyilden oluşan eser kısa bir dîbâce ile başlar. Müellifin şiirin nitelikleri hakkındaki görüşlerinden sonra dokuz Arap şairinin biyografisi ve şiirlerinden örneklerle devam eder. İlk üç tabakada şairin eseri hazırlarken kullandığı kaynaklarda mevcut sırasıyla 146, 9 ve 37 şairin biyografisi ve şiirlerinden örnekler vardır. Dördüncü tabakada ve zeyilde diğer kaynaklarda bulunmayan 27 şairin hayatından ve şiirlerinden bahsedilir. Tercüme ve bilgi hatalarının bulunduğu belirtilen eser üzerinde Bilal Şahin yüksek lisans tezi hazırlamıştır.³¹

1.3.3. Şerh-i Dîvân-ı Sâ'ib-i Tebrizî:

Sâib-i Tebrizî'nin bazı gazellerinin şerhini ihtiva eder. Süleyman Fehîm'in hayatta iken tamamlayamadığı bu şerh akrabalarının ricası üzerine eski şakirdi ve muhibbi Ahmet Cevdet Paşa tarafından tamamlanarak Sultan Abdülmecid'e sunulmuş ve bu vesileyle kardeşlerine ve kardeşlerinin çocuklarına maaş bağlanmıştır.³² Yazma nüshaları çeşitli kütüphanelerde mevcuttur.³³

³⁰ Azerbaycan Sahası Tezkireleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Ömer Bayram; Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azim Şirvanî'nin Tezkiresi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2005.

³¹ Bilal Şahin; Fehîm Süleyman'ın Sefinetü's-Şu'arâsı, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1996.

³² Ali Canip Yöntem; "Fehîm, Süleyman", İslam Ansiklopedisi, C. IV, İstanbul, s. 537-538.

³³ İÜ Ktp., nr. 5593, 5594; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3302.

İKİNCİ BÖLÜM

DİVANI'NIN ŞEKİL VE MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ

2.1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ:

2.1.1. Nazım Şekilleri:

Fehîm divanının matbu nüshası, sonradan ilave edilen bir dîbâce ile başlar. “*Hayatında tertip ettiği divançe bilâhare söylediği eş’âr, talebelerinden Nüzhet Efendi tarafından eklenerek yine yazdığı dîbâce ile Abdî’nin tâlik yazısı ile 1262’de tab ettirilmiştir.*”³⁴

Klasik divanlarda bulunan tarih, terkîb-i bend, tahmîs, gazel, şarkı, kıta, matla ve müfred gibi nazım şekillerinden oluşmaktadır. Yalnız divanın girişinde verilen takrîzler ve yazarın bir başka eseri olan Sefînetü’ş-Şu‘arâ’ya ait dîbâce örneği mürettep bir divan olma özelliğini zedelemektedir.

Divanda yer alan şiirlerin tablosu şu şekildedir:

<i>Nazım Şekli</i>	<i>Türkçe</i>	<i>Farsça</i>	<i>Toplam</i>
<i>Terkîb-i Bend</i>	1		1
<i>Tahmîs</i>	3		3
<i>Gazel</i>	63	2	65
<i>Şarkı</i>	3		3
<i>Tazmîn</i>	1		1
<i>Kıta</i>	10	2	12
<i>Matla</i>	6	2	8
<i>Müfred</i>	11	4	15
<i>Nazm</i>	2	1	3
<i>Toplam</i>	100	11	111

³⁴ İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal; Son Asır Türk Sairleri, C.I, Ankara, s. 379–381.

2.1.1.1. Terkîb-i Bend:

Terkib-i Bend, farklı uyaklara sahip birkaç bentten meydana gelen ve bentlerinin sonunda, uyakları aynı birer beyte sahip olan divan edebiyatı şiir biçimidir. Bentleri birbirine bağlayan beyte vasıta beyti denir. Vasıta beyti her bentte farklıdır.³⁵

Fehîm'in divanında son derece akıcı ve coşkulu bir dille yazılan oldukça uzun bir terkib-i bend bulunmaktadır. Fehîm'in terkib-i bendi dokuz bendden oluşmaktadır. Fehîm, yazdığı terkîb-i bendde daha çok ayrılıktan ve talihinden şikâyet eder. Her daim ayrılık kadehkârı ona şarap yerine kan sunar, şimdi bu ayrılık acısı çeken rind nasıl kan renkli gözyaşı dökmesin?

Mey yerine kan şunâr dest-i kadeh-ķâr-ı firāk

Eşk-i gül-gün dökmesin mi rind-i ğam-h'ar-ı firāk

Terkîb-i Bend/6

Şair, feleğin bela tufanından harap olmuştur. Kimsenin geleceğinin kararmasını ve Nişabur'un³⁶ toprakları gibi yerle bir olmasını istemez.

Bezm-i girdâb-ı cünûn içre dönen peymāneyim

Cüş-ı tūfân-ı belâdan keşti-i vîrāneyim

Terkîb-i Bend/5

Kimseniñ peymāne-i iķbāli meksūr olmasın

Ṭıynet-i pākîzesi ħāk-i Nişābūr olmasın

Terkîb-i Bend/5

Şair bazen yüzeysel olsa da tasavvufi konulardan söz açar. Gerçek âşıklar gül renkli şaraba rağbet etmezler. Her ne kadar zülüflerinin esiri ise de bu aşkın Mansur'u, her daim hakkı söyler.

³⁵ Cem Dilçin; "Divan Şiirinde Gazel", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415, 416, 417, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 233.

³⁶ Burda kullanılan "Nişabur" depremleriyle ünlü bir şehirdir. Bkz. İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s. 317.

Bāde-i gül-gūna raġbet eylemez maĥmūr-ı ‘aşk

Ĥaĥķı söyler zülfüne ber-dār iken Manşūr-ı ‘aşk

Terkīb-i Bend/4

2.1.1.2. Tahmîs:

Divan edebiyatında çok raġbet gören nazım şekillerinden biri olan tahmis, herhangi bir şairin bir gazelinin her beytin üstüne üçer mısra ekleyerek beşer mısralı kıtalar haline getirmeye denir.³⁷ Fehîm’in de divanında bu şekilde yazılmış 3 adet tahmis vardır. Şair bu tahmisleri Şeyh Galib, Fehîm ve Vecdî’nin gazellerine yazmıştır.

Şair, yapısını deġiştirdiġi gazele, ses bakımından zengin bir ahenk, mana bakımından da belli bir derinlik kazandırabildiġi oranda başarılıdır. Eġer tahmis edilen gazele eklenen beyitler, ahenk ve mana bakımından gazelin asıl beyitlerinden zayıf kalırsa, başarılı bir tahmis meydana getirmiş sayılamaz.³⁸ Bu anlamda Fehîm’in de tahmis yazdığı Şeyh Gâlib, Fehîm ve Vecdî’nin şiirlerindeki akıcılığı ve mana derinliğini belli bir oranda yakaladığını görmekteyiz. Bir örnek verecek olursak Şeyh Gâlib’e yazılan tahmisin mahlas beytinde her iki şairin de “hallerini arz için” söylediġi cümleler dikkate değerdir.

Tahmîs-i Ėazel-i Şeyh Ėâlib

Küşte-i ĥançer-i cevri̇le cihân tıldu amân

Ėanlı pîrâhen-i ‘uşşâķ olur elde nişân

O şeh-i ĥüsne Fehîm etmekiçin ĥâli beyân

‘Arzuĥâl elde fiġân dilde zebân şekva-künân

Geldi bu Ėâlib-i dîvâne ġazel-ĥân olarak

³⁷ Halil Erdoğan Cengiz; “Divan Şiirinde Musammatlar”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415- 416-417, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 348.

³⁸ Cem Dilçin; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 223.

2.1.1.3. Gazeller:

Gazel divan edebiyatının en yaygın kullanılan nazım biçimidir. Başka nazım şekillerinde bir tek beyti bile bulunmayan kimi şairler, âşıkâne duyguların anlatılmasına uygunluğu dolayısıyla gazel türünde pek çok şiir söylemişlerdir. Bu nedenle gazel, divan edebiyatının bütün şairlerince en çok sevilen ve öteki nazım biçimlerinin yanında en çok rağbet edilen bir nazım biçimi olmuştur.³⁹ Öyle ki divan edebiyatında şiir denince akla gazel gelirdi. Gazeller hemen hemen aruzun her kalıbıyla yazılabilirdi.

Fehîm'in divanında da en çok yer alan nazım şekli gazellerdir. Fehîm divanında 65 gazel vardır. Gazeller, Arap alfabesine göre dizilmiştir; ancak tüm harfler için gazel yazılmış değildir. En çok gazeller alfabenin “ra, he, elif, nun ve ye” harfleriyle yazılmıştır. Gazellerin 63’ü Türkçe, 2’si Farsça kaleme alınmıştır. Bu gazellerden üç tanesi divanda terkîb-i bendlerin önüne konulmuş, birisi “dîbâce”, diğer ikisi “takrîz” maksatlı yazılmıştır.

Berâ-yı Takrîz Ber-Tercüme-i Meşnevî-i Nüvişte Bûd

Kilk-i Ferruḥ Efendi dānā

Etdi bir böyle nev-eşer peydā

Der-Dîbâce-i Sefînetü’ş-Şu‘arā Nüvişte Bûd

Sipās-ı bî-kıyās iḥsân-ı bî-pāyān Mevlā’yā

Erişdi sâhil-i itmāme bu fülk-i hüner-vāye

Gazellerdeki beyit sayıları ve gazel sayısına oranları şu şekildedir:

<i>Beyit sayısı</i>	<i>Gazel sayısı</i>	<i>Yüzde Oranı</i>
<i>5 Beyit</i>	13	%20
<i>6 Beyit</i>	1	%1,5
<i>7 Beyit</i>	29	%44,6
<i>8 Beyit</i>	3	%4,6

³⁹ Cem Dilçin; “Divan Şiirinde Gazel”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415, 416, 417, TDK Yayınları, Ankara 1986, s.78.

<i>9 Beyit</i>	6	%9,2
<i>10 Beyit</i>	4	%6,1
<i>11 Beyit</i>	3	%4,6
<i>12 Beyit</i>	1	%1,5
<i>13 Beyit</i>	1	%1,5
<i>14 Beyit</i>	1	%1,5
<i>18 Beyit</i>	2	%3
<i>21 Beyit</i>	1	%1,5

Fehîm'in divanındaki gazellerin çoğu aşka dair duygular, ayrılık acısı, yalnızlık ve felekten yakınma üzerinedir. Şair, zalim sevgilinin bir gün de olsa âşıklara yüz vermemesinden şikâyet eder. Öyle ki aşkın ateşi ile vücudu dağlanmış delik delik olmuştur. Tabii bir hanenin havadar olması için de pencerelerinin olması şarttır.

Ede gör âteş-i ' aşkile vücûdu pür-dâğ

Revzen olmazsa eğer hâne hevâdâr olmaz

Gazel 24/4

Mest olur bâde-i nâzile bütün gün zâlim

Bir gece meclis-i ' uşşâka kadehkâr olmaz

Gazel 24/2

Fehîm'in hikemî tarzda yazdığı gazelleri de vardır. Karamsar olmamak gerektiği, her karanlık gecenin bir sabahı olduğu hakkında insanlara nasihat eder.

Zulmet-i ğamda melûl olma erer nûr-ı felâh

Âhîrinde her şebîñ tâli' olur mihr-i şabâh

Gazel 14/1

Fehîm, mutasavvîf bir şair değildir. Geleneğe uyarak az da olsa tasavvufî konularda yazdığı şiirleri vardır.

Terk edip halkıñ libās-ı i' tibār u rütbesin

Nefsimi tahkîr için giydim melâmet cübbesin

Gazel 45/1

Gazelerde şairin mahlas beyti makta beytinden önce de bulunabilir. Bu tip gazeller değişik bir özellik gösterir. Şair çeşitli konulardan bahsettikten sonra mahlasını söyleyip gazeline birkaç beyit ekleyebilir. Bu beyitlerde genellikle zamanın büyükleri için övgüde bulunulur. Yani birkaç beyitte şair medhiye yazar. Böyle gazellere *gazel-i müzeyyel* denir.⁴⁰ Fehîm'in divanında da Halet Efendi'ye medhiye niteliğinde yazılmış bir müzeyyel gazel vardır.

- 1 Na'ra-i berk-i tecellîdir şadâ-yı nây-ı aşk
Tür-ı vaḥdetdir zemîn-i mutrîb-i mollâ-yı aşk
- 2 Kârını Fir'avn-ı nefsiñ bî-gümân ibtâl eder
Ceyb-i dilden zâhir olduḡça yed-i beyzâ-yı aşk
- 3 Penbe-i minâ-yı dil maḡz-ı ser-i Manşûr olur
Neş'e-i vaḥdet verip keyfiyyet-i şahbâ-yı aşk
- 4 Eylemez erbâb-ı dil zıll-i Hümâ'ya ilticâ
Lâne-gîr-i Kâf-ı istiḡnâ olur Anḡâ-yı aşk
- 5 Görmez ol Âdem Serendîb-i nedâmet kim ola
Dâne-çîn-i naḥl-ı minû perver-i Tübâ-yı aşk

⁴⁰ Cem Dilçin; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 87.

- 6 Ğarķ olur ķa^ˆr-1 ^ˆadem deryāsına fülk-i vücūd
Cüş edince baķr-1 vaķdetden neheng-i lāy-1 ^ˆaşķ
- 7 Bir ķademde vāşıl-1 ser-menzil-i maķşūd olur
Tā o rütbe tīz-revdir bādiye-peymā-yı ^ˆaşķ
- 8 Mahv eder mülk-i vücūdu mevc-i seyl-āb-1 ^ˆadem
Cüş edip tennūr-1 dilden bahr-1 tūfānız ey ^ˆaşķ
- 9 Hāl-i ^ˆāşıķdır veren ma^ˆşūķa reng-i ħüsn ü ān
Oldu tīre baķt-1 Mecnūn sürme-i Leylā-yı ^ˆaşķ
- 10 Āb u tāb-1 ħüsnünü gördükçe artar iştiyāk
Cüy-1 vaşl-1 yāre ķanmaz māhī-i deryā-yı ^ˆaşķ
- 11 İstemez bāĝ-1 muķabbet cüy-bār u lālezār
Eşķ-i çeşm ü dāĝ-1 dildir revnaķ-1 şaķrā-yı ^ˆaşķ
- 12 Mest olunca etdi tāc-1 dūnbeliñ misvākī ķūb
Bir ķadeķle ķıldı sāķī zāhidi rüsvā-yı ^ˆaşķ

- 13 “*Entemūtū*”⁴¹ remzini ta‘lim ü tafşil eyledi
Tālib-i ‘ilm-i hayāta h̄‘āce-i dānā-yı ‘aşk
- 14 Hükm-i mollā-yı cünūna k̄ā’il ol mānend-i Qays
Tā-kıyāmet faşl olunmaz şūriş-i da‘vā-yı ‘aşk
- 15 Vaşf-i zātī bir tılısm-ı genc-i ma‘nādır ‘iyān
Feth edip buldum Fehimā cevher-i yektā-yı ‘aşk
- 16 ‘Ārif-i ilm-i ledün Hālet Efendi kim anı
Mazhar etmiş sırr-ı Hakk’a feyz-i Mevlānā-yı ‘aşk
- 17 Sāye-i şems-i haqikatde şu‘ā‘-ı himmeti
Olmada ‘ālem fūrūz u āsumān pīrā-yı ‘aşk
- 18 Lem‘a-pāş-ı şeb çerāğ-ı himmet ile eyledi
Qalb-i erbāb-ı sülūki şem‘-i bezm-ārā-yı ‘aşk
- 19 Feyz-i Bārī zātını kılmış muṭāf-ı ehl-i hāl
Olsa çok mu āsitānı Ka‘be-i ‘ulyā-yı ‘aşk

⁴¹ “Ölmeden önce ölünüz.”, Hadis-i Şerif.

- 20 ʿ Āşıkım evşâfını tahrîre ammâ n'eyleyim
 Şıgmaz evrâk-ı hayâle şüret-i ma' nâ-yı ʿ aşk
- 21 Sâkî-i bezm-i haķikât devr-i cām etdikçe tâ
 Eylesin müzdâd zevk u şevķini şahbâ-yı ʿ aşk
- Gazel 32

Kimi zaman şair, matla'ın birinci ya da ikinci dizesini gazelin makta, yani son beytinde tekrarlayabilir. Buna *redd-i matla* denir. Fehîm'in gazelleri arasında redd-i matla örneği sayılabilecek bir dize vardır. Yalnız bu dizenin sadece bir kelimesi farklı kullanılmıştır. Redd-i matlada tekrarlanan dizelerin hoş bir etki yapabilmesi için güzel, anlamlı ve yerinde olması gerekir.⁴² Bu açıdan baktığımızda Fehîm'in redd-i matlası başarılı bir örnektir diyebiliriz.

- 1 Terk edip halkıñ libâs-ı i' tibâr u rütbesin
 Nefsimi taķkîr için giydim⁴³ melâmet cübbesin
- 2 ʿ Ālem-i tecrîde merdâne-i himmet eyleyip
 Beyt-i dilden eyledim maṭrûd dünyâ kocasın
- 3 Hacc-ı ekberse ğaraż sûret-perestîden geçip
 Zâhidâ gel tâ'if ol bir kerre de dil Ka' besin
- 4 Kâfir-i nefsi izâle eyledi sulṭân-ı ʿ aşk
 Ey haķîb-i dil kırâ' at eyle ğâzî rütbesin

⁴² Cem Dilçin; *age.*, s. 84

⁴³ Metinde kelime "gidem" şeklinde yazılmış, biz doğrusunun "giyem" olduğunu düşünerek bu şekliyle yazdık.

- 5 Hıa gelip gitdi hayāt-ı hısn-i cānān baē yine
Dil ēerāē-ı āh u feryād ile bekler tırbesin
- 6 Esb-rān-ı ēaflet olma ‘arēa-i iēbāle
Resm-i ēatranc-ı mükāfātın gōzet manēūbesin
- 7 Hıāhiēiē dārdır ēabā-yı cāh u iēbāle Fehīm
Ben seni taēēir iēin giydim melāmet cūbbesin
Gazel 45

2.1.1.4. ēarkıyyāt:

Dōrder mısradan oluēmuē bentler halinde aruz vezniyle yazılan, birinci bentinin kafiye dūzeni dıēında murabbaya benzeyen; ancak baēka nazım ēekilleriyle de yazıldıēı gōrūlen bir nazım ēeklidir.⁴⁴ ēarkı biēimi Tırk edebiyatında dōēmuētur. Bestelenmek iēin yazılır. Bundan dolayı bent sayısı azdır. ēarkılarda konu genellikle aēk, sevgili, iēki ve eēlencedir.⁴⁵ Fehīm divanında da 3 adet ēarkı vardır. Konuları da geleneēe uygun olarak eēlence ve iēki meclisleri tzerinedir.

Gel gūlistāne temāēā kıl gūlū

Dinle efgān-ı Fehīm-i būlbūlū

Sāēi-i gūl-ēiēre gezdirsin mūlū

Bade-nūē ol gel aēıl gūl devridir

ēarkı 1/1

⁴⁴ Halil Erdoēan Cengiz; “Divan ēiirinde Musammatlar”, Tırk Dili, Tırk ēiiri Özel Sayısı II (Divan ēiiri), c.LII, Sayı 415- 416-417, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 348.

⁴⁵ Cem Dilēin; Őrneklele Tırk ēiir Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 214.

2.1.1.5. Tazmîn:

Başkasına ait olan bir dize ya da beytin bir şair tarafından herhangi bir nazım biçimiyle tamamlanmasıyla yazılan şiire denir. Bir dize veya beyit gazel ve kaside içinde de tazmin edilebilir.⁴⁶ Fehîm'in divanında da kimin şiirine yazıldığı belirtilmeyen bir adet tazmin vardır.

Çande şahbâz-ı hüner olsa gelir pervâze

İşte meydân-ı sühân gitmeyelim Şîrâz'e

Tazmîn 1/1

2.1.1.6. Kıt' aât:

Yalnız ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı iki beyitlik nazım biçimidir. Beyitler arasında anlam birliği bulunur. Kıtaların konusu çok değişiktir. Önemli düşünce, hikmet, nükte ve yergi olabilir.⁴⁷

Kıtanın tanımı ve değerlendirilmesi açısından ortaya konulmuş eserlerde önemli ayrılıklar yoktur. Ancak, genellikle kıtalar arasında yer alan fakat kıta tanımına uymayan ilk beyti musarra, yani her iki mısrası birbiriyle kafiyeli olan manzumelere çok sayıda rastlandığı da bir gerçektir. Böyle manzumeler, en azından Muallim Naci'den bu yana "nazm" denilerek kıtadan ayrılmaktadır.⁴⁸ Fehîm'in divanında da buna benzer biçimde "kıt' aât" başlığı altında verilmiş "nazm" örnekleri vardır. Nazm başlığı altında bu örneklerden ayrıca bahsedeceğiz.

Fehîm'in divanında bir Türkçe kıta vardır; ancak çok sayıda "kıta-i kebîre" örneği mevcuttur. Kıta nazım biçiminde şair mahlas kullanmaz. Ancak mahlas kullanan şairler de vardır. Fehîm de bu şairlerden bir tanesidir.

Değil bu mecmû' a kân-ı hünerdir

Dür-i nazm ile memlû bir defîne

⁴⁶ Cem Dilçin; *age.*, s. 276.

⁴⁷ Cem Dilçin; *age.*, s. 202.

⁴⁸ Halil Erdoğan Cengiz; "Divan Şiirinde Musammatlar", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415- 416-417, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 412.

Fehîmâ kûlzüm-i 'irfân içinde

Ma'ârifle leb-â-leb bir sefine

Beyit sayısı ikiden fazla olan kıtalar da vardır. Kıtanın kaç beyitten fazla olanına “kıta-i kebîre” denilebileceği hususunda, üzerinde birleşilmiş bir sayı vermek mümkün değildir. Bu yüzden iki beyitten fazla olanına “kıta-i kebîre” demek bir çözüm yolu olarak görünmekte ve genel eğilime uygun düşmektedir.⁴⁹

Kıta-i kebîre matla' beyti olmayan bir gazel gibidir. Gazelden ancak konu yönünden ayrılır. Şair mahlasını herhangi bir beyitte kullanır.⁵⁰ Fehîm'in divanında ikisi Farsça, dokuzu Türkçe olmak üzere on bir adet “kıta-i kebîre” görüyoruz. Tarihler genellikle bu tür kıta biçimiyle yazılmıştır.

Tārîh-i İtmâm-Yâften Sefînetü'ş-Şu'arâ Ez-Te'lifât-ı Hūd

1 Muğarrer oldu bu defterde nâm ehl-i hüner

Yazıldı hem nice şî'r-i menâkıb-ı büleğâ

2 Bu nüshâ genc-i hüner kân-ı ma'rifet oldu

Karîn-i rağbet-i ehl-i sühan olursa sezâ

3 Sefînetü'ş-Şu'arâ nâmı ile bu âşâr

Hitâma erdi Fehîmâ bi-luṭf u fazl-ı Hūdâ

4 Bulup dedim yem-i ma'nâda cevher-i târîḥ

Mücellid oldu şerefle Sefînetü'ş-Şu'arâ(1233)

⁴⁹ Halil Erdoğan Cengiz; *age.*, s. 412.

⁵⁰ Cem Dilçin; *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 1999, s. 203.

2.1.1.7. Matla:

Beyit, bir manzume içindeki durumuna göre uyaklı ve bağımsız olup olmamasına göre çeşitli adlar alır. Uyaklı olan beyte “beyt-i musarra⁵¹” veya “matla” adı verilir.⁵¹ Fehîm divanında da ikisi Farsça, altısı Türkçe olmak üzere sekiz adet matla beyti mevcuttur.

Yâr-ı bî-imâna düşdüm yâne yâne ağlarım

Dūzaḡ-ı hicrâna düşdüm yâne yâne ağlarım

2.1.1.8. Müfred:

Divan edebiyatında uyaklı olan beytlere beyt-i musarra, uyaklı olmayan beytlere ise ferd veya müfred denir.⁵² Divanlarda genellikle “ebyât-ı müfredât” başlığı altında toplanmıştır. Fehîm divanında karışık olarak verilen; altısı Türkçe, üçü Farsça olmak üzere dokuz müfred vardır.⁵³

Serde âteş dili pür-âb hemân ḡâl dumân

Baḡa nârgîl gibi hîç bulunur mu dem-sâz

Tarihler divan şiirinde daha çok kıta nazım şekliyle yazılır. Ancak Fehîm divanında biri Farsça beşi Türkçe olmak üzere altı adet “müfred” nazım şekli ile yazılmış “tarih” beyti görüyoruz.

Berâ-yı Târîḡ-i Vefât-ı İbrâhîm Efendi

Şordular târîḡ-i fevtin söyledim ben de Fehîm

Oldu İbrâhîm Efendi gülşen-i ‘adne revan

⁵¹ Cem Dilçin; *age.*, s. 102

⁵² Cem Dilçin; *age.*, s. 102

⁵³ Müfredler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Pervane Abdulhaligova; Anadolu Sahası Eski Türk Edebiyatında Müfredler, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2000.

2.1.1.9. Nazm:

Birinci beyti musarra olan, başka bir deyişle birinci, ikinci ve dördüncü dizesi birbiriyle uyaklı kıtalara “nazm” denir.⁵⁴ Anlaşıldığı üzere bu nazım şekillerinde şair mahlas kullanmaz. Fehîm’in divanında “matla^ç” ve “kıt^ç aât” başlığı altında biri Farsça ikisi Türkçe üç adet “nazm” örneği görüyoruz.

- 1 Lalezâr-ı dağ-ı sînem ẗür’a beñzer benzemez
Şem^ç -i fânûs-ı hayâlim nûra beñzer benzemez
- 2 Reng-i gül-ruhsârı üzre ol siyeh kâkülleri
Âl kıablı ferve-i semmûra beñzer benzemez
- 3 Ergânûn-ı nâle-i sînem neye benzer ^ç aceb
Nağme-i âhım hele şanbûra beñzer benzemez

Nazm, kafiye düzeni bakımından rubai ve tuyuğa benzemekte ise de o nazım şekillerine özgü vezinlerle yazılmaması bakımından derhal diğerlerinden ayrılmakta, birinci beytindeki mısralarının kafiyelenmesi yüzünden de kıta olarak kabul edilmemektedir.⁵⁵ Ancak beyit sayısı fazla olan nazm örneklerinin de daha çok tamamlanmamış bir gazel veya kaside örneklerinden biri olabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Aşağıdaki iki beyitlik Farsça nazm örneği bu açıdan değerlendirilebilir.

- 1 Nîst in mecmû^ç a kân-ı güherest
Şadef-i gevher-i ^ç ilm ü eserest⁵⁶

⁵⁴ Cem Dilçin; *age.*, s. 202

⁵⁵ Halil Erdoğan Cengiz; “Divan Şiirinde Musammatlar”, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415-416-417, TDK Yayınları, Ankara 1986, s. 413.

⁵⁶ Bu mecmua değildir, o inci madenidir.

İlim ve eser incisinin sedefidir.

2 Pür-derüneş haķāyık-ı eş'ār

Ehl-i dil rā hazīne-i hüner est⁵⁷

2.1.2. Vezin:

Fehîm Dîvânı'nda aruzun çeşitli kalıplarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan aruz kalıplarına baktığımızda aruzun en çok kullanılan kalıplarına yer verildiğini görmekteyiz. Divanda yer alan vezinler, kullanıldığı şiirlerin sayısı ve vezinlerin şiirlere oranı şu şekildedir:

<i>Aruz Kalıbı</i>	<i>Şiir sayısı</i>	<i>Yüzde Oran</i>
<i>Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün</i>	42 şiir	%37,8
<i>Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün</i>	29 şiir	%26,1
<i>Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün</i>	26 şiir	%23,4
<i>Mefâ' ilün/ Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün</i>	7 şiir	%6,3
<i>Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün / Fâ' ilün</i>	4 şiir	%3,6
<i>Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün</i>	2 şiir	%1,8
<i>Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fa' ûlün</i>	1 şiir	%0,8

Fehîm şiirlerinde en çok Remel ve Hecez bahirlerinin kalıplarını kullanmıştır. Yalnız kullanılan bu kalıpların tamamının başarıyla uygulandığını söylemek zordur. Fehîm'in divanında az da olsa kimi aruz kalıplarının kullanımında vezin kusurları göze çarpmaktadır. Tabii bu durum şairin ustalığını belirlemede dikkate değer bir husustur.

⁵⁷ İçerisi şiir hakikatleri doludur.
Gönül ehlinin sanat hazinesidir.

Gazel 5'te açık heceleri vezin gereği kapalı yapmak için yapılan imâle örnekleri çokça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyti vezne uydurmak için “dûcâr” sözcüğünde zihaf yapmak gerekmektedir.

Şıķlet-i dehre duĉâr olsa da    l -himmet

B rını kendi çeker dostlarına b r olmaz

Gazel 24/11

Yalnız her ne kadar gerek im le gerek zihaf aruzda kusur olarak kabul edilse de Türkçeyi ve aruzu başarı ile kullanabilen şairler, bu durumu lehlerine çevirerek cümle vurgusunu im leli ve zihafly hecelere denk getirerek s z n anlamını daha da güçlendirmeyi sağlamışlar, bir ahenk yakalamışlardır.⁵⁸ Feh m'in şiirlerinde kimi örneklere bunu görebiliyoruz.

Hüsrev-i endişem oldu m lik-i mülk-i s ĉan

Cevher-i nazmımla buldu ziynet-i silk-i s ĉan

Terk b-i Bend 8

Bu bakış aĉısıyla incelediğimizde yukarıdaki beyitte tef ile, sözcük türü ve ek olarak im lenin aynı yere denk getirilmesinin şairin  iirine ayrı bir ahenk kazandırdığını söyleyebiliriz.

2.1.3. Kafiye ve Redif:

En az iki dizenin sonunda tekrarlanan, yazılışları aynı; ama anlamları farklı ses benzerliği demek olan kafiye, divan edebiyatında daha çok göz için vardır; aynı zamanda bir ahenk unsuru olarak da kullanılmıştır.

Mihri gördüm meh-liķ  dild r geldi ģ tira

N r-ı efl k-i mel ĉat y r geldi ģ tira

Gazel 51/1

⁵⁸ Cem Dilçin; *age.*, s. 13-16.

Çemende bülbülāsā zār u nālān olduğum kaldı

O gül-çihre güler hep bana giryān olduğum kaldı

Gazel 60/1

Şiirin ahengi, dize sonlarında belli aralıklarla yinelenen bir ünsüz ile sağlanıyorsa, buna yarım kafiye denir. Divan edebiyatında yarım kafiye yani tek bir ses ile yapılmış kafiye pek azdır. Yarım kafiye eskiden kültürlü şairler kafiye saymazlardı; fakat halk şairleri yarım kafiye daha çok rağbet etmişlerdir. Osmanlıca'da çoğu zaman ünsüzlerin bir ünlü ile birlikte okunması göz için kafiye anlayışını esas alan divan şiirinde, tam veya zengin ses benzerliğine zemin hazırlamıştır. Bu sebeple divan edebiyatında şairler daha çok tam kafiye (bir ünlü bir ünsüz ses benzerliği) ve zengin kafiye (üç veya daha fazla ses benzerliği) kullanmışlardır. Bunun yanında Arapçadan ve Farsçadan Türkçeye geçen sözcüklerdeki uzun ünlülerle sağlanan kafiye de tam kafiye sayılır. Eski şiirimizde kültürlü şairler tam kafiye bol bol kullanmışlardır. Fehîm de şiirlerinde çoğunlukla tam ve zengin kafiye kullanmış ardından rediflere yer vermiştir.

Mā 'il-i zīb-i cihān kim dediler işte biziz

Merd-i mağlūb-ı zenān kim dediler işte biziz

Gazel 25/1

‘Ale ’ş-şabāh cihān halkı kār u bāre gider

Belā-keşān muḥabbetde kūy-ı yāre gider

Gazel 16/1

Divan şiirinde kafiye, bir şairin nazımda kudret ve kabiliyeti hususunda bir ölçü sayılır. Şair kafiyeleşmesi güç kelimeleri seçerek hünerini ve nazma hâkimiyetini göstermek ister. Dolayısıyla divan şairlerindeki bu anlayış diğer şairlerde olduğu gibi Fehîm'de de vardır. Tabii şairin ustalığı da bunu başarabildiği ölçüdedir. Yalnız divan şiirinin son yüzyıllarında 18. yüzyılın ikinci yarısı ve özellikle 19. yüzyılda bu hususta şairlerin pek o kadar da başarılı olamadığını düşünmekteyiz. Divanlarda alfabenin her harfinden kafiye alan gazeller sıralama isteği ile kafiye imkânı çok dar ve sınırlı olan harflerle kafiye yapma merakı yüzünden zaman zaman zorlama beyitler yazmak durumuna

düşülmüş; hatta çoğu zaman şairler sadece rediflerle kafiyenin yokluğunu gidermeye çalışmışlardır.

Elbette şiirde anlamın kuvvetlendirilmesi, kafiyenin zenginleşmesi ve ahengin artması çoğu zaman redife bağlıdır. “*Redifli şiirler, şâirin muhayyilesinin bütün genişliği ile aksettiği şiirlerdir. Denilebilir ki müşahhas rediflerde şâirin en geniş mânâsıyla kültürü ve hayal gücü aksederken, dil de mefhum zenginliği kazanmaktadır.*”⁵⁹ “*Redifin âhenk yönünden şiiri kanatlandırdığı ve şiire bir bütünlük kazandırdığı da unutulmamalıdır.*”⁶⁰

Ancak unutmamak gerekir ki divan şiirinde redif, mutlaka kafiyeden sonra gelir. Yani kafiye olmayan mısraların sonundaki ses benzerlikleri aslında redif sayılmaz. Zaten eski şairler de bunu bir hata kabul ettiklerinden bu tür söyleyişten daima kaçınmışlardır.⁶¹ Bu açıdan baktığımızda Süleyman Fehîm’in şiirlerinde kafiye örgüsü oldukça sağlamdır. O, şiirlerinin tamamına yakınında zengin ve tam kafiye kullanmış, rediflerle de ahengi yakalayabilmiştir. Tabii yukarıda belirttiğimiz gibi bu da bir şairin şekil bakımından ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesidir. Bu yönüyle baktığımızda Fehîm bu konuda oldukça başarılı olmuştur. Meseleyi daha iyi tahlil edebilmek için Fehîm divanındaki gazellerin tamamının kafiye ve redif açısından değerlendirmesini şu şekilde verebiliriz:

Fehîm’in şiirlerinden gazel 1, 6, 7, 17, 20, 32, 36, 42, 45, 47, 48 tam kafiye; geri kalan gazellerin tamamı ise zengin kafiye ile yazılmıştır. Yarım kafiye ile yazılmış şiir yoktur.

Tiše-i ğayretle taħrīb etdi çok büt-hâne dil

Cây-ı cānān için āħir yaptı bir kāşāne dil

Gazel 38/1

Figān kim cāme-i ‘ ömrüm ķabā-yı ħasret olmuşdur

Girībān-ı ħayātım ķāk-ı dest-i firķat olmuşdur

Gazel 17/1

⁵⁹ Mehmet Çavuşoğlu; Necâti Bey Divanı’nın Tahlili, İstanbul 1971, s. 286.

⁶⁰ Cemal Kurnaz; Hayâlî Bey Dîvânı’nın Tahlili, MEB Yayınları, İstanbul 1996, s. 33.

⁶¹ İskender Pala; Divan Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 41-45

Maḥv olur ḥüsn-i ‘amel kār-ı bed olur peydā

Mazḥar olmuş şıfat-ı ḳahr u celāle eşyā

Gazel 7/1

Diğer taraftan gazellerin kafiyelenmesi ve rediflerin kullanılması tablo halinde şu şekildedir:

<i>Kafiye Türü</i>	<i>Gazel No</i>	<i>Yüzde Oran</i>
<i>Tam Kafiye</i>	Gazel 1, 6, 7, 17, 20, 32, 36, 42, 45, 47, 48	%16,9
<i>Zengin Kafiye</i>	Yukarıdaki 11 gazelin dışındaki 54 gazel	%83,1

Fehîm şiiirlerinden gazel 7, 9, 14, 23, 34, 35 39, 41, 46, 47, 55, 59 redifsiz; geri kalan 53 gazelin tamamı kafiye ile birlikte redifli yazılmıştır. Önemli bir husus, yukarıda bahsettiğimiz gibi sadece redifle yazılan gazel örneği yoktur.

Zulmet-i ğamda melül olma erer nūr-ı felāḥ

Āhirinde her şebîñ ṭālî‘ olur mihr-i şabāḥ

Gazel 14/1

Ayrıca şiiirlerden gazel 18, 19, 26, 27, 40, 42, 45, 51, 52, 53, 54 56, 59’da redif, eklerden oluşurken geri kalan gazellerin tamamında yine kelimelerden oluşmaktadır.

Süz-ı ‘aşḳ-ı yāre mā’ildir dil-i rindānemiz

Buldu zevḳ-i gülsitānı nārda pervānemiz

Gazel 27/1

<i>Redif</i>	<i>Gazel No</i>	<i>Yüzde Oran</i>
<i>Redifsiz Gazeller</i>	7, 9, 14, 23, 34, 35, 39, 41, 46, 47, 55, 59	%18,4
<i>Redifli Gazeller</i>	Yukarıdaki 12 gazelin dışındaki 53 gazel	%81,6

<i>Eklerden Oluşan Redif</i>	18, 19, 26, 27, 40, 42, 45, 51, 52, 53, 54, 56, 59	%20
<i>Kelimelerden Oluşan Redif</i>	Yukarıdaki 13 gazelin dışındaki 52 gazel	%80

Gazellerin tamamında kafiye için kullanılan kelimeler Arapça, Farsça ya da bu iki dilden ortak seçilmiştir. Gazel 16, 17, 18 gibi gazelerde sadece Arapça; gazel 19, 25, 37 gibi gazelerde sadece Farsça kelimelerden kafiye seçilirken gazel 24, 30, 42 gibi gazelerde Arapça ve Farsça kelimelerden ortak kafiye yapılmıştır. 35 adet gazelde “_Ân, _An; Âz, _Az; _Âr, _Ar” gibi kafiyeler tercih edilmiştir.

Keşret-i hırş u emel hâtır-ı pîrâdadır

Mâr u mûruñ yuvası hâne-i vîrâdadır

Gazel 22/1

Göricek sîne-i yâri bana haclet geliyor

Bağamam âyîne-i çeşmime hayret geliyor

Gazel 20/1

Ayrıca dilimizde: “*Eline ne geçerse (az veya çok) çalmak veya kimi zaman bir şeyi yerden yere vurmak, harap etmek.*”⁶² anlamına gelen “çalıp çırpmak” deyiminin Fehîm’in bir şiirinde ”çalıp çarpmak” şeklinde kullanıldığını görüyoruz. Yalnız burda deyim “yerden yere vurmak, mahvetmek, hebâ etmek, harcamak” anlamında kullanılmıştır.

Gelirse ceşş-i haññ-ı çâr-erkânı çalar çarpar

O kâfir ‘aql u dîn u şabr u sāmânı çalar çarpar

Gazel 21/1

⁶² Ömer Asım AKSOY; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkilap Yayınevi, İstanbul 2010.

2.2. MUHTEVÂ ÖZELLİKLERİ:

2.2.1. Aşk, Sevgili ve Aşk Kahramanları:

Dünya dönmeye başladığından bu yana aşk, varolagelen en yoğun duygudur. En eski dönemlerden itibaren sözlü ve yazılı edebiyatın en çok işlediği konu aşktır. Aşk, divan edebiyatının vazgeçilmez konusudur.

Fehîm'in şiirlerinde de aşkın türlü türlü hallerini görürüz. Yalnız geniş bir bakış açısıyla incelediğimizde onun şiirlerinin ana teması olan aşk, beşeri aşktır.

Mihr-i ' aşkıñla münevver olalı hâne-i dil

Pertev-i şubh-ı murâda ediyor istiğnâ

Gazel 7/5

Hızr-ı ' aşkız âb-ı hayvân sâgâr-ı sîmdir bize

Neş'e-i cām-ı şehâdet bâde-i Cem'dir bize

Terkib-i Bend/1

Divan edebiyatında aşk, ıstırap ve acı doludur. Mutluluk için aşk anlayışı kesinlikle yoktur denilebilir. Aşk varsa acı, gözyaşı, hayal kırıklığı, ezâ ve cefâ vardır. Biraz iddialı olsa da örnekleme adına bir değişiklik yapıp divan şiirinin ve Fehîm'in "aşkın ızdırıp ve acılarına" dair anlayışını ve "sevgiliye" bakış açısını ona ait bir şarkının dizelerinde özetlemeye çalışacağız.

Divan edebiyatında aşk, ilacı bulunmayan bir derttir; fakat divan şairleri bu derde sahip oldukları için son derece mutludurlar. Sevgilinin ezâ ve cefâsı onlar için bir mükâfattır. Sineleri ayrılık acısından delik deşik olsa da bundan dolayı hiç söylenmez, ağlayıp sızlanmazlar. Zira sevgilinin âşika olan eziyeti âşık için sevgilinin vefâsından başka bir şey değildir.

Süz-ı hicriñ sinem etsin dâgîdâr

' Āşıkâ ' ayn-ı vefâdır cevri-yâr

Āamla izhâr eylemem hiç âh u zâr

' Āşıkâ ' ayn-ı vefâdır cevri-yâr

Şarkı 3/1

Aşk derdinden hasta olsa da görüldüğü gibi; şair, içerisinde bulunduğu bu durumdan hiç şikâyetçi değildir, tam tersine bu derdin şifasını da istemez.

Derd-i ‘ aşkıñ şöyle etmiş hasta-hâl

Ağlayıp âh etmeğe yokdur mecâl

Ben şifâ-yı vuşlatıñ etmem hayâl

‘ Āşıka ‘ ayn-ı vefâdır cevri-yâr

Şarkı 3/2

İşin en garip tarafı bu derdin şifasını istemediği gibi sevgilinin gayrılarla olan ilişkisine ve onlarla dostluk kurmasına da bir şey demez. Divan edebiyatında sevgili rakiplerle dostluk kurabilir; hatta onlara yüz bile verebilir bazen de onlarla hiç ülfet etmez hep aşğa da yüklenebilir. Türlü türlü dert oklarını aşğın üzerine salar; rakiplere hiçbir şey yapmazken aşığı dertten derde salabilir. Ama âşık için ne gam ne keder, bilakis bu duruma için için sevinç duyar. Çünkü sevgilinin bu tavrı âşık için hesaba katıldığının en büyük göstergesidir. Sevgili onu hesaba katıyordur ki cefâ oklarını üstüne salıp, ona eziyet ediyordur; yani buna değer buluyordur. Buna karşılık sevgili, rakiplere onları sıkıntıya sokacak kadar bile değer vermemektedir.

Gâlibâ ağıyâra olduñ âşinâ

Ülfetiñ bîgânelerle dâ’imâ

Ben gücenmem eyleseñ yüz biñ cefâ

‘ Āşıka ‘ ayn-ı vefâdır cevri-yâr

Şarkı 3/3

Gücenmediği gibi merhamet kılmasını da istemez. “*Az eyleme inâyetini ehli derdden/ Ya’ni ki çok belâlara kıl mübtelâ beni.*” diyen Fuzûlî’nin ifadesinde olduğu gibi divan şiirinde ve Fehîm’in şiirlerinde âşık sevgilinin ihsanını bekler ama bu ihsan merhamet göstermemesinden ibarettir. Çünkü sevgiliye kavuşma, âşğın bittiği andır.

Dil fedâdır gamze-i ğaddârına

Mâ’il oldum ben seniñ âzârına

Merhamet kılma Fehîm-i zârîña

‘Āşıkâ ‘ayn-ı vefâdır cevri-yâr

Şarkı 3/4

Sonuç olarak, divan edebiyatında aşk, sevilenin (âşık olunanın) zalimliği ve acı çektirme isteği; seveninse (âşığın) bahtsızlığı ve acı çekmesi üzerine kurulmuştur. Bütün bunlar, sevenin sevdiğine kavuşmasına engeldir ve bu kavuşamama durumu, aşkı daha da yüceltmıştır. Bu durum Fehîm gibi birçok şairin şiirlerinde de bu bakış açısıyla anlatılmıştır.

Şairler bunları anlatırken de aşkı timsâl olmuş kişilerden ve kimi zaman da aşka dair olaylardan faydalanmışlardır. Fehîm de şiirlerinde aşk yolunda adları duyulmuş, hikâyeleri dillerde dolaşmış bazı kişilerin isimlerine çeşitli sebeplerle yer vermiştir. Bu isimleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Leylâ, divan edebiyatında mazmun olarak kullanılan şekliyle ve “leyl” yani “gece, karanlık” anlamında divanda on bir yerde kullanılmıştır. Dikkatimizi çeken bir husus mazmun olarak kullanıldığı durumlarda genellikle siyah rengi, karanlığı ve geceyi çağrıştıran “baht-ı siyeh, sürme, zülûf, çeşm, (kara) sevda vb. kavramlarla birlikte kullanılmasıdır. Bunlarla beraber ahenkli bir şekilde kullanılması Fehîm’in şairliği için olumlu sayılabilecek bir diğer özelliktir. Leylâ, divan edebiyatındaki sevgili motifinden pek farklı değildir. Vefasız, umursamaz, zalim, akli baştan alan, ezâ ve cefâ çektiren vb. gibi birçok özelliğe sahiptir.

Giderken İşfahân’a hasret-i Leylâ nigâhîñla

Çekerler sürmeyi çeşm-i ğazâlân hâk-i âhımdan

Gazel 44/2

Sevâd-ı çeşm-i âhûda bulup mersiyye-i Kays’ı

Sirişk-i dîdeden Leylâ yazar evrâk-ı ruhsâra

Gazel 51/4

Mecnûn veya **Kays**, aşkın büyüklüğünü ve sadık âşıkı göstermek için; bir de kelime anlamı olarak “deliliği” ifade etmek için kullanılmıştır. Fehîm’in şiirlerinde ayrıca bir

kıyas unsuru olarak da kullanılan Mecnûn'un adı divanda on beş yerde geçer. Fehîm'in yine kendi âşıklık istidadını göstermek veya âşıklığını medh etmek için de bu kelimeyi kullandığını görüyoruz.

Görse ger deşt-i cünûnda reşk eder Mecnûn baña

Keşf ederdim remz-i ' aklı gelse Eflâûn baña

Gazel 5/1

Nice demler bu seniñ âsiyâ-yı çerhiñ altında

Aradım görmedim kendim gibi Mecnûn bir dâne

Gazel 56/3

Sadık âşığı ve aşkın zorluklarını ifade etmek için kullanılan **Ferhâd** divanda dört yerde geçer. Ayrıca şiirlerde Ferhâd'ın kazmasıyla ulaştığı başarısı Fehîm'in şairlikte kalemiyle elde ettiği başarılarla bir tutularak işlenmiştir.

Cüy-ı şîr-i hüneri etdi revân kilik-i Fehîm

Bî-sütûn-ı sühane tîşe-i Ferhâd gibi

Gazel 61/6

Nev-zemîn açdı Fehîmâ tîşe-i Ferhâd kilik

Şafvet-i cüy-ı hüner Şîrîn olur âyineden

Gazel 43/9

Yûsuf kelimesinin güzellik, zindan, rüya, mana, Yakub, Züleyha ve ayrılık gibi kavramlarla birlikte divanda on bir yerde kullanıldığını görüyoruz.

Züleyhâ-yı emelden Yûsuf-ı dil oldu dâman-keş

Düşüp çâh-ı hevâya bend-i zindân olduğum kaldı

Gazel 60/4

Züleyhâ-yı murâda vâşıl olmak hayli müşküldür

‘Azîzim Yûsufâsâ bend-i zindân olduğñ var mı

Gazel 58/6

Züleyha, Mağrib melikesidir. Yusuf peygamber ile aralarında çeşitli olaylar geçmiş ve sonunda onun eşi olmuştur.⁶³ Daha çok Yusuf, Mısır, murad ve emel kelimeleri ile birlikte divanda beş defa kullanıldığını görüyoruz.

Züleyhâ-yı emelden Yûsuf-ı dil oldu dâman-keş

Düşüp çâh-ı hevâya bend-i zindân olduğum kaldı

Gazel 60/4

H. Süleyman ve Belkıs'ın, çeşitli kıssalarla divan edebiyatında işlendiğini görürüz. Fehîm'in şiirlerinde özellikle yüzük, karınca, Hüdhüd, taht ve mühür ile birlikte dokuz defa kullanıldığını görüyoruz. Tekrara düşmemek için kısaca belirtmek gerekirse Fehîm şiirlerinde bu isimleri özellikle kendini ve şiirini yüceltmek için kullanmıştır. Burada H. Süleyman'la olan isim benzerliğini bir avantaj olarak kullanmıştır diyebiliriz.

Ben Süleymân'ım Fehîmâ kişver-i eş'ârda

‘Arş-ı Belkıs-ı sühân şimdi nişîmendir baña

Gazel 1/12

2.2.2. Sosyal Hayat:

Fehîm'in en başta ölüm, doğum ve düğün gibi özel günler için düşürdüğü tarih beyitleri zamanın sosyal hayatına ışık tutmuştur. Gazellerde, tarihlerde ve şarkılarda; güzelleri, sosyal olayları, ramazanları ve bayramlarıyla günlük yaşamdan alınan canlı bir İstanbul hayatı konu edilmiştir.

Berây-ı Taķrîz-i Sûr-nâme-i İshâc Hızır Efendi

Bahtımız yâver olup biz de bu devre erdik

Böyle bir sūr-ı hümâyûnu temâşâ etdik

⁶³ İskender Pala; Divan Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 423.

Yine yüzyılın ilk yarısında, Fehîm'in şiirlerinde kısmen de olsa hayatın gerçekleri konu edilmiş, dönemin sosyal aksaklıkları gerçekçi ve eleştirel bir gözle dile getirilmiştir. Şair, kaza ve kaderi anlayan insanların bir pul için kendini harcatmaması gerektiğini vurgular.

Anlayan şeş-der-i icâd-ı kâzâ vü kaderi

Bir pula olsa da muhtâc yine zâr olmaz

Gazel 24/10

Şair, gelecek kaygısı ile insanların kendinden geçmelerini ve yerlere kadar eğilmelerini anlatarak vecize denebilecek bir sözle dönemin sosyal bir gerçeği olan “*makam, mevki için kişiliklerini hiçe sayan insanları*” gözler önüne sermekte ve eleştirmektedir.

Mey-i iqbâl ile mest olma düşme hâk-i idbâre

Ayağdan düşmüşe bezm-i cihânda dest-gîr olmaz

Gazel 29/7

Yine aşağıda örneğini verdiğimiz beyitte olduğu gibi sosyal hayattan kesitleri mizahî bir üslûpla anlattığını görüyoruz. Örnek olarak verdiğimiz beyitteki bu durum her çağda mestâne olanların şaşkınlığını ifade eden nükteli, güzel bir örnektir.

Mey içmek tâze sevmek mevki' -i mey-hânedir ammâ

İki kât mest olur âdem hesâbı rü'yet etdikçe

Gazel 49/6

Fehîm, şiirlerinde dönemindeki insanların tutumlarını da eleştirir. Felâtun gibi bilgili ve mantıklı düşünenlerin aksine, Bâkil gibi cahilliği ve beceriksizliği ile şöhret bulmuşların çoğunlukta olduğunu ve el üstünde tutulduklarını söyler, bunlara daha çok itibar edildiğini vurgular.

Bağ şu etvâr-ı galağ-ı fehmine çerh-i döneğ

Re'y-i Bâkil geçiyor 'âql-ı Felâtun yerine

Gazel 49/4

Bütün bunlara paralel olarak sosyal hayata dair insanlara nasihat etmekten de geri durmaz. Ona göre bu dünyada insan kimseye yük olmamalıdır.

Şıķlet-i dehre duĉār olsa da ‘ālī-himmet

Bārını kendi çeker dostlarına bār olmaz

Gazel 24/11

2.2.3. Tabiat:

Tabiat şiir için vazgeçilmez bir hazinedir. Özellikle birçok unsurunu tabiattan alan divan şiiri için en önemli kaynaklardan bir tanesi olmuştur. Şairler; bir sevgilinin boyunu anlatmadan, salına salına yürüyüşünden, gece karanlığına benzeyen saçlarına kadar daha birçok özelliği doğadan esinlendikleri unsurlarla anlatmışlardır. Her durumda tabiattan bir esinti, bir hayal çizgisi görürüz. Özellikle şarkılarda mevsimler çokça dillendirilip anlatılmıştır. Şairler mevsimlerin ruhunda coşmuş, baharı yaşamış, çiçekler açıp etrafına mis kokulu şiirler serpiştirmiş ya da sararan yapraklar misali hazanı yudumlayıp hüznü dolu şiirler yazmışlardır.

Gitdi eyyām-ı şitā geldi bahār

Gül açıldı bülbül eyler āh u zār

Böyle işrāb etdi cūş-ı cūy-bār

Bade-nüş ol gel açıl gül devridir

Şarkı 1/2

Fehîm’in şiirlerinde yıldızlara ve diğer gök cisimlerine astrolojik anlamda yer verildiğini görüyoruz. Süreyyâ, Uĉârîd, Bercîs gibi yıldızlar şiirlerde temsil ettikleri hususlara uygun olarak kullanılmıştır.

Der-Dībāce-i Sefînetü‘ş-Şu‘arā Nüvişte Būd

Bu bir silk-i hüner kim muntaẓam dürr-i ma‘āniyle

Fürüg-ı nazmı reşk-āver olur ‘ıķd-ı Süreyyā’ya

Fehîm'in şiiirlerinde akşamlara ve geceye dair birçok motif vardır. Bu vakitlerin samimi dostları genellikle ayrılık, hüzn, acı ve ıstıraptır. Kanlı gözyaşlarını içip gönlünün feryad ile neyzenlik yaptığı bu geceler onun için işret meclisidir.

Tîz mürûr etdi şeb-i vuşlat Fehîmâ hayf kim

Sînesin yârıñ açarken erdi şubh-ı iftirâk

Gazel 34/10

Gülzâr, çemen, gülistân ve benzeri gibi klasik edebiyatın doğa ile ilgili çok kullanılan ifadelerine yine aynı şekilde yer verildiğini görüyoruz.

Çemende bülbülâsâ zâr u nâlân olduğum kaldı

O gül-çihre güler hep bana giryân olduğum kaldı

Gazel 60/1

2.2.4. Şahıslar ve Beldeler:

Fehîm'in şiiirlerinde, şahıs ve beldeler yelpazesinin oldukça geniş olduğunu söyleyebiliriz. Şairin divanında yer alan yüz civarı şiiirde bu kadar şahıs ve beldeye yer verilmesinin ayrıca dikkate değer bir husus olduğu görülmektedir.

Divanda geçen yerler ve bu yerlerin geçiş sebepleri çalışmamızın asıl konusunu teşkil etmemektedir. Bu sebeple bu yerlerden sadece isim olarak bahsedip geçmek daha doğru olacaktır.

Kızılhisar, Nişabur, Halep, Irak, Rum, İnan, Nigaristan, Serendip, Firengistan, Medine, Kerbela, Kaf Dağı, İsfahan, Çin, Taif, Kâbe, Sakızlı gibi yer isimlerine şiiirlerde gereğine uygun düşecek şekilde yer verilmiştir. Kızılırmak ve Ceyhun gibi nehlere de orijinal bir şekilde ayrıca yer verildiğini görürüz.

Mâverâ-yı dili deyrân edeli gam gözden

Ûızılıрмаğ-ı sirişk akmada Ceyhûn yerine

Gazel 49/2

Şahıs olarak: Şevket, Saib, Mansur, İbn-i Sina, Fehîm-i Kadîm, Şeyh Galib, Vecdî, Nahîfî, Ferruh Efendi, Sultan Mahmud, Sadî-i Şirâzî, Elhâc Hızır Efendi, Süleyman Beg, İbrahîm Efendi, Hâtif Efendi, Ahmet Beyzâde Muhammed Bey, Cevdet Efendi, Rû'ûs Eşref Efendi, Şehzâde Sultan Muhammed Murad, Cibril, Hz. Adem, Hz. Hızır, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin, Hz. Yusuf, Hz. Yakup, Bâkil, Hâtem-i Tâi, Mesih, Selman, Şeyh Sa' an, Hz. Davud, Hüsrev, Eflâtun, İskender, Aristo, Batlamyus gibi tarihi ve mitolojik şahsiyetler çeşitli sebeplerle şiirlerde defalarca geçmektedir. Her daim doğruları söyleyen ve bunun uğruna şehit olan Hallac-ı Mansur ile ilgili bir örnek de şöyledir:

Bu dâr içinde Fehîmâ kelâm-ı Hâkķı diyen

Mişâl-i Hâzret-i Manşûr pây-ı dâre gider

Gazel 16/5

2.2.5. Din ve Tasavvuf:

Fehîm, mutasavvıf bir şair değildir. Şiirlerinde tasavvufî unsurlara geleneğin bir gereği olarak yer vermiştir. Dini ve tasavvufî konulara özel olarak yer verilmediğini görüyoruz. Şiirlerine baktığımızda Fehîm, belli bir oranda tasavvuf bilgisine sahip ve dini konularla ilgili mazmunlara hâkim bir şair olarak çıkar karşımıza.

“Entemûtü”⁶⁴ remzini ta' lîm ü tafşîl eyledi

Ṭâlib-i ' ilm-i hayâta h̄'âce-i dānā-yı ' aşķ

Gazel 39/13

H̄'âhişîñ dârdır ķabā-yı cāh u iķbāle Fehîm

Ben seni taķķîr için giydim melāmet cūbbesin

Gazel 45/7

Debîr-i feyz-i Hâķ rüy-ı ' Alî Eşref Efendi'ye

Midād-ı meşķ ile Nūr āyetin yazdı biķamdi 'llāh

Tarih 2/1

⁶⁴ “Ölmeden önce ölünüz.”, Hadis-i Şerif.

2.3. DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ:

Fehîm'in şiirlerine dil ve üslûp açısından bakıldığında döneminden biraz daha ayrılan bir tutum sergilediği görülmektedir. Şair, mahallileşme akımının etkili bir şekilde hala devam ettiği bir dönemde Arapça, özellikle Farsça kelime ve tamlamalara biraz fazla yer vermiştir. Dili anlaşılmakta zorlanacak düzeyde olmamakla birlikte, Arapça ve Farsça sözcüklerin sıkça kullanıldığı bölümler vardır. Bu türdeki anlatımları daha çok gazellerden önceki şiirlerde görüyoruz. Artık daha sade bir anlatım dilinin hâkim olduğu bu dönemde şairin dili yer yer ağırlaşmaya başlar. Yine bazı beyitlerde tamlamalar oldukça uzundur.

Ber-Tüfeng-i Hazret-i Sulţan Maĥmūd Nüvişte Būd

Şehr-i yâr-ı şîr-i şavlet kâhramân-ı ĥarb u ĥarb

Dâver-i süz-efgen-i iklîm-i küffâr-ı le'îm

Kanaatimizce bu hususta yine şairin örnek aldığı Fehîm-i Kadîm, Şeyh Galib ve İnan'ın ünlü şairleri Şevket ve Saib'in büyük etkisi vardır. Kimi şiirlerinde de Sebk-i Hindî akımının etkisi açık bir şekilde görülür. Yüzyıl itibariyle bu akımın etkisini yavaş yavaş yitirmiş olması açısından bu husus dikkate değerdir. Aynı zamanda kendisinin Farsça hocası olması bu dili kullanma becerisini şiirlerinde sergileme yoluna itmiştir. En azından terkipleriyle de olsa bunu ifade etmeye çalıştığı kanatındeyiz. Özellikle şiirlerinde üslûp olarak çok sevdiği İnanlı şairler Saib ve Şevket'i örnek almıştır. Çünkü şiirlerinde birçok defa klasik kullanımından öte bu isimlere özellikle yer verdiğini söyleyebiliriz.

Çekip tîĝ-ı ĥayâli Şevketâne ceş-ı eş'ârım

Bu vâdide süĥan-sencân-ı İrân'ı çalar çarpar

Gazel 21/10

Ķalır mı Ħüsrev-i ĥüsnüñ bu tarz-ı Muĥteşemlikde

Benim dîvân-ı Şevket'den gazel-ĥ'ân olduğum Ķaldı

Gazel 60/2

Bundan dolaydır ki şair, birçok divan şairinde görüldüğü gibi, kendisini bu ünlü İran şairleriyle karşılaştırmakta ve övünmektedir. İran şairi Şevket ile kendisini adeta özdeşleştirir. Şevketâne şiirlerinin şarab gibi insanlara neşe verdiğini söyler. Meşhur şair, Tâlib-i Âmûlî'yi de hatırlatarak burada şiirlerindeki mana zenginliğini ifade etmeden geçemez.

Şevketâne keyf-i nazmım neş'e verdi mül gibi

Sâgar-ı ma' nâ-yı çekdim Tâlib-i ' Âmül gibi

Terkîb-i Bend 8/3

Fehîm, bu isimleri zikrederek kendisini yücelttiği gibi çeşitli vesilelerle yine kendisini ve şiirini övmeye çalışır. Nitekim bu övünç vesilesiyle söyledikleri de şairin üslubu hakkında fikir vermektedir. Şairlik yönünün ne kadar kuvvetli olduğunu kimi zaman abartıya kaçacak düzeyde vurgular. Süslü sözlerle söz kapısını açtığını söyler.

Feth olur verd-i ma' ânî naḥl-i nazmımda Fehîm

Eyledim rengîn elfâz ile nuḥka iftitâḥ

Gazel 14/7

Divan şiirinde bir şairin nazire ve tahmis yazdığı şairlerin etkisinde kaldığı mutlak bir gerçektir. Yani şair, bu şairlerin şiirlerini beğenmekte ve örnek almaktadır. Şeyh Galib, Vecdî ve Fehîm-i Kadîm de şairimizin tahmis yazdığı şairlerdir. Dil, üslup ve anlatım açısından Fehîm'in de ayrıca bu şairlerden etkilendiğini düşünmekteyiz.

Fehîm-i Kadîm'e onu daha kıymetli görmeyi de ifade eden "kadîm" unvanının sonradan verilme sebebi de XIX. yüzyıl başlarında yaşayan şairimiz Fehîm dolayısıyladır.⁶⁵ Yani şairimizin bu mahlası seçmesinde de Fehîm-i Kadîm'i örnek alışının etkisi vardır. Nitekim Fehîm-i Kadîm'in de İranlı şairlerden Şirazlı Urfî'yi örnek alıp kendisinden Anadolu'nun Urfî'si diye söz etmesi hem Fehîm-i Kadîm'in hem de Fehîm-i Sâni'nin İranlı şairlerden birçok yönüyle etkilendiklerinin en açık ifadesidir. Şair, asrın Fehîm'i

⁶⁵ Nihad Sami Banarlı; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 668; Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 190.

olduğunu söyler ve “*Onun feyiz dolu ruhu dua eder bana.*” diyerek onun ruhundan yani şiiirinden beslendiğini güzel bir şekilde ifade eder.

Ben şehīd-i Kerbelā-yı ‘ aşk-ı cānānım Fehīm

Rūh-ı pūr-feyz-i Fehīm ‘ arz-ı niyāz eyler bana

Gazel 2/7

Merd-i rindāne ṭabī‘ atda Fehīm-i ‘ aşrım

Zene meyl eyleme gāyetle gelir ‘ ār bana

Gazel 3/5

Fehīm’in şiiirlerinde Türkçe dil unsurlarına da yer verdiğini görüyoruz. Türkçe deyimleri ve atasözlerini anlamlı ve akıcı bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca şiiirleri içerisinde geçen bazı beyitlerin de vecize niteliğinde sayılabilecek söyleyişler olduğu söylenebilir. Bu tür kullanımlardan birkaçı şunlardır:

Feleğe çıksa eger tır yine hāke düşer

Erer iqbāl-i hevā ehline elbet idbār

Gazel 23/5

Zulmet-i gāmda melūl olma erer nūr-ı felāh

Āhirinde her ṣebiñ ṭālī‘ olur mihr-i ṣabāh

Gazel 14/1

Fesi üzre dökülen perçemi mi püskül mü

Oldu fikr etme bunu başıma *püsküllü belā*

Gazel 7/6

Veled-i ḳalb denir nazma gerek ṭab‘ -ı civān

Çünkü meşhur mesel pīrden evlād olmaz

Gazel 28/8

Şoĥbet-i cem' iyyet-i aĥbāb kalmaz bir siyāk

Söylenir çün kim meseldir küll-i cem'-i iftirāk

Gazel 34/1

Rāĥat istersen taĥarrüb etme bāb-ı devlete

Gerçi āvāz-ı dühül pek hoş gelirmiş dürden

Gazel 40/13

Zevālin istemez mi bî-hüner ehl-i kemālâtın

Vefāt-ı ĥāceyi eyler temenni dā'imā eţfāl

Gazel 35/2

Fehîm'in kimi gazellerinde Nâbî'nin hikemî tarzına benzer söyleyişler vardır. Adeta insanlara bir hoca sıfatıyla nasihat eder. Şaraba meyletmeyin; zira insanın aklını başından alır. Nitekim pek çok akıllıyı bu Leyla'nın yolu yani aşk yolu Mecnûn eyledi, diye gençlere seslenir. Zamanında Hoca Fehîm diye anılması ve çevresince bu şekilde görülmesi üzerinde muallimliğinin ve bu edasının büyük etkisi olduğunu düşünmekteyiz.

1. Zülmet-i ġamda melül olma erer nür-ı felāĥ

Āĥirinde her ŧebiñ ŧālî' olur mihr-i ŧabāĥ

2. Keşret üzre ĥande vü hezl etmez erbāb-ı ' ukül

Selb eder ehl-i vaĥārîñ ĥadrini dıĥk u mizāĥ

3. Ehl-i dünyā bezmine ' ārif eder gāhi duĥül

Muĥtezā olduĥça ādem eyler ' azm-i müsterāĥ

4. Nüş-ı şahbâ etmez ammâ ğıybete dendân biler
Ekl-i lahm-ı meyyit olmuş ʿind-i zâhîde mübâh
5. Mâʿil olma ʿaql-ı merdi zâʿil eyler duhteriz
Pek çok Eflâṭûnʼu Mecnûn eyledi Leylâ-yı râh
6. Hürmet eyler bâdeye nâ-maḥreme vermez ayâğ
Pîr-i meyde yok mu zâhid diġkat et ḥâl-ı şalâh
7. Feth olur verd-i maʿânî naḥl-i nazmımda Fehîm
Eyledim rengin elfâz ile nuṭqa iftitâh

Gazel 14

Fehîm, şiiirlerine baktığımızda edebiyat terminolojisine hâkim; mazmunları, temaları kullanma kabiliyetine sahip bir şair olarak karşımıza çıkar. Bundandır ki dönemin şairlerini, mazmunları telef ettikleri için eleştirir. Öyle ki bu devrin cahil şairleri şiiir dünyasını harap etmiştir ve bu bina bir daha ayağa kalkmayacaktır. Bu cümleleriyle sanki biraz da artık son günlerini yaşayan divan şiiirinin o zamana dair manzarasını gözler önüne sermektedir.

Fehîmâ şâʿirân-ı büʼl-hevesde kalmamış insâf

Ḳanâʿat eylemez mazmûna dîvânı çalar çarpar

Gazel 21/17

Tîşe-i cehl-i zamân şöyle ḥarâb etdi Fehîm

Beyt-i erbâb-ı sūḥan bir daḥi âbâd olmaz

Gazel 28/10

Fehîm, o kadar ileri gider ki kendi şiiirleriyle çağındaki şairlerin ve şiiirin itibarını kurtardığını ve zamanın şiiir dünyasını güzelleştirdiğini söyler. Tabii bu Fehîm'e has bir tutum değildir, hemen hemen en şöhretlisinden en tanınmamışına kadar birçok divan şairinin kendisini bu şekilde ifade ettiğini görürüz.

Ḥusrev-i endîšem oldu mâlik-i mülk-i süḥan

Cevher-i nazmımla buldu ziynet-i silk-i süḥan

Terkîb-i Bend 8

Fakat ne garip bir durumdur ki bütün bunları söyleyen, kendini şairliğin itibarını kurtardığı için metheden ve mazmunları telef ettiği için diğer şairleri yerden yere vuran Fehîm, şiiiri terk edip nükte ve mazmunlarla söyleşme yerine kabaca ve sıradan bir şekilde konuşmayı da teklif eder.

Semt-i eş'ârı ferâgat edelim ğayrı Fehîm

Ḳabaca söyleşelim nükte vü mazmûn yerine

Gazel 49/7

2.4. SONUÇ:

Fehîm-i Sâni ve Dîvânı (İnceleme-Metin) adlı bu yüksek lisans tezi, Süleyman Fehîm'in hayatı, eserleri, edebî şahsiyeti ile divanının şekil ve muhteva bakımından genel hatlarıyla incelendiği; divanının doğru bir metnin ortaya konulmaya gayret edildiği bir çalışmadır.

“Fehîm-i Sâni ve Dîvânı (İnceleme-Metin)” adlı çalışmamızdan elde edilen sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

Fehîm, divan edebiyatının son döneminde yaşamış, bu edebiyatın şiir anlayışını büyük ölçüde şiirlerine yansıtabilmiş bir şairdir. Tercüme ve telif olarak yazdığı Sefinetü’ş-Şu‘arâ tezkiresi ve Sa‘ib-i Tebrizî’den yaptığı şerhleriyle son demlerini yaşayan divan edebiyatına kayda değer katkılar sağlamıştır.

Beşiktaş Cemiyet-i İlmîyesi ve Karagümrük’teki konağında özellikle Farsça ve çeşitli edebî konularda verdiği derslerle divan şiirinin zirve yüzyıllarındaki şairlerin usta-çırak ilişkisini farklı bir alanda ve usta bir şekilde kendi döneminde devam ettirmiş nadir şairlerden biri olduğunu düşünmekteyiz. Fehîm, hem yazmış hem de yazmaya vesile olmaya çalışmış bir şahsiyettir. Kendine böylesi bir eğitim ve öğretim faaliyetini vazife bilmesi divan edebiyatında büyük şairlere özgü bir davranıştır.

Divanındaki 17 adet tarih manzumesiyle öne çıkan Fehîm, döneminin tarihi ve sosyal olaylarını kısmen de olsa şiirlerine yansıtmıştır. Bu tarihler Şehzâde Muhammed Esad, Bahâuddin Süleyman Bey, Ahmed Beyzâde Muhammed Bey ve Şehzâde Sultan Mehmed Murad’ın doğumu; İbrahim Efendi ve Hatif Efendi’nin vefatı; Ahmet Cevdet Efendi ve Rûûs Eşref Efendi’nin rütbelerinin yükseltilmesi gibi çeşitli sebeplerle yazılmıştır.

Çalışmada Fehîm’in şiirlerine kaynaklık eden hususlar, edebi kişiliği, şiirlerinin içeriği, nazım şekilleri ve şiirlerinin doğru bir metni sunulmaya çalışılmıştır. Fehîm’in şiirlerine dil ve üslûp açısından bakıldığında döneminden biraz daha ayrılan bir tutum sergilediği; şairin mahallileşme akımının etkili bir şekilde hala devam ettiği bir dönemde Arapça, özellikle Farsça kelime ve tamlamalara biraz fazla yer verdiği görülmektedir. Nitekim bazı şiirlerinde Sebki Hindî akımının etkisi de açık bir şekilde görülür. Yüzyıl itibarıyla

bu akımın etkisini yavaş yavaş yitirmiş olması açısından bu husus dikkate değerdir. Üslûp olarak, çok sevdiği İranlı şairlerden Şevket ve Sa‘ib-i Tebrizî; Fehîm-i Kadîm ve Şeyh Galip’ten etkilendiği tespit edilmiştir. Fehîm’in şiirlerini geniş bir bakış açısıyla incelediğimizde şiirlerinin ana teması olan aşk, beşeri aşktır. Divanında daha çok gazellere yer vermiş; şiirlerini aşka dair duygular, ayrılık acısı, yalnızlık ve bunların sıkıntıları üzerine kaleme almıştır.

Fehîm, divan şiirinin birçok türünde örnek vermiş, en önemlisi divan şiirinin ruhunu ve inceliklerini özümsemiş ve bunları şiirlerinde yaşatabilmiş bir şairdir.

Şiirlerinde kullandığı kelimeler ve mazmunlar, konuları işleyiş şekli ve hayal dünyası itibariyle birikim sahibi, kültürlü ve bazı ifadeleriyle kendine has özelliklere sahip orijinal bir şairdir diyebiliriz. Aşağıda birkaçını verdiğimiz ince bir fikir ve hayal dünyasıyla süslediği vecize niteliğindeki beyitleri antolojilere ve edebiyat kitaplarına kadar girmiştir.⁶⁶

Vakt-i mâziden ‘abes hâl getirme kâle

Hüner-i vâlid ile fahr eden evlâd gibi

Gazel 61/4

Mey-i iqbâl ile mest olma düşme hâk-i idbâre

Ayağdan düşmüşse bezm-i cihânda dest-gîr olmaz

Gazel 29/7

Zevâlin istemez mi bî-hüner ehl-i kemâlâtın

Vefât-ı hâceyi eyler temenni dâ’imâ etfâl

Gazel 35/2

Mey içmek tâze sevmek mevki’-i mey-hânedir ammâ

İki kât mest olur âdem hesâbı rü’yet etdikçe

Gazel 49/6

⁶⁶Vasfî Mahir Kocatürk; Divan Şiiri Antolojisi, Varlık Yayınları, İstanbul 1947.

Ahmet Talat Onay; Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (hzl. Cemal Kurnaz), H Yayınları, İstanbul 2009.

İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

<http://www.belgeler.com/blg/2o6i/beyitler-antolojisi#>

Divan şiirinin en çok kullanılan Remel ve Hecez bahirlerinin kalıplarını şiirlerinde başarı ile uygulamıştır. Şiirlerinden gazel 1, 6, 7, 17, 20, 32, 36, 42, 45, 47, 48 tam kafiye; geri kalan gazellerin tamamı ise zengin kafiye ile yazılmıştır. Yarım kafiye ile yazılmış şiir yoktur. Gazel 16, 17, 18 gibi gazelerde sadece Arapça; gazel 19, 25, 37 gibi gazelerde sadece Farsça kelimelerden kafiye seçilirken gazel 24, 30, 42 gibi gazelerde Arapça ve Farsça kelimelerden ortak kafiye yapılmıştır. 35 adet gazelde “_Ân, _An; Âz, _Az; _Âr, _Ar” gibi kafiyeler tercih edilmiştir.

Fehîm şiirlerinden gazel 7, 9, 14, 23, 34, 35 39, 41, 46, 47, 55, 59 redifsiz; geri kalan 53 gazelin tamamı kafiye ile birlikte redifli yazılmıştır. Önemli bir husus, sadece redifle yazılan gazel örneği yoktur. Ayrıca şiirlerden gazel 18, 19, 26, 27, 40, 42, 45, 51, 52, 53, 54 56, 59’da redif, eklerden oluşurken geri kalan gazellerin tamamında yine kelimelerden oluşmaktadır.

Şair dönemin önemli bir özelliği olan halk söyleyişlerine, deyimlere ve atasözlerine en az çağdaşı diğer şairler kadar yer vermiş; zaman zaman mesleği itibariyle bir hoca vasfına bürünerek hikemî tarzda şiirler yazmıştır.

Fehîm Divanı’ndaki gazelerde genel olarak aşk konusu işlenmiştir. Şeyh Galip, Fehîm-i Kadîm ve Vecdî’nin birer gazelini tahmis etmiştir. Bu tahmisler anlam ve şekil açısından oldukça başarılıdır.

Fehîm-i Sâni ve Dîvânı’nı elimizden geldiğince ilim dünyasına duyurmaya çalıştığımız bu çalışmamızla gelecek yıllarda yapılacak daha kapsamlı çalışmalara ve edebiyat tarihi araştırmalarına küçük bir katkıda bulunabilmeyi umuyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. FEHÎM-İ SÂNÎ DÎVÂNİ:

3.1.1. NÜSHA TANITIMI:

Süleyman Fehîm Divanı'nın bir adet el yazması ve bir tane matbû nüshası vardır. Ayrıca Diyarbakır İl Halk Kütüphanesinde “Kitâbü'l-Gazaliyyât” adıyla kayıtlı bir kitapta tazmin, nazm, şarkı, kıta ve gazellerin yer aldığı şiirlerini tespit ettik.

A) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası (İN)

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi nüshası, Nadir Eserler Bölümü, Arşiv No: T 1686.'da kayıtlıdır. Bu nüsha 39 varaktan ibaret olup 218x17 mm. ölçülerindedir. Talik yazı ile her sayfası 19 satır olarak yazılmıştır.

Baş: Şerh-i dîvân-ı Hâzret-i Hâzret-i Haydar

Pür-derüneş zi-ḥikmet-i işrâk⁶⁷

Sonu: Sürme-i şeb olamaz mâni^c -i feryâd u figân

Sedd-i râh-ı şöhret olur mu baña baht-ı siyâh

Eserin ilk sayfasında 1286 yılında “*Rızâ Pâşâ Kütüphanesine kayd edilmiştir*” diye not vardır. Eser “Abdî” isimli bir kâtibin tâlik yazısı ile 1869'da kaleme alınmıştır.⁶⁸ Bu nüshada MN'ye göre bir eksiklik yoktur; fakat az da olsa bazı farklılıklar mevcuttur. Yukarıda verdiğimiz son müfred ve gazel 38'de aşağıda verilen 6. beyit MN ve DN'de yoktur.

Perde-i fânûsa sığmaz şem^c -i ḥüsn-ârâ-yı^c aşk

Câme-i cismini sūzân eyledi pervâne dil

Gazel 38/6

⁶⁷ Hazreti Haydar'ın divanının şerhi işrak felsefesiyle doludur.

⁶⁸ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal; Son Asır Türk Sairleri, C. I, Ankara, s. 379-381; İN'de yer alan istinsah kaydı.

Ayrıca gazel 40'ta 1. beytin 2. mısrası yine MN ve DN'de farklı verilmiştir.

İN: Gerden-i şâfi göründü ferve-i semmürdan

Mâhitâb etdi tülû' güyâ şeb-i deycürdan

MN/DN: Gerden-i şâfi göründü ferve-i semmürdan

Toğdu güyâ bedr-i enver leyle-i deycürdan

Gazel 40/1

İN'de unutulmuş veya yazılmayan beyitler sonradan aynı kalem tarafından sayfa kenarlarına yazılmıştır.

B) Matbû Nüsha (MN)

Matbû nüsha, Matbaa-i Âmîre'de 1846 yılında basılmıştır.⁶⁹ Bu nüshanın başına Fehîm'in öğrencilerinden Nüzhet Efendi tarafından eklenmiş bir dîbâce vardır.

Baş: Şerh-i dîvân-ı Hâzret-i Hâidar

Pür-derûneş zi-ḥikmet-i işrâk

Sonu: Olur ehl-i sulûke bunda sırr-ı ma'rifet kısmet

Bu dergâhîñ 'azîzim şâhibidir kâsım-ı 'irfân

Eser talik hattı ile 49 sayfa olarak bastırılmıştır. Nüshanın sonunda: “*Be-‘âvni sübhâne ve te‘âlâ Fehîm-nâm şâ‘ir-i belîğîñ iş bu dîvânçe-i belagat-‘unvânınıñ tab‘ u temsîli sâye-i şehinşâhîde biñ iki yüz altmış iki senesi Recebü’l-feridîniñ evâhirinde Muhammed Sa‘idîñ ma‘rifet ü nezâretiyle ḥitâm-pezîr olmuştur.*”⁷⁰ şeklinde bir açıklama vardır.

⁶⁹ Dîvânçe-i Süleyman Fehîm-i Sâni, Matbaa-i Âmîre, İstanbul 1846.

⁷⁰ Dîvânçe-i Süleyman Fehîm-i Sâni, Matbaa-i Âmîre, İstanbul 1846. s. 49

C) Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Nüshası (DN)

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Nüshası, 21 Hk 1642 arşiv numarasıyla “Kitâbü’l-Gazaliyyât” adıyla kayıtlıdır. Bu nüshada tazmin, nazm, şarkı, kıta ve gazellerden ibaret şiirler vardır. Divanın metnini hazırlarken sadece bu örneklerle ilgili olarak eserden faydalanmış bulunmaktayız.

Eserin özellikleri: Boyut (Dış-İç): 223x125 mm. Yaprak: 40, Satır: 19, Yazı Türü: Kırma Talik, Kağıt türü: Kartal filigranlı.

Eser ince bir karton kapak arasındadır. Osmanlı Müellifleri adlı eserde bulunan bir beyit DN 5a’dan alınmıştır.⁷¹ Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Nüshası, Nâbî ve Bâkî gibi birkaç şairin şiirlerinin derlendiği kitabın içinde bir bölümden ibarettir. Fehîm’in şiirleri 19b-40b varakları arasındadır.

Divan şiirinin âbide şahsiyetlerine ait şiirlerin derlendiği bir kitapta Fehîm’in şiirlerinin de yer alması ayrıca dikkate değer bir husustur. Eserin istinsah kaydı, müstensihî gibi bilgiler yoktur. Eserde yanlış ya da eksik yazılan bazı bölümler sayfa kenarlarına yazılmıştır.

Yukarıda verdiğimiz bilgilerden yola çıkarak elimizdeki nüshalara dair şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz:

MN ve DN’de yer alan şiirler birbirinin aynıdır. Bu iki nüsha ile İN arasındaki farklılıkları yukarıda ve transkripsiyon harfli metinde dipnotlarla belirttik. Bu farklılıklardan ve İN’nin istinsah kaydından yola çıkarak bir nüsha şeceresi ortaya çıkaracak olursak ilk nüsha MN’dir. DN’de yer alan şiirlerle MN’deki şiirlerin birebir aynı olması sebebiyle DN’nin bu nüshadan kopya edildiği sonucunu çıkarıyoruz. Şiirlerde var olan birkaç farklılık ve istinsah kaydı dikkate alınırca İN’nin yukarıdaki iki nüshadan bağımsız olarak sonradan kaleme alındığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu durumda MN’nin bizim şu anda bilemediğimiz bir yazma nüsha esas alınarak oluşturulduğunu düşünmekteyiz.

⁷¹ Mehmet Tahir; Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333, c. II.,s. 372.

3.1.2. METİN TESPİTİNDE GÖZETİLEN ESASLAR:

Divanın metni hazırlanırken şekil ve metin itibariyle yukarıda bahsettiğimiz üç nüshadan faydalanmış bulunmaktayız. Metin oluşturulurken vezin, üslûp, anlam gibi bir takım kıstaslar göz önüne alınarak doğru ve sağlam bir metin ortaya koymaya çalışılmıştır. Metindeki şiirler, nazım şekillerine göre başlıklara ayrılmış ve her bölüm kendi içinde numaralandırılarak bu şiir numaralarının altlarına o şiirin vezni konulmuştur.

1. Metin oluşturulurken Arapça ve Farsça kelimelerin ve eklerin yazımında, Prof. Dr. İsmail Ünver'in "*Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler*"⁷² adlı makalesindeki esaslara uyulmuştur.
2. Farsça şiirler transkribe edilmiş, beyitlerin Türkçe çevirileri dipnotlarda verilmiştir.
3. Farsçadaki vâv-ı ma' düleler "h'âce" örneğinde olduğu gibi (ˇ) işaretiyle gösterilmiştir.
4. Divanın metni hazırlanırken eserin kaleme alındığı yüzyıl olan XIX. yüzyılın dil özellikleri esas alınmıştır.
5. Metinde geçen özel isimlerin ilk harfi büyük harfle yazılmış; özel isimlerden sonra gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılmıştır.
6. Arapça ve Farsça bileşik isimlerde iki kelime arasına kısa çizgi (-) konulmuştur.
7. "āsā, dār, fām, gede, ver, yār, nāk, gāh, kār, zār, veş" gibi Arapça ve Farsça ekler kelimelere bitişik olarak yazılmıştır. "Fehimāsā, pervâneveş, sühanver, meygede, kadehkār, giryenāk, ziyaretgāh, hüşyār" gibi.
8. Farsça ikilemelerin yazımında, tekrarlanan Farsça kelimelerin arasındaki ek ve edatlar kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir: "ser-be-ser, mū-be-mū" gibi.

⁷² İsmail Ünver; "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, c. XI, Sayı 1, Ankara 1993, s. 51-91.

9. Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelen “bi, bī, ber, der, ez, lā, nā, der” gibi edat ve ön ekler kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir. “nā-tüvān, lā-mekān, bi-luṭfu, ber-dār, der-cihān” gibi.
10. Farsça sıfatlar eklendikleri sözcüklere “ - “ işareti ile bağlanmıştır. “Pür-nūr, hem-pā, şeb-gīr” gibi.
11. Kendi anlamını yitirerek yeni bir sözcük halini almış “sīm-āb, seyl-āb” gibi sözcükler, aralarında kısa çizgi (-) kullanılarak yazılmıştır.
12. Cū(y), rū(y), berā(y) gibi kelimeler tamlama oluşturduğunda kelimenin aslında bulunan “y” örneklerde olduğu şekliyle yazılmıştır. “rūy-ı cihān, rūy-ı yār, Şafvet-i cūy-ı hüner, cūy-ı cūduñ, Tārīḥ-i Berāy-ı Vilādet” gibi.
13. Eserin kaleme alındığı yüzyıl olan XIX. yüzyılın imlâ özelliklerine göre nazal n’den önce gelen aitlik ekindeki ünlüler “seniñ, sürmeniñ, dehrin, çeşmiñ, nāzıñla, āzārıña” şeklinde düz olarak okunmuştur.
14. Allah lafzı cümle içerisine muzafun ileyh olduğu durumlarda kesme işaretiyle ayrılarak yazılmıştır: “ḥamdi’llāh, ḥaṭṭ-ı Bismi’llāh” gibi.

3.1.3. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ:

Transkripsiyon Alfabeti⁷³

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ī)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	°
ث	ş	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك	k, g, (ñ)
خ	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	'

⁷³ Faruk Kadri Timurtaş; Osmanlı Türkçesi Grameri III, Alfa Basım Yayınları, İstanbul 1997, s. 37.

3.1.4.

FEHÎM DÎVÂNI'NİN
TRANSKRİPSİYONLU
METNİ

DİVÂNÇE-İ SÜLEYMÂN FEHİM-İ ŞÂNİ

Der-Zahr-ı Şerh-i Dîvân-ı ‘Alî Kerrema ‘İllâhu Vechehû Nüvişte Būd⁷⁴

Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün

Fā‘ilātün/ /Fā‘lün

- 1 Şerh-i dîvân-ı Hâzret-i Hâydar
Pür-derüneş zi-ḥikmet-i işrāk⁷⁵
- 2 Nîst ḥikmet ki pür-zi-‘ilm-i ledün
‘Aql-ı evvel ber u şevved müştāk⁷⁶
- 3 Nâzimeş âfitâb-ı çerḥ-i ‘ulüm
Şud münevver zi-‘ilm-i vey âfāk⁷⁷
- 4 Şâriheş mâh-ı âsumân-ı ḥikem
Geşte âşâr-ı û be-‘âlem-i tāk⁷⁸

⁷⁴ Ali Kerremullâhı veche hu’nun (Allah onun yüzünü güzel kılsın) divanının şerhinin zahriyesine yazılmıştı.

⁷⁵ Hazreti Haydar’ın divanının şerhi işrak felsefesiyle doludur.

⁷⁶ Felsefe değildir; çünkü Allah vergisi ilim ile doludur.

Muhammedî nur ona (şerhe) aşıktır.

⁷⁷ Onun nazmedeni ilimler göğünün güneşidir.

Onun ilmiyle ufuklar aydınlandı.

⁷⁸ Onun şarihi hikmetler göğünün ayıdır.

Onun eserleri âleme kubbe olmuştur.

- 5 Vaşf-ı dīvān-ı şāh-ı merdān-rā
Der ne gunced Fehīm ber-evrāk⁷⁹

Berāy-ı Taqrīz-i Ber-Tercüme-i Meşnevī Nüvişte Būd

Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/ /Fā' lün

- 1 Kilk-i Ferruḥ Efendī dānā
Etdi bir böyle nev-eşer peydā
- 2 Meşnevī-i şerīfī ol niḥrīr
Tercümesiyle eyledi taḥrīr
- 3 Rū-be-rū geldi iki ḥüsn ü cemāl
Lafz-ı ma' nādan eyler ' arz-ı vişāl
- 4 Altı cildi Naḥīfī-i üstād
Eylemiş tercüme be-vefk-i murād
- 5 Böyle tertīb olunmamış ammā
Meşnevī-i cenāb-ı Mevlānā

⁷⁹ Yiğitler şahının divanını vasfetmek
Ey Fehīm sayfalara sığmaz

- 6 Böyle tertibine edip himmet
‘Ārif-i Rūm’a eyledi hizmet
- 7 ‘Ömrüñ efzūn ede Hudā-yı kerīm
Rūz u şeb böyledir du‘ā-yı Fehīm

Ber-Tüfeng-i Hazret-i Sultān Maḥmūd Nüvişte Būd

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- 1 Şehr-i yār-ı şīr-i şavlet kahramān-ı harb u darb
Dāver-i sūz-efgen-i iqlīm-i küffār-ı le’im
- 2 Destine alıp tüfengi eylese farzā nişān
Nazra-i evvelide eyler çü her ferdi dü-nīm
- 3 Bu tüfeng-i ra‘d āşūbuñ çıkınca dānesi
Şadmesinden menzil-i a‘dā olur nār-ı caḥīm
- 4 ‘Ārif-i esrār-ı hikmet mücid-i kânūn-ı harb
Cāmi‘-i cümle ma‘ārif şāh-ı Eflāṭūn nedīm
- 5 Haḫ Te‘ālā ‘asker-i mansūresin te’yīd edip
Tutsun āfāḫı şadā-yı müjde-i fetḫ-i ‘azīm

Berāy-ı Taḫrīz-i Sūr-nāme-i Elḥāc Hızır Efendi Nüvişte Būd

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

Fā‘ilātün/ /Fa‘lün

- 1 Bāreka ’llāh zihī sūr-ı hümāyün-nāme
Şevḳ-baḥş olmada her beyti dil-i nā-kāme
- 2 Hızır-ı vādī-i hüner etdi bu nazmı inşā
Hāmesi kıldı ‘aceb āb-ı ḥayātı icrā
- 3 Vaşf edip sūr-ı hümāyūnu belāgat üzre
Etdi ta‘rif vuḳū‘atı leṭāfet üzre
- 4 Böyle bir sūr-ı nişāṭ-āver-i şevḳ-efzānıñ
Mişli manzūru deĝil pīrezen-i dünyānıñ
- 5 Baḥtımız yāver olup biz de bu devre erdik
Böyle bir sūr-ı hümāyūnu temāşā etdik
- 6 ‘Ömrün efzūn ede Ḥaḳ Ḥazret-i Maḥmūd Ḥān’ıñ
‘Ālemiñ rūḥudur ol dāveridir devrānıñ

- 7 Sāyesinde görelim böyle nice sūr-ı sürūr
Ede mülkünde Fehīmā anı Allāh mesrūr

Tārīḫ-i Vilādet-i Şehzāde

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

- 1 Şāh-ı heft-i klīm-i Maḥmūd Ḥān-ı ‘adlī’-l-ḫiṣāl
Ḥük-ı hikmet-zādı kıldı kâ’inātı pür-şeref
- 2 ‘Adline nisbet olur mu şöhret-i Nüşirevān
Cūd-ı Ḥātem ḫaldı deryā-yı şehāsında çü-kef
- 3 Nāmını Fağfūr’uñ eyler sīt-i ikbālī şikest
Ḳıymet-i elmās ile bir mi olur ḫadr-i ḫazef
- 4 Görmedi bir böyle devr-i ḫürremi çeşm-i cihān
Söylesin görmüş işitmiş işte tārīḫ-i selef
- 5 Oldu zīb-i mehd-i devlet yine bir şehzādesi
Feyz-i luṭf-ı Ḥaḫ ile mānende-i dürr-i şadef
- 6 Toğdu māh-ı rüzede mihr-i cihān-ārā gibi
Bu sürūr ile felek raḫş etdi Zühre ḫaldı def

- 7 Hıfz-ı bārīde olup ŧehzādegān ile mūdām
Ola tīr-i qāhrına hep sīne-i dūŧmen hedef
- 8 Sa‘ d-ı ekberdir Fehīmā tārīḩ-i mevlūduna
Oldu ŧehzāde Muḩammed Es‘ ad-ı mehd-i ŧeref (1229)

Tārīḩ-i Diğer

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

Geldi bir peyk-i meserret söyledi tārīḩini

Maqdem-i Sulḩān Muḩammed kevni kıldı pür-neŧāḩ (1229)

Tārīḩ-i Diğer

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

Olup cevher-feŧān-ı ŧādumānı söyledim tārīḩ

ḩudā ŧehzāde verdi bir Muḩammed ŧāḩ-ı Maḩmūd’a

Tārīḩ-i Vilādet-i Süleymān Beg

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 ŧehinŧāḩ-ı zamān Sulḩān Maḩmūd-ı keremkārın
Cihān maḩkūm-ı fermānı bütün ŧer‘ ü ‘ adāletle
- 2 O sulḩānın silahdārı ‘ Alī Beg bendesine ḩaḩ
‘ İnāyet etdi bir ḩayru’l-ḩalef ‘ izz u sa‘ ādetle

- 3 Tulu' etdi içinde mäh-ı 'ıydıñ āfitābāsā
Mişāl-i 'ıyd bir bālā-yı 'ıyd oldu meserretle
- 4 Bu bir 'ālem-bahā 'ālī-neseb vālā-ḥasebdır kim
Bahāu'd-dīn nāmı tesmīye oldu kerāmetle
- 5 Aña hem vālid-i zīşānına feyz-i Cenāb-ı Hāḳ
Vere 'ömr-i ebed iḳbāl-i sermed zevḳ ü rāhatla
- 6 Fehīmā peyk-i Hüdhüd eyledi mīlādını tebşır
Bahāu'd-dīn Süleymān Beg cihāna geldi rif' atle

Berāy-ı Tārīḫ-i Vefāt-ı İbrāhīm Efendi

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Şordular tārīḫ-i fevtin söyledim ben de Fehīm
Oldu İbrāhīm Efendi gülşen-i 'adne revan

Tārīḫ-i Diğēr

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Şebnem-i eşkim görüp Rızvān dedi tārīḫini
Kıldı İbrāhīm Ağa gülzār-ı Firdevsi maḥal (1229)

*Tārīḫ-i Vefāt-ı Hâtif Efendi****Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün***

- 1 Bâş müşâḫip eyledi 'azm-i beḳâ kim çok zamân
İltifât-ı şâh-ı devrânile olmuşdu be-kâm
- 2 Şâ'imen çünkü vefât etdi şalâḫ-ı ḫâline
Şâhid-i 'âdildir elbet şübhesiz mâh-ı şıyâm
- 3 Meclis-ârâ bir nedîm biz ile gû şâ'ir idi
Şâğ iken tertîb-i dîvân eyleyip almışdı nâm
- 4 Umarım çok na't yaptı ola Peyğamber şefî'
Cürm ü taḳsîrâtını 'afv etdirir rûz-ı kıyâm
- 5 Ḥaḳdan istirḫâm ile tārīḫ-i fevtin yaz Fehîm
Pîr idi Hâtif Efendi eyleye 'adni maḳâm (1239)

*Tārīḫ-i Vilâdet-i Ahmed Begzâde Muhammed Beg****Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün***

- 1 Cenâb-ı Hüseyin Pâşâ-yı zîşân u keremkârın
Felek fâḫr etmede dergâhına rû-mâl u ḫidmetle

- 2 Vezîr-i ma' delet-perver müşîr-i merhâmet-güster
Vücûd-ı himmet-âlûdu müzeyyen ' adl u re'fetle
- 3 Olaldan Rûm ili vâlîsi ol destûr-ı dâd-âver
Re' âyâ vü berâyâ dem-güzâr olmağda râhatla
- 4 Şifâ-yı luğfunu kânûn kılmışdır demendâna
Gelen mağzûn o dergâha gider elbet beşâsetle
- 5 ' Adâlet lafzı ma' nâ eyledi peydâ zamânında
Edip her bir umûrunda tevessül şer' a ğayetle
- 6 O destûr-ı vağûruñ kethüdâsı hem de mağdûmu
Cenâb-ı Mîr Aḡmed kim mu' arrefdir necâbetle
- 7 Ḥudâ gencîne-i luğfundan ol mîr-i girân-ğadre
' İnâyet etdi bir ḡayru'l-ğalef ' izz ü sa' âdetle
- 8 Zihî ḡayru'l-ğalef vâlâ tebâr ü pāk gevher kim
Aña mehd-i şadefkârı felek olmaz mı minnetle
- 9 Olunca zîver-i gül-pister-i gehvâre-i âğûş
Ḗımâḡ-ı zülûf-i ḡûrdan sezâdır olsa ziyetle

- 10 Olur pîr-i felek lalası Zühre dāyesi elbet
 K̄amer-ṭal' āt o ṭıfl-ı evc-i iḳbālīñ şadāḳatle
- 11 Yeter ey kıl-k-i bî-çāre ne mümkün H̄aḳ tavşīfī
 Du' ā kıl dürrüñe feyyāze ihlāş-ı icābetle
- 12 H̄udā bu ḥānedānı eylesin āfātdan maḥfūz
 Verip 'ömr-i ebed iḳbāl-i sermed 'izz ü devletle
- 13 İki tāriḥ-i tām ile Fehīmā zevḳ u şevḳimden
 K̄üdūmun eyledim tebrīke niyyet ben de sür' atle
- 14 Vürūd etdi Muḥammed şulb-i pāk-ı Mîr Aḥmed'den (1230)
 Muḥammed Beg ayak başdı cihāna mecd ü rif' atle

Şud Tārīḥ-i İrsālī'l-lihye Berāy-ı Cevdet Efendī⁸⁰

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Cevdet-i āteş-zebān şīrīn-beyān şāḥib-sūḥan
 Şu' le-i ṭab' eş fūrūzed nūr-ı ḳandīl-i şu' ūr⁸¹

⁸⁰ Cevdet Efediyeye sakalın gönderilmesinin(rütbesinin yükseltilmesinin) tarihidir /gönderilmesi tarih edildi.

⁸¹ Keskin dilli, tatlı dilli, hoş sohbet Cevdet
 Onun tabiatının kıvılcımı şu'ur kandilinin ateşini söndürür.

- 2 Bes ki mî-rîzed gül-i ma^ç nî-i rengîn kîlk-i û
Behr-i zîver şud hînâ bâ muşerre-i engüş-t-i hûr⁸²
- 3 Hatt-ı ruhsâreş icâzet dâd be-^ç âvn-i Hudâ
Bâreka'llâh kerd icrâ sünnet-i şadru'ş-şudûr⁸³
- 4 Mû-be-mû kerdem nazâr hatt nîst der-ruhsâr-ı û
Kerde ez gülzâr-i husneş nev-be-nev sünbül zuhûr⁸⁴
- 5 Ne sevâd-ı hatt ki der-rûy-i sefid-i û demîd
Perde-i reng-i siyeh bâ-beyt-i hüsneş şud zi-nûr⁸⁵
- 6 Şu^ç le-i nûr-ı çerâğ-ı ^ç ömr ü iqbâleş müdâm
Âfitâbâsâ münevver bâd der-bezm-i duhûr⁸⁶
- 7 Ez şerâr-ı nokta in târih rûşen şud FEHİM
Mîbedîd ez-rûy-ı Cevdet hatt-ı nev mânend-i nûr⁸⁷

⁸² Onun kaleminin renkli manaları o kadar gül döktü ki
Süs için hurinin parmağını matla^ç ı ile kınaladı

⁸³ Allah'ın yardımıyla onun yanağının çizgisi müsaade etti.
Barekallah (Allah mübarek kılsın), efendiler efendisinin sünnetini icra etti.

⁸⁴ İnceden inceye baktım, onun yüzündeki hat çizgi değildir.
Onun güzellik gül bahçesinden yeni yeni sümbüller çıktı

⁸⁵ Onun beyaz yüzünde beliren siyah hat değildir.
Siyah renkli perde onun güzellik eviyle nurlandı.

⁸⁶ Ömür ve talih lambasının ışığının kıvılcımı daima
Cihan meclisinde güneş gibi aydın olsun.

⁸⁷ Ey Fehîm noktanın kıvılcımından bu tarih açığa çıktı
Cevdetin yüzünde nûr gibi yeni hat görüldü.

*Tārīḫ-i Diġer****Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün***

Fehimā der-gülistān-ı hüner pür-jāle şud tārīḫ

Nümūd ez-rüy-ı Cevdet ḥaṭṭ-ı nev ayn-i reg-i sünbül⁸⁸*Tārīḫ-i İrsāli'l-lihye Rü'ūs Eşref Efendi****Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün***

1 Şeyḫü'l-İslām 'aşr-ı 'allāme-i devr ü zamān

Mesned-i fetvā-yı seyr-i 'ilm ü efdāl eyledi

2 Ya'ni 'Abdu'llāh Efendi dāver-i faẓl u kerem

Ehl-i isti' dādı elṭāfiyle iclāl eyledi

3 İşte ez-cümle Ḥafid-i Muḫyizāde Mollā'ya

Bir rü'ūs iḫsān edip maḫsūd-ı emşāl eyledi

4 Çün rü'ūsu aldı rif' atle o necl-i pür-hüner

Ḥamd edip Ḥaḫḫ'a küşād-ı ḥaṭṭa iḳbāl eyledi

5 Gün-be-gün etsin ṭarīḳinde anı şāḫib-kemāl

Ol Ḥudā ki 'ālemi hep muntazam-ḫāl eyledi

⁸⁸ Ey Fehim sanat bahçesinde tarih şebnemlerle doldu.
Cevdetin yüzünde tıpkı sünbülün rengi gibi yeni bir hat göründü.

- 6 Beyt-i vāhidde iki mısra^ç birer tārīḡ-i tām
Nazm edip ḡāme Fehīmā^ç arz-ı ikmāl eyledi
- 7 Yümnile aldı rü^şusu eşref-i^ç ālī-ḡaseb
Bā-yemin Eşref Efendi lihye irsāl eyledi (1229)

Berāy-ı Küşād-ı Ḥaṭṭ-ı Mūmā-ileyh Tārīḡ-i Diğer Nüvişte Būd

Mefā^ç ilün/ Mefā^ç ilün/ Mefā^ç ilün/ Mefā^ç ilün

- 1 Debīr-i feyz-i Ḥaḡ rüy-ı^ç Alī Eşref Efendi'ye
Midād-ı meşk ile Nūr āyetin yazdı biḡamdi^ş llāh
- 2 Değil ḡaṭṭ^ç anber-i baḡr-ı leṭāfet mevc urup çıkmış
Ederse mū-be-mū dikkat olur ehl-i nazar āğāh
- 3 Değil ḡaṭṭ-ı siyeh ol^ç arız-ı āl üzre zāhirdir
Gül-i sürḡ üstüne ḡonmuş benefşe yaprağı nā-gāh
- 4 Kıyās etme ḡaṭ-ı-sebz ol per-i Cibrīl-i ma^ç nādır
Ki etmiş beyt-i ḡüsnün ḡudsiyān-ı Ḥaḡ ziyāretgāh
- 5 Du^ç āya başla ey kilik-i süḡanver söz tamām oldu
Şenāyı eyleme taṭvīl zirā ḡāfiye kūtāh

- 6 Vere 'ömr-i ebed iqbāl-i sermed 'izz-i biğāye
Seni 'ilm ü hünerle Hazret-i Haq ede şāhib-cāh
- 7 Fehīmā hāl-i noqtā vech-i tāriḥi eder tezyīn
Yazıldı rūy-ı Eşref kıl qalemle ḥatt-ı Bismi 'llāh(1232)

Tāriḥ-i İtmām-Yāften Sefīnetü 'ş-Şu'arā Ez-Te 'lifāt-ı Hūd

Mefā' ilün/ Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

/Fa' lün

- 1 Muḥarrer oldu bu defterde nām ehl-i hüner
Yazıldı hem nice şī' r-i menākıb-ı büleğā
- 2 Bu nüshā genc-i hüner kān-ı ma' rifet oldu
Karīn-i rağbet-i ehl-i sūḥan olursa sezā
- 3 Sefīnetü 'ş-Şu'arā nāmı ile bu āşār
Ḥitāma erdi Fehīmā bi-luṭf u fazl-ı Hudā
- 4 Bulup dedim yem-i ma' nāda cevher-i tāriḥ
Mücellid oldu şerefle Sefīnetü 'ş-Şu'arā(1233)

*Tārīḥ-i Diġer**Mefā' ilün/ Fe' ilätün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün**/ Fa' lün*

Zi-baḥr-i ma' rifet-āram çü-cevher-i tārīḥ

Sefinetü' ş-Şu' arā-yı Fehīm-i dil-cū şūd(1233)

*Der-Dībāce-i Sefinetü' ş-Şu' arā Nüvişte Būd**Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün*

- 1 Sipās-ı bī-ķıyās iḥsān-ı bī-pāyān Mevlā'yā
Erişdi sāḥil-i itmāme bu fülk-i hüner-vāye
- 2 Zihī baḥr-i ma' ārif ma' den-i eş' ar-ı üstādān
Olur tab' -ı sūḥan-sencān-ı dehre genc-i sermāye
- 3 Zihī bir nev' arūs-ı zīver-i genc-i hünerdir bu
Verip meşşāḩa-i kilk-i belāgat zīb ü pīrāye
- 4 Bu bir ḩum-ḩāne-i şaḩbā-yı nazm-ı şā' irāndır kim
Verir keyfiyyet-i ma' nāsı neş'e tab' -ı dānāya
- 5 Hezārān vird-i nazmile gülistān-ı sūḩandır bu
Eġer Bustān-ı Sa' dī'ye sezā olursa himāye

- 6 Bu bir silk-i hüner kim muntazam dürr-i ma'āniyle
Fürûğ-ı nazmı reşk-āver olur 'ıkd-ı Süreyyā'ya
- 7 Olur maqbül-ı erbāb-ı sühan bu nüshā-i zībā
Nigāh-ı iltifāt eylerse ol zāt-ı Hümā-sāye
- 8 Medār-ı intizām-ı mülk ü millet nāzır-ı devlet
'Uṭārid menzilet Hālet Efendi āsumān-pāye
- 9 Felāṭūn'u eder dem-beste sürme sāy-ı tedbiri
Eder ta'lim-i hikmet re'y-i pākī İbn-i Sīnā'ya
- 10 Hezārān mürdegān-ı fakrı bir demde eder ihyā
Dem-i luṭfu mümāşil feyz-i enfās-ı Mesihā'ya
- 11 Temāşā eyleyip nisān-ı ebr-i feyz-i elṭāfiñ
Açar tāḳār-ı deryādan şadef iḥsānına āya
- 12 Göreydi gülşen-i āşār-ı ṭab'ıñ çeşm-i nergisi
Gül-i rüyu sepet eylerdi nesriñ bāğ-ı inşāya

- 13 FÜRÜĞ-1 HÜŞE-İ PERVİN Şİ‘R-İ VAŞFINI BERCİS
Yazıp zerrîn kalemle gönderir tâ necm şu‘arāya
- 14 HÜNER-PERVER SÜHANVER DÄVER-İ MÜLK-İ MA‘ARİFDİR
Müşellemdir diyâr-ı ma‘rifet ol zât-ı vâlāya
- 15 HUDÄVENDÄ KERİMÄ ‘AFVİNÄ MAĞRUR OLUP BEN DE
Cesâret eyledim bu tuhfe-i nâ-çiz ihdāye
- 16 ĞARİK-İ LÜCCE-İ İHSÂNİŃ OLDU HÂŞ U ‘ÂM CÜMLE
Olup cārî dem-â-dem cüy-ı cüduñ pest ü bālāya
- 17 NE HADDİŃ EYLEMEK İFÂ FEHİMÄ VAŞF-İ EVŞAFİŃ
Du‘āya başla el aç dergeh-i Feyyâz-ı Mevlâ’ya
- 18 CİHÄNDA ‘ARZ-İ KÄLÄ-Yİ HÜNER OLDUĞCA OL ZÄTA
Vere Bārî Te‘älâ ‘ömr-i sermed ‘izz ü biğāye

Tārîh-i Berāy-ı Vilâdet-i Şehzâde Sulţân Meĥmed Murād

Fā‘ilâtün/ Fā‘ilâtün/ Fā‘ilâtün/ Fā‘ilün

- 1 Pâdişâh-ı baĥr u ber ‘ Abdü’l-Mecîd Ĥân kim odur
Şevket ü iclâl ile şâhân-ı deĥriñ a‘zamı

- 2 Mülk ü millet hüsn-i tedbîrile buldu āb u tāb
Zîb-i taht-ı salṭanat olalı feyz-i maḳdemi
- 3 Himmet-i şāhānesin ta' mîr-i mülke şarf edip
Salṭanatda 'adl olur her bir umūruñ 'aḳdemi
- 4 Etdi Tanzîmât-ı Ḥayriyye zamānında zuhūr
Pür-'imāret eyledi mülk-i ḥarāb-ı 'ālemi
- 5 Ḥükm-i ḥikmet-zādıdır sermāye-i emn ü amān
Görmedi çeşm-i felek bir böyle devr-i ḥurremi
- 6 Oldu bir şehzādesi zîb-āver-i mehd-i vücūd
Gül gibi rüy-ı cihān güldü gidip ḥüzn ü ğamı
- 7 Şulb-i pākinden birüz etsin nice şehzādegān
Dā'imā sūr u sūrūr ile geçe her bir demi
- 8 Şevket-i şāhānesi müzdād ola günden güne
Her umūrunda olup tevfiḳ-i Bārī hem-demi

- 9 Ben de i' lān eyledim tārīḫ-i tām ile Fehīm
Dehri kıldı ber-murād Sultān Muḥammed maḫdemi

TERKİB-İ BEND

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

1

Hızr-ı ' aşkız āb-ı ḥayvān sāgār-ı sīmdir bize
Neş'e-i cām-ı şehādet bāde-i Cem'dir bize
Cūş-iş-i deryā-yı vuşlat çeşm-i pür-nemdir bize
Bī-ḳarār-ı cilve-i dil şürte-i yemdir bize
Ḳulḳul-i mīnā-yı şahbā girye-i gamdır bize
Ḥande-i gülzār-ı ' işret naḥl-i mātendir bize

Şu' le-i āvāz-ı bülbüldür nesīm-i bāgımız
Ğonce-i şubḥ-ı kıyāmetdir dil-i şad-dāgımız

2

Sürme-i āvāz-ı ḥayret dīde-i āhūsudur
Beng-i sevdā-yı ḥāmūşı vesme-i ebrūsudur
Gülşen-i ḥüsnünde Yūsuf sebze-i ḥod-rūsudur
Sünbül-i zülf-i Züleyḥā beste-i gīsüsudur

Revnağ-ı gülzâr-ı cennet 'arız-ı dil-cûsudur
 Nağme-i Cibrîl-i vaḥdet bülbül-i pür-gûsudur

Bir perî-zâdîñ ḥayâl-i ḥüsnüne dūş olmuşuz
 Ḥâtır-ı aḥbâbdan ey dil ferâmûş olmuşuz

3

Çeşm-i nâzîñ ḥuftedir âh u enîn ü nâleden
 Ḥoşlanırmış girye-i tıfl-ı dil-i nev-sâleden
 Gül-^ç arağ nûş eylemiş ol mâh câm-ı hâleden
 Ğonce-i ruḥsârıñ pervânesi var jâleden
 Ḥâne-i fânûsa döndüm şu^ç le-i cevvăleden
 Devr-i sâğâr eyledikce âteş-i seyyâleden

Çeşm-i ejderdir fitil-i şu^ç le-i dâğ-ı cünün
 Şu^ç le-i kâfûrdandır merhem-i rîş-i derün

4

Kişver-i Çîn-i ḥayâlimden geçer fağfûr-ı 'aşğ
 Bahş eder dâ'im Süleymân ile böyle mûr-ı aşğ
 Nâz u istiğnâ eder Mûsâ'ya her ân Tûr-ı 'aşğ

Eyler āheng “*len terāni*⁸⁹” nağmesiyle sūr-ı ‘aşk
 Bāde-i gül-gūna rağbet eylemez maḥmūr-ı ‘aşk
 Ḥaḫḫı söyler zülfüne ber-dār iken Manşūr-ı ‘aşk

Ḥāk olunca üstühānım ben de bu da‘vādayım
 Bezm-i vaşla vāşıl oldum şānma kim ferdādayım

5

Görse ger deşt-i cünūnda reşk eder Mecnūn baña
 Keşf ederdim remz-i ‘aḫlı gelse Eflāṭūn baña
 Gün mü gösterdi hele ol kākül-i şeb-gūn baña
 Şems-i rüyuñ görmedikçe gecedir her gün baña
 Bezm-i meyde cām-ı gül-gūn oldu sensiz ḥūn baña
 Ḳulḫul-i şavt-ı şürāḫīde olur şeb-ḥūn baña

Ey ki tıḡ-i ‘işve vü nāziña ḫurbān olduğum
 Görme lāyık āteş-i firḫatde sūzān olduğum

6

Etdi yağma mülk-i şabrım ceyş-i Tātār-ı firāk
 Ḥān u mān-ı ‘aḫlı sūzān eyledi nāz-ı firāk

⁸⁹ “*Sen beni asla göremezsın.*”(Araf-143). Hz. Musa’ya söylenen bir sözdür. Elmalı Hamdi Yazır; Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali, Huzur Yayınları, İstanbul 2011.

‘Andelîb-i ‘aşkı giryân etmedir kâr-ı firâk
 Ğonce-i vuşlat verir mi naḥl-i gülzâr-ı firâk
 Mey yerine kan şunâr dest-i kadeḥ-kâr-ı firâk
 Eşk-i gül-gün dökmesin mi rind-i ğam-ḥ̣ar-ı firâk

Ben verâ-yı kâr-bân-ı sürmeniñ feryâdıyım
 Râh-ı hayretzâr-ı ‘aşkıñ sâlik-i nâşâdıyım

7

Bâde-nüşem şu‘le-püşem ‘âşık-ı rindâneym
 Tâb-ı eşk-i giryeden bî-ḥod olan mestâneym
 Sîne-süzem câme çâkem özge pür-dîvâneym
 Reng-i gül-ruḥsârına bülbül gibi pervâneym
 Bezm-i girdâb-ı cünûn içre dönen peymâneym
 Cüş-ı tûfân-ı belâdan keşti-i vîrâneym

Kimseniñ peymâne-i iḳbâli meksûr olmasın
 Tıynet-i pâkîzesi ḥâk-i Nişâbûr olmasın

8

Bâd-ı nâzıñla perîşân ḥâtırım kâkül gibi
 Bâde-i âşüfteyi açmış beni sünbül gibi

Gülşen-i hüsnüñ temâşâ eylerim bülbül gibi
 Şu 'le-i nezzâreden rüyuñ kızarmış gül gibi
 Şevketâne keyf-i nazmım neş 'e verdi mül gibi
 Sâğar-ı ma' nâ-yı çekdim Tâlib-i ' Âmül gibi

Husrev-i endişem oldu mâlik-i mülk-i sühan
 Cevher-i nazmımla buldu ziynet-i silk-i sühan

9

Câm-ı Nevrüz-ı şafâdır cevher-i âyînemiz
 ' Anber-i deryâ-yı ' işretdir şeb-i âzînemiz
 Bir Hümâ-yı lâ-mekâna âşiyândır sînemiz
 Feyz-i Kimyâ-yı Sa' âdet kânıdır gencînemiz
 Ğamze-i sulţân-ı hûbân bende-i dirînemiz
 Haţţ-ı ruhsâr-ı bütândır hırka-i peşmînemiz

Tahtgâh-ı ' aşkda şimdi Süleymân'ım Fehîm
 Tâc-ı Cem peymânedir bezmimde Husrev'dir nedîm

*Tahmīs-i Ğazel-i Şeyh Ğalīb**Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün**Fā‘ilātün/ /Fa‘lün*

‘Āzim ol meclis-i nādāne şitābān olarak

Düşmen-i ehl-i dil ü yār-ı raķībān olarak

‘Āşıkın terk edegör mā‘il-i hicrān olarak

*Luţfu aġyāre kıı ey şūh peşimān olarak**Sen beni cevrine şāyeste bil ihsān olarak*

Gösterir saña felek māh-ı kemāli bir gün

Çekme ġam rüşen eder çeşm-i hayāli bir gün

Şām-ı fırkatde görür mihr-i cemāli bir gün

*Şafaķ-ı eşk bulur şubh-ı vişāli bir gün**Ser-i kūyunda felek her gece biñ kan olarak*

Görmeden şevķini biz devr-i ķadeh-ķār-ı Cem’iñ

Bāde-i ‘aşķile mestānesiyiz bezm-i ġamıñ

ġül-i miñnet-keşiyiz hār ile bāġ-ı sitemiñ

*Nev-bahār-ı ġamina bülbülüz ol ġonce-femiñ**Ararız ġande-i dirineyi giryān olarak*

Ğonce-i taḅ‘ımıziñ ḡāşıl olur berk-i teri

ġül-i āmālimizi açdı nesim-i şeķeri

Bülbül-i dilde kalır mı ğam-ı firkat eşeri

Ziver-i gülşen-i āgūş olur āhîr o peri

Gülerek açılarak gül gibi handān olarak

Küşte-i hançer-i cevri̇le cihān tıldu amān

Çanlı pîrāhen-i ‘uşşāk olur elde nişān

O şeh-i hüsne Fehîm etmekiçin hāli beyān

‘Arzuḥāl elde fiğān dilde zebān şekve künān

Geldi bu Ğālib-i dîvāne ğazel-ḥān olarak

Tahmîs-i Ğazel-i Fehîm

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Hüsni ü an-ı yarı mağşūş olmayınca bilmedim

Lezzet-i la‘lini mey-nūş olmayınca bilmedim

Neş‘e-i şahbāyı bî-hūş olmayınca bilmedim

Ḳîl ü ḳāl-i ‘aşkı ḥāmūş olmayınca bilmedim

Sırr-ı ‘aklı mest ü medhūş olmayınca bilmedim

Vermek için şöhret ü ‘unvāna revnaḳ dünyāda

Ṭālib olur cem‘-i māl u cāha aḥmāk dünyāda

Görmedi aşḥāb-ı devlet rāḥat el-Ḥaḳ dünyāda

‘Alemin zevḳin gedā eylermiş ancaḳ dünyāda

Ol safāyı ḥāne-ber-dūş olmayınca bilmedim

Ol büt-i âteş-pereste dūş olup büt-hānede
 Āteş-i seyyālesin nūş eyledim mey-hānede
 Murğ-ı âteş-h̄āre dönmüşken dil-i dīvānede
Lezzet-i şevk-i muḥabbet n'idügin pervānede
Şu'le-i āha hem-āgūş olmayınca bilmedim

Mihr-i maḥşerdir ser-ā-pā lāle-i şāhrā-yı 'aşk
 Hātem-i dāğ-ı derūndur şöhret-i imzā-yı 'aşk
 Dehri maḥkūm eylemişdir ḥākim-i da'vā-yı 'aşk
 'Ālemi tutmuş şadā-yı na'ra-i gāvḡā-yı 'aşk
Dāğlardan ser-be-ser kuş olmayınca bilmedim

Neş'e-yāb olmaz mey-i 'aşk-ı Hūdā'dan mülhidān
 Lezzet-i şahbāyı fehm etmez Fehimā münkirān
 Rütbe-i keyfiyyet-i 'aşkı ne bilsin şūfiyān
Mezheb-i rindānı bilsin mi Fehimā zahidān
Ben hezerān-sāl mey-nūş olmayınca bilmedim

Tahmīs-i Ğazel-i Vecdī

Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün

Gönül şahbā-yı ḥüsn-i dilbere ḥum-hāne olmaz mı
 Ser-i Mecnūn şarāb-ı 'aşkına peymāne olmaz mı

Ḥayāl-i zülf-i Leylā'sıyla dil dīvāne olmaz mı

Dil-i çeşm āşinā sāmānile bîḡāne olmaz mı

Hemīşe mest ile ülfet eden mestāne olmaz mı

Bihışt-i gül-zemīn anda büt-i ḥūrī edā anda

Leb-i mül zülf-i sünbül 'arız-ı gül dil-rübā anda

Ney anda muṭrib anda sākī-i şāhib-nevā anda

Mey anda dilber anda cümle yārān-ı şefā anda

Geçip cennetden Ādem sākīn-i meyḥāne olmaz mı

Amān sākī mey-i gül-reng ile gel muntazır yārān

Revān oldu kenār-ı cūy-bār-ı gülşene rindān

Zamān-ı nev-bahār oldu açılmış sünbül ü reyḥān

Hevā hoş her taraf gülzār u bülbülzār u gül ḥandān

Bu esbāb-ı cünūnu seyr eden dīvāne olmaz mı

Rumūz-ı vaḥdeti şūfī temāşā eyle keşretde

Ġazāl-i maṭlabı şayd eyledim ben deşt-i ülfetde

' Aceb eṭvār-ı rindānem ḳomuş aḡyārı ḥayretde

Sebū zānūda sāḡār elde yār āḡūş-ı vuşlatda

Bu tarz-ı ḥāş ile meclis 'aceb rindāne olmaz mı

Ḥayāl-i rūy-ı yār ile ederken sīnemi gülşen
Gül-i maẓmūn rengīni riyāz-ı dilde buldum ben
Fehīmā şem‘ -i ma‘ nādan olur beyt-i sūḥan rūşen
Bu maḥsūd-ı tebāyī‘ sözleri kıande bulursun sen
Kudūret vermesin Vecdī n’ola yārāne olmaz mı

İBTİDĀ-YI ĞAZELİYYĀT

(Fī-Ḥarfü'l-Elif)

1

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ḳahramān-ı rezm-i ' aşkıım şevk cevşendir baña
Tığ-ı çeşm-i dilberān ārāyış-i tendir baña
- 2 Ben şehīd-i deşne-i çeşm-i bütānım tā ezel
Sāye-i şemşīr-i ser-tīz özge me'mendir baña
- 3 Sālik-i rāh-ı fenāyım āzim-i semt-i beḳā
Hızr-ı rehber eylesem bu yolda reh-zendir baña
- 4 Bülbül-i pervāne ṭab'ım hem semender ṭıynetim
Zevḳ-i bāḡ u reng-i şu'le künc-i külhendir baña
- 5 Ben cüdāyım Yūsuf-ı gül-çihreden Ya'kübveş
Naḡme-i āvāz-ı bülbül āh u şivendir baña
- 6 Ḳayd-ı Leylā-yı hüsünden Ḳays-ı dil bulmaz rehā
Ḥalka-i ḡisūlarıñ zencīr-i āhendir baña

- 7 Ey Süleymān-ı behā deşt-i anā[ ] at m ruyum
Dāne-i h l-i cemāli  c y-ı h rmendir ba a
- 8 Bülbül-i  v re-i b g-ı vaan oldum ezel
Reng-i h n-ı eşk-i g rbet verd-i g lŐendir ba a
- 9 S ziŐ-i perv neden pertevlenir f n s-ı [ ] aşk
Şu[ ] le-p Ő-ı d g-ı s nem Şem[ ] i r Őendir ba a
- 10 Gösterir mi mihr-i maŐŐ du felekde r zg r
Perde-i Şeb-reng bahtım s ye-efgendir ba a
- 11 L ub l  Ő h-ı mest nım Őar b-ı [ ] aŐkdan
Mülk-i dilde mey-gede hoş taht u meskendir ba a
- 12 Ben S leym n'ım Feh m  kişver-i eş[ ]  rda
[ ] Arş-ı Belk s-ı s h n Şimdi nişimendir ba a

2

F 'il t n/ F 'il t n/ F 'il t n/ F 'ilün

- 1 Murg-ı g lz r-ı Ene[ ] l-H k keşf-i r z eyler ba a
N y-ı Ő h ManŐ r-ı b b-ı r zı b z eyler ba a

- 2 Öyle bir ‘Ankâ-yı nâzım kim Hümâ-yı lâ-mekân
Şayd için Cibrîl-i Kudsî şâh-bâz eyler baña
- 3 Nâle-i tıfl-ı dile raḥm etdi artık pîr-i çerḥ
Çok cefâlar eyleyip insâfî âz eyler baña
- 4 Çeşm-i Leylâ’dan cüdâ ol Kays-ı deşt-i ḥayretem
Âhuvân-ı Çîn vaz‘ -ı dil-nevâz eyler baña
- 5 Çeşm-i ‘İsâ-yı ‘ayniñ ‘ayn-ı ḥayâlimken benim
Şüret-i âyîne-i gerdün ne nâz eyler baña
- 6 Eyledi kütâh sâl-ı vaşlı ammâ çerḥ-i dün
Rûz-ı hicri ‘ömr-i Âdemveş dırâz eyler bana
- 7 Ben şehîd-i Kerbelâ-yı ‘aşḫ-ı cânânım Fehîm
Rûḥ-ı pür-feyz-i Fehîm ‘arz-ı niyâz eyler baña

3

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

Fâ‘ilâtün/

/Fa‘lün

- 1 Şubḥ-ı şâdıḫ gibi şâdıḫ olıcaḫ yâr baña
Rûz-ı rûşen olur ‘ayniyle şeb-i târ baña

- 2 Neş'e-yâb oldu gönül ol leb-i mey-günüñ ile
Sâķī-i Cem olamaz ğayri ķadeķkâr bana
- 3 Öyle vahşet-zedeyimülfet-i halkdan gör kim
Kendi sâyemden olur bahş-ı ağyâr baña
- 4 Yūsufāsâ olamam zülf-i Züleyhâ'ya ķarīb
Târ-ı zindân gibidir turre-i tarrâr baña
- 5 Merd-i rindâna tabī' atda Fehīm-i 'aşrım
Zene meyl eyleme ğâyetle gelir 'âr bana

4

Fâ' ilātün/ Fâ' ilātün/ Fâ' ilātün/ Fâ' ilün

- 1 Câm-ı pür-mey kâse-i taşvirdir sensiz baña
Nây-ı muṭrīb nâle-i şeb-girdir sensiz baña
- 2 Kâṭ' olur 'ayş-ı ḫayât-ı cāvidānım sâķiyâ
İki yıllık mey dudem şemşirdir sensiz baña
- 3 Eylemem çeşm-i bütâna ey kemân-ebrū nigāh
Her müje bir nāvek-i tedmirdir sensiz baña

- 4 Mest-i şahbā-yı cünün olmaz mı dil meyhānede
 Haṭṭ-ı sāgar halka-i zencirdir sensiz baña
- 5 Seyr-i gülzār-ı şafā mecrūḥ eder murğ-ı dili
 Hande-i gül neşter-i te'sīrdir sensiz baña
- 6 N'eyleyim zevk-i cinānı ḥasret-i dīdār iken
 Naḥl-i Ṭübā bir çüb-ı ta'zīrdir sensiz baña
- 7 Pey-rev olmuşdur Fehīm'İN hātife ey gonce-leb
 Şavt-ı bülbül nāle-i şeb-gīrdir sensiz baña

5

Fe'īlātün/ Fe'īlātün/ Fe'īlātün/ Fe'īlün

Fā'īlātün/ /Fa'lün

- 1 İşve-i işrab eder ol dilber-i ṭannāz saña
 Ey gönül neş'e veren sāķi-i pür-nāz saña
- 2 Benim ol ğamzede-i ğamze-i çeşmiñ cānā
 Rāz-ı aşķı demem ey dīdesi ğammāz saña

3 ‘ Arz-ı hāl eyleme mümkün idi bir āhile āh
 Hıvım oldur ola āhım şerer-endāz saña

4 Zāhidā rind-i mey-āşāmıñ öpersin ayağın
 Bir kadeh mey vericek sākī-i mümtāz saña

5 Bend ederdi seni ol şāh-ı bütān ey sūfī
 N’eyleyim perde-i ruhsārını açmaz saña

6 Sālik-i pīr-i muğān olmağa ey şeyh çalış
 Kulkul-i hüy-ı şürāhi ola dem-sāz saña

7 ‘ Ālem-i ābı Fehīmā edelim gel taşım
 Leb-i cānān baña bāde-i Şirāz saña

6

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün

1 Olur tāt-ı ser-i Fağfūr elbet mesken-i mīnā
 Ezelden büsegāh-ı cām-ı Cem’dir dāmen-i mīnā

2 Ketān-ı tevbe-i rindānı fersūde eder her şeb
 Tulu‘ etdikçe mehtāb-ı şafā-yı gerdūn-ı mīnā

- 3 N' için bezm-i şarābı zāhid-i ef' ī bakar görmez
Kamaşdırmış meğer çeşmiñ zümürüd ma' den-i mīnā
- 4 Şarāb-1 erguvānı şanma gördükde ruḥ-1 āliñ
Ḥicābından kızarmış rūy-1 verd-i gülşen-i mīnā
- 5 Döner bir şu' le-i cevvēleye pervāne-i sāğar
Giyince āteş-i seyyāleden cāme ten-i mīnā
- 6 ' Aceb mi zen-perest olsa Firengistān'dan gelmiş
Tehī ṭurmaz anıñçün duḡter-i rezdir zen-i mīnā
- 7 Fehīmā şām-1 ğamda meş' al-i şubḥ-1 meserretidir
Beyāz-1 penbe-i envār-1 çeşm-i rūşen-i mīnā

7

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/

/Fa' lün

- 1 Maḥv olur ḥüsn-i ' amel kār-1 bed olur peydā
Mazhar olmuş şıfat-1 ḳahr u celāle eşyā
- 2 Telh eder ādemiñ elbette mezāk-1 ' ayşın
Bāde-nüş eyle bu gün eyleme fikr-i ferdā

3 Kāf-ı kalbinde yok ebnā-yı cihānıñ uçmuş

Ta verā-yı ‘adem iklimine ‘Ankā-yı vefā

4 Sāhil-i vuşlat-ı cānāna olurum vāşıl

Bulmadı fülk-i emel kılzüm-i fırsatda hevā

5 Mihr-i ‘aşkıñla münevver olalı hāne-i dil

Pertev-i şubh-ı murāda ediyor istignā

6 Fesi üzre dökülen perçemi mi püskül mü

Oldu fikr etme bunu başıma püsküllü belā

7 Niminile göricek gitti bütünce ‘aqlım

O perī çihre Fehimā beni kıldı şeydā

8

Mefā‘ilün/ Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün

/Fā‘lün

1 Zi-çāk-ı saht-ı ciğer baht Hakk-ı nevāle-i mā

Mey-i harām helāl est der-piyāle-i mā⁹⁰

⁹⁰ Ciğerinin aşırı yaralı olmasından dolayı bizim nevaemiz hakkını kaybetti. Bizim kadehimizdeki haram şarap helaldir.

- 2 Be-nuk-i hāme-i minḳār-ı bülbül-i dilsüz
Nüvişte end ber-evrāḳ-ı gül risāle-i mā⁹¹
- 3 Şeved be-kerden-i hūr bihişt-i ‘ aḳd-i leāl
Ger āstīn-i befeşāned gülī be-jāle-i mā⁹²
- 4 Be reng-i baḫt-ı siyeh dād şöhret-i mā-rā
Şud āfitāb-ı cihān-gīr dāg-ı lāle-i mā⁹³
- 5 Be-mehd-i sāgar-i raḫşān kerd perverde
Çü zād duḫter-i rez-i bāde-i dü sāle-i mā⁹⁴
- 6 Münīr buved şebistān-ı mā zi-feyż-i neşāt
Ki buved ān meh-i tābān miyān-ı hāle-i mā⁹⁵
- 7 Felek be-dāire-i māh buved celācil-zen
Fehīm çü Zühre nevā gired ez-makāle-i mā⁹⁶

⁹¹ Gönül yakan bülbülün gagasının ucuyla
Gül yapraklarıyla bizim makalemizi yazmışlar.

⁹² Bir gül bizim şebnemimize yenini silkse de
Cennet hurisinin boynuna la’l gerdanlık yakışır

⁹³ Bizim şöhretimizi kara talih rengine çevirdi
Dünyayı saran güneş bizim lalemizin dağı oldu

⁹⁴ Bizim iki yıllık kadehimizin üzümü (şarap) doğunca
Onu parlak kadeh içerisinde büyüttü

⁹⁵ Sevinç feyzinden(bereketinden) bizim gecemiz aydınlanır
Çünkü o parlak ay bizim halemizin ortasındadır.

⁹⁶ Felek ayın etrafında def çalar
Fehīm Zühre gibi bizim makalemizden nasiplenir.

(Fî-Ḥarfü'l-Bā)

9

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Etmeyiz vārid olan ḥükm-i ḳazādan piç ü tāb
Tā ezelden etmişiz bāb-ı rızāya intisāb
- 2 'Ayn-ı mizān 'arifāne dīde-i inşāfdır
Her günü ehl-i başiret 'ad eder rüz-ı ḥisāb
- 3 Eşk-i çeşmimden cemāl-i yār revnaḳ-yāb olur
Feyz-i bārāndan gelir gülzāre dā'im āb u tāb
- 4 Gerden-i yār-ı nümāyān etdi ol zülf-i siyāh
Zāhir olur tārik-i şebde şafā-yı māhitāb
- 5 Rızḳ için ğam çekme fem mevcūd iken sende Fehīm
Diḳḳat et ḳalır mı bī-dāne dehān-ı āsiyāb

(Fî-Ḥarfü'l-Tā)

10

*Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün**Fā' ilātün/**/Fa' lün*

- 1 Ğonce-i naḳş-ı ḳadeḥdir gül-i bāğ-ı 'işret
Ḳulḳul-i şavt-ı sebū bülbül-i rāğ-ı 'işret

- 2 Şahne-i 'aqla itā' at mi eder mest-i cünün
Olamaz kişver-i 'aşk içre yasāğ-ı 'işret
- 3 Dil kebāb ola semender gibi mey-ḥūn-ı ciğer
Böyledir kıā'ide vü resm-i ocāğ-ı 'işret
- 4 Sākī-i meclis-i vaḥdet aramaz şāh u gedā
Ser-i fağfūr ile bir oldu ayāğ-ı 'işret
- 5 Gerdiş-i cām-ı ḥamūşide şadā olmaz hiç
Beng pervāne olur dūd-ı çerāğ-ı 'işret
- 6 Çāh-ı Yusūf mu bu mīnā-yı şarāb ey sākī
Būy-ı cānāneyi şem etdi dimāğ-ı 'işret
- 7 Rāh-ı mey-ḥāneyi ta' rīfe ne ḥācet zāhid
Nāle-i çeng ü rebāb oldu sorāğ-ı 'işret
- 8 Bir zamān mest-i mey-i la' liñ iken dil şimdi
Şahne-i ḥaṭṭ-ı lebiñ kıldı yasağ-ı işret

- 9 Ey hoş ol rinde ki sentüre bedel sînesini
Nağme-i âhile âheng ede çāğ-ı ışret
- 10 Künc-i hum-hâne Fehîmâ baña taht-ı Cem'dir
Câm-ı Cemşîd olur rinde çanağ-ı ışret

11

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Seng-i bî-miğdâr der-mîzân-i in bâzâr nîst
Der-ğakîkat zerrei bî-kâr u bî-purgâr nîst⁹⁷
- 2 Her kesî râ sâğarî der-dest ez-ğün-ı dilest
Ziver-i engüşt-i mâ tesbiğ-i istiğfâr-ı nîst⁹⁸
- 3 La' l-i ğün ez-ğün-ı ı uşşak est her sengi ki hest
Lâle-î nebuved ki ez-ğün-i sâğar-ı ser-şar nîst⁹⁹
- 4 Bûse vü zağm-ı ğançer şive-i bâzâr-i mâst
Tâ-bedânistîm der-âlem ğül-i bî-ğâr nîst¹⁰⁰

⁹⁷ Bu pazarın ölçüsünde kıymetsiz taş yoktur.

Gerçekte işe yaramayan ve faydasız zerre yoktur.

⁹⁸ Herkesin elinde gönül kanından bir kadeh var

Bizim parmağımızın süsü tövbe tesbihi değildir

⁹⁹ Var olan her taş âşıkların kanından dolayı kıpkırmızıdır.

Şarabın kanıyla dolu olmayan kadeh değildir.

¹⁰⁰ Dünyada dikensiz bir gül olmadığını bilelim diye

- 5 Bā tu bahşīdīm zāhid heşt cennāt-ı na^ç im
 ç Āşīkân-râ maқşadī bihter be-cuz dīdār nīst¹⁰¹
- 6 Cüz hamūşī şart-ı imān nīst der-eṭvār mā
 Pīş-i pīr-i deyr-i mā ikrār nīst inkār nīst¹⁰²
- 7 Mā kalender meşrebīm ammā sühandānım Fehīm
 Der-sülük-ı mā-tekellüf şart der-güftār nīst¹⁰³

(Fî-Harfü'l-Cîm)

12

Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilün

- 1 Naқd-i ç ömrü rāhına şarf u nişār etmek de güç
 Şāhid-i maқşūdu ammā der-kenār etmek de güç
- 2 Seng-i cevri şīşe-i қalbim şikest eyler çe sūd
 Ol ziyānkār tıfl-ı nāza inkisār etmek de güç

Hançerin dokunması ve yaralaması bizim pazarımızın töresidir.

¹⁰¹ Ey zahid sana sekiz cennet bahçesini bağışladık

Âşıkların görüşmekten başka daha iyi bir niyeti yoktur.

¹⁰² Bizim geleneklerimizde suskunluktan başka imanın şartı yoktur
 Bizim manastırımızın şeyhinin huzurunda kabul de yoktur inkâr da.

¹⁰³ Ey Fehīm biz kalender meşrebiz ancak sözden anlarız
 Bizim tarikatımızda konuşmada tekellüf şart değildir.

- 3 Bāde-i ümmīd ile mest-i şafā olmak kolay
Şoñra cām-ı vaşl ile def^ç -i ħumār etmek de güç
- 4 Kesb-i rāḫat kūşe-i vaḫdetde āsāndır velī
Gençlikde künc-i ^çuzlet iḫtiyār etmek de güç
- 5 Ğayret-i aḫrān müşküdür vaḫanda ey Fehīm
Terk-i cānān eyleyip terk-i diyār etmek de güç

(Fī-Ḥarfū'l-Ḥā)

13

Fe^çilātün/ Fe^çilātün/ Fe^çilātün/ Fe^çilün

Fā^çilātün/

/Fa^çlün

- 1 Şem^ç -i mīnāya urup kendini pervāne ḫadeḫ
Ḫanmadı āteş-i seyyāleye mestāne ḫadeḫ
- 2 ^ç Araḫ-ı nāzı süzüp pīrehen-i Yūsuf^ç dan
Neş^ç e-i ^ç işve verir meşreb-i cānāne ḫadeḫ
- 3 Elini pūs ederek pīr-i muḡāniñ āḫir
Çekdi bintü'l-^ç inebi sīneye merdāne ḫadeḫ

- 4 Beste-i halka-i mevc-i mey olur  alem-i  b
Getirir keyf-i c n n meclise d v ne  adeh
- 5  şin  oldu ra ibe gezerek elden ele
Bezm-i y r na ayağ basmadı b g ne  adeh
- 6 Yeni d ny yı değiş köhne şar ba z hid
Ser-i ş h nı seb  eyledi rind ne  adeh
- 7 Naql-i bezm-i Cem' i naql etdi Fehim  bu gece
  Ayr-ı Nevr z ederek s k -i devr ne  adeh

14

F 'il t n/ F 'il t n/ F 'il t n/ F 'ilün

- 1 Z lmet-i g mda mel l olma erer n r-ı fel h
 hirinde her şebih  ali  olur mihr-i şab h
- 2 Keşret üzre h nde v  hezl etmez erb b-ı   u  l
Selb eder ehl-i va arinh  adrini d hk u miz h
- 3 Ehl-i d ny  bezmine    rif eder g hi du  l
Mu tez  oldu a  dem eyler   azm-i m ster h

- 4 Nüş-ı şahbâ etmez ammâ ğıybete dendân biler
Ekl-i lahm-ı meyyit olmuş ʿind-i zâhıde mübâh
- 5 Mâʿil olma ʿaql-ı merdi zâʿil eyler duhteriz
Pek çok Eflâṭūnʻu Mecnūn eyledi Leylâ-yı rāh
- 6 Hürmet eyler bâdeye nâ-maḥreme vermez ayag
Pir-i meyde yok mu zâhid diĸkat et ḥâl-ı şalâh
- 7 Feth olur verd-i maʿânî naḥl-i nazmımda Fehîm
Eyledim rengin elfâz ile nuṭka iftitâh

(Fî-Ḥarfüʻr-Râ)

15

Feʿilâtün/ Feʿilâtün/ Feʿilâtün/ Feʿilün

Fâʿilâtün/

/Faʿlün

- 1 Levḥ-i rüyuñ ḥaṭṭıñı âyât-ı Qurʻân gösterir
Şunʻ-ı feyyâz-ı ezel mûru Süleymân gösterir
- 2 Ğonce-i laʿl-i lebiñ ḥaṭṭ-ı zümürüd fâmını
Gülbün-i Yâʻküb içinde berg-i reyḥân gösterir

- 3 Mihr-i ruhsārīñ firākiyle Züleyhā-yı şafağ
Dāmen-i Yūsūf gibi çāk-ı girībān gösterir
- 4 Şu' le-pūşān-ı muḥabbet dā'im āteş-ḥānede
Gerdiş-i pervāneye āyīn-i devrān gösterir
- 5 Zülfü kāfir çeşmi kātīl ğamzesi tīg el-amān
Ceyş-i ḥüsnüñ mülk-i dilde dem-be-dem k̄an gösterir
- 6 Ğonce-i bāğ-ı şu' ūru tārūmār etmek için
Ṭarf-ı fesden sünbül-i zülfün perīşān gösterir
- 7 Tīg-i ser-tiz-i nigāhın der-niyām etmiş çe sūd
Zir-i ebrūdan Fehimā tīr-i müjgān gösterir

16

Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün

/Fa'lün

- 1 'Ale'ş-şabāḥ cihān ḥalkı kār u bāre gider
Belā-keşān muḥabbetde kūy-ı yāre gider
- 2 Kebābı saḥt-ı ciğerdir şarābı ḥūn-ı sirişk
Müretteb 'işret edenler bizim diyāre gider

- 3 Hümār-ı bāde-i ‘aşkıñ çeken siyeh-mestān
Hevā-yı la‘l-i lebiñle Kızılhişār’e gider
- 4 Gider seninle ber-ā-ber cezā-yı cins-i ‘amel
Nuķūd-ı mālı kıyās eyleme mezāra gider
- 5 Bu dār içinde Fehīmā kelām-ı Haķķı diyen
Mişāl-i Hażret-i Manşūr pāy-ı dāre gider

17

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün

- 1 Fiğān kim cāme-i ‘ömrüm ķabā-yı hasret olmuşdur
Giribān-ı hayātım çāk-ı dest-i firķat olmuşdur
- 2 Bihişt-i rāhatım sensiz baña āzār-ı dūzaħdır
Şafā-yı vuşlatıñla şaħn-ı külhen cennet olmuşdur
- 3 Meze ħün-ı ciger mey eşk-i çeşmim ney fiğān-ı dil
Bu şeb meşrebce bir tertīb-i bezm-i ‘işret olmuşdur
- 4 Ţabīb-i iltifātıñ istemem zaħm-ı dil-i zāre
Nemek-ālūd āzārıñ devā-yı şıħhat olmuşdur

- 5 Siyeh çeşmiñ hayāliyle olur hāmūş ehl-i ‘aşk
Meger kim meyl-i müjgān sürme-sāy-ı hayret olmuşdur
- 6 Giyelden cāme-i faqrı bulup kīmyā-yı fahriyyet
Libās-ı köhnemiz zill-i hümā-yı devlet olmuşdur
- 7 Kenār-ı maqşada erdi hevā-yı ‘aşk ile Mecnūn
Uyup ‘aqla Felātūn ğark-ı baħr-i hayret olmuşdur
- 8 Cuyūş-ı terk-i hüsniñ cāy idelden mülk-i ‘uşşāķı
Metā‘-ı zühd ü dīn ü ‘aql u dil hep ğāret olmuşdur
- 9 Haķīkat bī-vefā nā-mihribān hūbān-ı İstānbūl
Yine dil ārzū eyler ne çāre ülfet olmuşdur
- 10 Fehīmā ‘andelīb-i gülşen-i şām-ı ğarībāna
Gül-i şubħ-ı vaţan hūn-ı sirişk-i ğurbet olmuşdur

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

- 1 Sūziş-i hüsni bütāna ‘āşıkān me’nūsdur
Cānlar pervāne gūyā sineler fānūsdur

- 2 Yā şanem zikriyle feryād etmede şubḥ u mesā
Deyr-i ʿ aşka nāle-i dil gūyiyā nāḳūsdur
- 3 ʿ Aşḳ vādīsinde bī-ārām u ser-gerdān olur
ʿ Aḳl egerçi fenn-i felsefide Baḫlamiyūs'dur
- 4 Danişi dūr etdi Ḥaḳ mahrem serā-yı ʿ aşḳdan
Zāhidi red et o dergehden o kim cāsūsdur
- 5 Perdedār-ı dār-ı ʿ aşḳ olduñ Fehimā verme sır
Rāz-ı ʿ aşḳı āşikār etmek saña nāmūsdur

19

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Cān-fedākārāne sūz-ı ʿ aşḳdan pervānedir
Şem' -i fānūs-ı muḥabbet şeh-per-i pervānedir
- 2 Devr-i gerdūn eylemez bī-ḥūd-ı ser-gerdān bizi
Döndüren erbāb-ı ʿ aşḳı gerdiş-i peymānedir
- 3 Naḫ' -ı şaḫranc-ı ḳaderde esb-i tedbīr oynamaz
Beydaḳ-ı ḫāl-i tevekkül dā'imā ferzānedir

- 4 Mest eder şāḥbāyı güftār-ı ʿ acib murğ-ı dili
Gonce-i bāğ-ı dehāniñ sāḳiyā ḥum-ḥānedir
- 5 Sübḥa-i mercān-ı rindān dāne-i engūr iken
Zāhidā gül-bāng-ı tevbe naʿ ra-i mestānedir
- 6 Küfr-i gīsū eylemiş pinhān-ı nūr-ı vechini
Çaşdı zülf-i kāfirin hep cevher-i imānedir
- 7 Şüret-i deyr-i ḥayālim bikr-i maʿ nādır bütün
Ḥāk-i Meryem'den yapılmış gūyiyā büt-ḥānedir
- 8 Ey keman-ebrū dil-i ʿ uşşāḳı kıl bir kez nişān
Āh kim hep atdığın tır-i sitem yābānedir
- 9 Ḥasret-i āhū nigāhiñla Fehīm-i müstmend
Ḥalkā-i çeşm-i ğazāle beste bir dīvānedir

Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

Fāʿilātün/ /Faʿlün

- 1 Göricek sine-i yāri bana ḥaclet geliyor
Başamam āyine-i çeşmime ḥayret geliyor

- 2 Şiše-i bāde-i pinhān ede görsün yārān
Ayağı denk alalım zāhid-i nekbet geliyor
- 3 Meclis-i rind-i sebük-rūḥa ḥaber ver sākī
Bār-ı destār ile ol şūfī-i şıķlet geliyor
- 4 Vā‘ izā mey-gede-i ‘aşķda hep cem‘ olalım
Ol tarafından bize keyfīyyet-i vaḥdet geliyor
- 5 Ḥaṭṭ-ı ruḥsārını gördükçe Fehīmā yāriñ
Ne güzel ḥāṭırına müjde-i vuşlat geliyor

21

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 Gelirse ceyš-i ḥaṭṭ-ı çār-erkānı çalar çarpar
O kāfir ‘aķl u dīn u şabr u sāmānı çalar çarpar
- 2 O çār-ebrūya bī-çāre gönül nā-çār çarpıldı
Meger düzd-i perīdir nev‘ -i insānı çalar çarpar
- 3 Seniñ Tātār-ı zülfüñ düzd-i ğamzeñ çeşm-i fettanıñ
Ki bir demde ‘ Irāķ u Rūm u Īrān’ı çalar çarpar

- 4 Süzüp hayli siyeh çeşmiñ düzer t̄abūr-ı müjgāniñ
O saçlı maçlı kāfir mülk-i imānı çalar çarpar
- 6 Raķīb diye s̄iret-i h̄ātem-i la' lin öper elbet
O bed-h̄ū sihr ile mühr-i Süleymān'ı çalar çarpar
- 7 Firāķ-ı vuşlatıñla giryenāk oldukça çeşmānım
Hurūş-ı cūş-ı eşkim seyl-i t̄ūfānı çalar çarpar
- 8 Tecellizār-ı dāğ-ı s̄inemi gördükçe pervāne
Per ü bāl-i h̄asedle şem' -i s̄üzānı çalar çarpar
- 9 Züleyhā-yı hayālim dāmen-i elfāzı tutdukça
Nigāristān-ı ma' nā Yūsufistān'ı çalar çarpar
- 10 Çekip t̄iğ-ı hayāli Şevketāne ceyš-i eş' arım
Bu vādide s̄uħan-sencān-ı Īrān'ı çalar çarpar
- 11 Fehimā şā' irān-ı bü'l-hevesde kalmamış insāf
Kānā' at eylemez mazmūna d̄ivānı çalar çarpar

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/ /Fa' lün

- 1 Keşret-i hırş u emel hātır-ı pīrāndadır
Mār u mūruñ yuvası hāne-i vīrāndadır
- 2 Bāde-i ' aşk bulunmaz hum-ı Eflāṭün'da
Neş'e-i sırr-ı haḳīkat dil-i mestāndadır
- 3 Lāle-i gülşen-i dil oldu yine pejmürde
Ger tekāsül var ise dīde-i giryāndadır
- 4 Var ise bezm-i cihānda mey-i āsāyiş-i bāl
Cām-ı Cem'de arama sāğar-ı rindāndadır
- 5 Kūy-ı yār oldu Fehimā dil-i zāre mesken
Bülbülüñ lānesi elbette gülistāndadır

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/ /Fa' lün

- 1 Hār-ı ağıyār ile pūr oldu zemīn-i gülzār
Başlasın nāle vü feryāde hemān bülbül-i zār

- 2 Tab‘-1 erbāb-1 dile neş‘e gelir mi meyden
Kim bakar bāde-i gül-gūna tūrurken leb-i yār
- 3 Nokta-i hāl-i lebiñ şevki ile devr ederiz
Merkez-i mīm-i muḥabbetde mişāl-i pergār
- 4 Ne füsün eyledi bilmem dili teşhīr etdi
Çeşm-i fettānı gibi görmedim aşlā sehḥār
- 5 Feleḡe çıksa eger tīr yine ḥāke düşer
Erer iḡbāl-i hevā ehline elbet idbār
- 6 Nā‘il-i feyz-i ḡanā‘ at olan erbāb-1 dile
Cūd-1 Ḥātemle ber-ā-ber görünür buḡl-i nevār
- 7 Rūḡdur ḡālīb-1 insāna Fehīmā‘ irfān
Heykel-i bī-hünerān‘ add olunur seng-i mezār

(Fī-Ḥarfū‘z-Zā)

24

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

Fā‘ilātün/

/Fa‘lün

- 1 Cezbe-i ḡüsnü o şūḡuñ hele inkār olmaz
N‘eyleyim‘ aşıḡ-1 efgendesine yār olmaz

- 2 Mest olur bāde-i nāzile bütün gün zālīm
Bir gece meclis-i ‘uṣṣāka ḳadeḳār olmaz
- 3 Nār-ı feryādım eder ‘ārız-ı yārı gül-reng
‘Andelīb olmayıcak revnaḳ-ı gülzār olmaz
- 4 Ede gör āteş-i ‘aşḳile vücūdu pür-dāğ
Revzen olmazsa eğer ḫāne hevādār olmaz
- 5 Ḥaṭṭ-ı ruḫsārı gelince çekeriz şavm-ı vişāl
Mihr-i raḫşān ğurūb etmese ifṭār olmaz
- 6 Neş’e-i ‘aşḳ olur mu dil-i şāfımda nihān
Reng-i mey sāğar-ı billūrda izmār olmaz
- 7 Cām-ı esrār-ı ḫaḳīḳatden ićenler bāde
Mest olur maḫşere dek bir daḫi hüşyār olmaz
- 8 Hüner-i ehl-i dili baḫt-ı siyeh setr eyler
Ḥāl-i ruḫsāre-i zengīde be-dīdār olmaz
- 9 Şöyle ḫābīde olur ṭālī’ -i erbāb-ı hüner
Ṭoğsa ḫürşīd-i ḳıyāmet yine bīdār olmaz

- 10 Anlayan şeş-der-i icād-ı kâzâ vü kaderi
Bir pula olsa da muhtâc yine zâr olmaz
- 11 Şıķlet-i dehre duçâr olsa da ‘âlî-himmet
Bârını kendi çeker dostlarına bâr olmaz
- 12 Edemez gerd-i hevâdiş dil-i dānāya eşer
Cām-ı gītî-i nümā ķābil-i ekdār olmaz
- 13 Dür-i dendānını tavşife Fehimā yārın
Ṭab‘-ı şāfım gibi vaşşāf-ı güher-bār olmaz

25

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

Fā‘ilātün/ /Fa‘lün

- 1 Mā’il-i zīb-i cihān kim dediler işte biziz
Merd-i mağlūb-ı zenān kim dediler işte biziz
- 2 Sürmedik ādem olup zevķini bāğ-ı faķrın
Tārik-i bezm-i cinān kim dediler işte biziz
- 3 Ḥıffet-i ‘aķl ile yüklendik ezel teklifi
Ḥāmil-i bār-ı girān kim dediler işte biziz

- 4 Etdi dīvāne bizi fikr-i ‘uḡl-i ‘iṣre
Nāḡıṣ-ı ‘aḡla uyan kim dediler iṣte biziz
- 5 Müṣterīyiz o mehiñ cevrine biz bī-pervā
Fāriḡ-i ḡavf-ı ziyān kim dediler iṣte biziz
- 6 Çekeriz cevriñi ol ḡaşı kemāñiñ dā’im
Sālik-i çille-keṣān kim dediler iṣte biziz
- 7 Eyledik cevher-i ferde fem-i yāri teṣbīh
‘Ārif-i setr-i nihān kim dediler iṣte biziz
- 8 Görürüz noḡḡayı biz cümle ḡurūfa mebde’
Vāṣıl-ı keṣf ü ‘ıyān kim dediler iṣte biziz
- 9 ‘Aḡlı da nefsi de etdiñ reh-i ‘aṣḡa irṣād
Mürṣid-i pīr ü civān kim dediler iṣte biziz
- 10 Faḡr ile faḡr ederiz sāye-i Mevlānā’da
Ġıbḡa-fermā-yı ṣāhān kim dediler iṣte biziz
- 11 Nazmımız etdi Fehīmā dil-i yāri teṣḡīr
Mālik-i sihr ü beyān kim dediler iṣte biziz

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Giderdik kār-ı ' aql-ı re' y ü tedbire peşimānız
Bağıp bir şüret-i āyine-i taqdire hayrānız
- 2 Ezel nüş eyledik cām-ı sitem-āmiz-i dildārı
Şabāh-ı haşre dek bî-ğod olan mestāne rindānız
- 3 Bize sensiz per-i pervānedir bālīn-i rāhat āh
Şeb-i tārīk-i firqātde ser-ā-pā şem' -i sūzānız
- 4 Çıkar dūd-ı taḥassür sūz-ı ' aşkınla ser-i dilden
Çekip āh-ı firāqıñ her nefes nārgile-nüşānız
- 5 Bize ' arz-ı cemāl etmez mi Belkıs-ı emel āḫir
Fehimā ḫātem-i dāğ-ı muḫabbetle Süleymān' ız

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Sūz-ı ' aşk-ı yāre mā' ildir dil-i rindānemiz
Buldu zevk-i gülsitānı nārda pervānemiz

- 2 Neş'edār olalı dil la' l-i leb-i dildārına
Oldu müstağnī mey-i gül-gündan peymānemiz
- 3 Keşret-i eşnāmdan pāk eyledik beyt-i dili
Bir büt-i vaḥdet-güzāine ḥāşdır büt-ḥānemiz
- 4 Ehl-i ' irfān zār olur mu şeş-der-i tedbīrde
' Aql-ı Eflātūn' u almaz bir pula dīvānemiz
- 5 Zāhidā keyfiyyet-i taḳvā bizi ser-mest eder
Ḥūşe-i engūrdandır sübḥa-i şad-dānemiz
- 6 Künc-i istiğnā vü ' uzletdir bize dārū' s-selām
Nāz eder kaşr-ı bihişte ḥāne-i vīrānemiz
- 7 Āsitin efşān-ı iḳbāl-i cihān ' Anḳā-yı dil
Kūşe-i Ḳāf-ı ḳanā' atdır Fehīmā lānemiz

Fe' ilātūn/ Fe' ilātūn/ Fe' ilātūn/ Fe' ilūn

Fā' ilātūn/

/Fa' lūn

- 1 Ülfet-i duḡter-i rez ' ārife mu' tād olmaz
Merd olan bezm-i cihānda zene münḳād olmaz

- 2 Hîç tecellî mütekerrir mi olur ' âlemde
Küh-ken olsa da peydâ yine Ferhâd olmaz
- 3 Reh-i tecrîdde derler mi Aristo'ya hâkîm
Terk-i dünyâ eden İskender'e üstâd olmaz
- 4 Pîr iken şeyhî civân eyledi nûş-ı şahbâ
Taḳvîyetde diye fem bâdeden imdâd olmaz
- 5 Zâhid-i münkire mey şunma ' abeş ey sâķî
Ehl-i inkâr kerâmâtile irşâd olmaz
- 6 Âşinâdır biri birine cihânda eşyâ
Ehl-i vaḥdet naḳarında hele hîç yâd olmaz
- 7 Öte gitsin bize hem-derd olamaz bülbül-i zâr
Sûz-i hicrân ile pervânede feryâd olmaz
- 8 Veled-i ḳalb denir naḳma gerek ṭab' -ı civân
Çünki meşhûr mesel pîrden evlâd olmaz
- 9 Hey'et-i sübḫasıdır ḫalka-i dâm u dâne
Sâde-dil şaydına sūfî gibi şayyâd olmaz

- 10 Tîşe-i cehl-i zamân şöyle Һarāb etdi Fehīm
Beyt-i erbāb-ı sūҺan bir daҺı ābād olmaz

29

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Nice Һüsn-i dil-ārā Һatırımımda cāy-gır olmaz
Heyülā-yı merāyā var mıdır şüret-pezır olmaz
- 2 Ziyā-güster olur mu şem' -i ' aklı ehl-i taqlıdın
Meh ü Һürşid çerҺ-i gencefe táb u münır olmaz
- 3 Civānıñ şöҺbetini iҺtiyār eylerse bir ādem
Şebāb üzre geçer ' ömrü cihānda Һiç pır olmaz
- 4 Şecā' at zātı lāzım ālet-i Һarb eylemez bir dil
Cibān lābis olursa zırҺ-ı Dāvūd'u dilır olmaz
- 5 Civānı şöҺbet-i pırān elbet bī-Һuzır eyler
Kemāne muttaşıl olduğca Һiç ārām-ı tır olmaz
- 6 Kemāl-i ādemıyyet rütbesin bulmaz fūrū-māye
Demezler şāҺib-i ikbāl ü cāh olmaz müşır olmaz

- 7 Mey-i iķbāl ile mest olma dūşme ħāk-i idbāre
Ayaķdan dūşmūşe bezm-i cihānda dest-gīr olmaz
- 8 Olur mu faşş-ı zerrīn ile kāmīl cevher-i nāķış
Siyeh dil pertev-i iķbāl ile rūşen-żamīr olmaz
- 9 Fehīmā ziynet-efzā-yı hūner olursa da nazmım
Cenāb-ı zīverīñ eş‘ārına mişl ü nazīr olmaz

(Fī-Ĥarfū’ş-Şād)

30

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- 1 Tārik-i dünyā olur evzā‘-ı düşmenden ħalāş
‘Ālem-i tecrīdde olmaz mı er zenden ħalāş
- 2 Kayd-ı dünyādan rehāya çāredir kat‘-ı emel
Rište-i kūteh olur baķ çeşm-i sūzandan ħalāş
- 3 Reh-revān-ı bāṭna tevfiķ olmazsa refiķ
Hızrı rehber etse olmaz yine reh-zenden ħalāş
- 4 Zūlf-i yāre bend olup taḥliş-i ümmīd eylemem
Gerden-i Mecnūn olur mu tavķ-ı āhından ħalāş

- 5 Baħr-ı nūra ğarķ olursan mergden etme ħazer
Rūħ-ı bākı kıł Fehımā zulmet-i tenden ħalaş

(Fı-Ĥarfü'ı-‘Ayn)

31

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- 1 ‘Azm-i ğurbet eyledim cānāna etdim elvedā‘
Merg erişdi ğüyyā ben cāna etdim elvedā‘
- 2 Ĥātırımdan gitdi sıĥhat çeşm-i bımār ğörüp
Mübtelā-yı derd olup dermāna etdim elvedā‘
- 3 Küfr-i zülfe meyl edip oldum cemālinden cüdā
Mā‘il-i zünnār olup imāna etdim elvedā‘
- 4 Vādı-i tecrīde sālİK oldu gitdi cān u dil
Ben de ğayrı şervet ü sāmāna etdim elvedā‘
- 5 Ben Fehımāsā ğanı ismine mażhar olalı
‘Ālem-i faķr içre dervişāna etdim elvedā‘

(Fî-Harfü'l-Kâf)

32

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Na' ra-i berk-i tecellîdir şadâ-yı nây-ı aşk
Tür-ı vaḥdetdir zemîn-i mutrîb-i mollâ-yı aşk
- 2 Kârını Fir'avn-ı nefsiñ bî-gümân ibtâl eder
Ceyb-i dilden zâhir olduḡça yed-i beyzâ-yı aşk
- 3 Penbe-i minâ-yı dil maḡz-ı ser-i Manşûr olur
Neş'e-i vaḥdet verip keyfiyyet-i şahbâ-yı aşk
- 4 Eylemez erbâb-ı dil zıll-i Hümâ'ya ilticâ
Lâne-gîr-i Kâf-ı istiğnâ olur Anḡâ-yı aşk
- 5 Görmez ol Âdem Serendîb-i nedâmet kim ola
Dâne-çîn-i naḡl-ı minû perver-i Tûbâ-yı aşk
- 6 Ğarḡ olur ḡa' r-ı adem deryâsına fûlk-i vücûd
Cüş edince baḡr-ı vaḥdetden neheng-i lâ-yı aşk
- 7 Bir ḡademde vâşıl-ı ser-menzil-i maḡşûd olur
Tâ o rûtbe tîz-revdir bâdiye-peymâ-yı aşk

- 8 Mahv eder mülk-i vücūdu mevc-i seyl-āb-ı ‘adem
Cüş edip tennūr-ı dilden bahr-ı tūfānız ey ‘aşk
- 9 Hāl-i ‘āşıkdır veren ma‘ şūka reng-i hūsn ü ān
Oldu tīre baht-ı Mecnūn sürme-i Leylā-yı ‘aşk
- 10 Āb u tāb-ı hūsnünü gördükçe artar iştiyāk
Cūy-ı vaşl-ı yāre kıanmaz māhī-i deryā-yı ‘aşk
- 11 İstemez bāğ-ı muḥabbet cūy-bār u lālezār
Eşk-i çeşm ü dāğ-ı dildir revnağ-ı şahrā-yı ‘aşk
- 12 Mest olunca etdi tāc-ı dūnbeliñ misvākī çūb
Bir kadehle kıldı sākī zāhidi rüsvā-yı ‘aşk
- 13 “Entemūtū”¹⁰⁴ remzini ta‘ līm ü tafşil eyledi
Ṭālib-i ‘ilm-i ḥayāta ḥ‘āce-i dānā-yı ‘aşk
- 14 Hük-m-i mollā-yı cūnūna kā’il ol mānend-i Kays
Tā-kıyāmet faşl olunmaz şūriş-i da‘ vā-yı ‘aşk
- 15 Vaşf-ı zātī bir tılısm-ı genc-i ma‘ nādır ‘ıyān
Feth edip buldum Fehīmā cevher-i yektā-yı ‘aşk

¹⁰⁴ “Ölmeden önce ölünüz.”, Hadis-i Şerif.

- 16 ‘ Ārif-i ilm-i ledün Hālet Efendi kim anı
Mazhar etmiş sırr-ı Hāḳḳ’a feyz-i Mevlānā-yı ‘ aşḳ
- 17 Sāye-i şems-i ḥaḳīkatde şu‘ ā‘ -ı himmeti
Olmada ‘ ālem fūrüz u āsumān pīrā-yı ‘ aşḳ
- 18 Lem‘ a-pāş-ı şeb çerāğ-ı himmet ile eyledi
Ḳalb-i erbāb-ı sülūki şem‘ -i bezm-ārā-yı ‘ aşḳ
- 19 Feyz-i Bārī zātını kılmış muṭāf-ı ehl-i ḥāl
Olsa çok mu āsitānı Ka‘ be-i ‘ ulyā-yı ‘ aşḳ
- 20 ‘ Āşıkım evşāfını taḥrīre ammā n’ eyleyim
Şıgmaz evrāk-ı ḥayāle şūret-i ma‘ nā-yı ‘ aşḳ
- 21 Sākī-i bezm-i ḥaḳīkāt devr-i cām etdikçe tā
Eylesin müzdād zevḳ u şevḳini şahbā-yı ‘ aşḳ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

- 1 Pür-nevā-yı āhla āheniñ edince sāz-ı ‘ aşḳ
Bezm-i ‘ uşşāḳa gelip rakş eyledi şehnāz-ı ‘ aşḳ

- 2 Bülül-i gülzâr-ı vaḥdet sır eder setr-i gülü
Fâş olur âh-ı hezârîñ kesretinden râz-ı ‘aşk
- 3 Pek atılma ruḥ-güşâ olmaz o şâh-ı ḥüsn ü ân
Mât olursan başka bir manşûba der açmaz ‘aşk
- 4 Bezm-i rindâne başınca sâķi-i Çînî ayağ
Zâhir oldu kâse-i Fağfûr’dan âvâz-ı ‘aşk
- 5 Kâf-ı istiğnâda pervâz etse de ‘Ankâ-yı dil
Şayd eder şeh-bâl-i kudretle anı şeh-bâz-ı ‘aşk
- 6 Çille-i cevri çekip saḥt-ı kemân-ı çerḥden
Taş diker ser-menzil-i maķşûda tîr-endâz-ı ‘
- 7 Nuḥk-ı ḥâfızdan olur ehl-i muḥabbet zinde dil
Âb-ı ḥayvândır Fehîmâ bâde-i Şîrâz-ı ‘aşk

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

- 1 Şoḥbet-i cem‘iyyet-i aḥbâb ḳalmaz bir siyâķ
Söylenir çün kim meşeldir “küll-i cem‘-i iftirâķ”

- 2 Şahne-i ğam meclis-i şevke ayağın basmadan
Eyle sâķi devr-i cām-ı bādeye teşmīr-i sâķ
- 3 Gıtme sâķi bezm-i meyden cām olur şoñra şikest
Mest-i nāzım baş gidince payidār olmaz ayak
- 4 Hāsret-i la‘ l-i lebiñle hūn-ı dil nūş eyleriz
Şahne-i devrān ederse şürb-i şahbāya yasâķ
- 5 İttiḥād-ı ḥākisār andan ḥazer etsin mülūk
Filler ‘ āciz olur mūrān ederse ittifāk
- 6 Setr-i ‘ aşķı eşk-i çeşmim yāre ifşā eyledi
Olmasın hem-rāzı yā Rāb kimseniñ ehl-i nifāk
- 7 Bī-sütūn-ı ‘ āşķı açdım tīşe-i āhile ben
Eylemiş Ferhād-ı Şīrīn ile icrā-yı mezāk
- 8 Dest-şūy-ı ārzū oldum metā‘ -ı māldan
Verdi Kays-ı dil yine Leylā-yı dünyāya talāk
- 9 Ben gidersem ḥāk-i kabrimden çıkar ser-i bülend
Kāmet-i bālā-yı yāre var o rütbe iştiyāk

- 10 Tîz mürür etdi şeb-i vuşlat Fehîmâ hayf kim
Sînesin yârın açarken erdi şubh-ı iftirâk

(Fî-Ḥarfü'l-Lâm)

35

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Fürüg-ı hüsn-i cânân eyledi şem' -i dili iş'âl
Çerâğ eyler emekdârın cihânda şâhib-i iqbâl
- 2 Zevâlin istemez mi bî-hüner ehl-i kemâlâtın
Vefât-ı h'âceyi eyler temennî dâ'imâ eţfâl
- 3 Zemîne yüz süren seccâde gibi secdegâh oldu
Ser-efrâz olduğundan dâ'imâ minber olur pâ-mâl
- 4 Heyülâ-yı hayâlimden gider mi şüret-i cânân
Nice münfek olur âyîne-i raḥşândan timşâl
- 5 Vücüd-ı cevher-i ferde dehân-ı yâr bürhândır
Nasıl teslim etmez bu delîli ehl-i istidlâl
- 6 Mebânî-i hüner ma' mür olur olmaz ḥarâb ammâ
Eğer şehzâde-i kânı kemâl eylerse istikmâl

- 7 Fehīmā hāl-i ʿālem istiḥāle üzre olmaz mı
 ̇abūl etmekdedir kevn ü fesādı ʿunşur-ı eşkāl

36

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

- 1 İstemez ʿaql-ı Felātün celb-i cāha cāhil ol
 ̇ālīʿ iñ olsun ḳavī tedbīr ü reʿyde Bāḳil ol
- 2 Şehsuvār-ı ʿarşa-i iḳbāl olmaksa ğaraz
 Sen de ebnā-yı zamānāsā hünerde rācil ol
- 3 ̇ulzüm-i iḳbālde tevʿem olur sūd ü ziyān
 Menfaʿ atden geç selāmet-cüy-ı semt-i sāhil ol
- 4 ̇ille-i saḫt-ı sulūkī çek kemān-ı ʿaşḳda
 Tīr-i dil ersen nişān-ı kāme şāhib-menzil ol
- 5 Ermek ise maḳşadıñ evc-i kemāl-i rifʿate
 Varlıĝıñ terk eyle ey dil ḫāk-i pā-yı kāmīl ol
- 6 Ber-ḳarār olmaz Fehīmā rüzĝarīñ gerdişi
 Çekme ḫāşāk-i ḫavādişden keder derya-dil ol

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Mübtelâdır Ka' be vü büt-hâneye âvâre dil
Mazhar olur geh cemâl ü geh celâl-i yâre dil
- 2 Eylesem da' vâ-yı Maşûr-ı yedimde Hağ benim
Tâ-ezel ber-dâr olmuş kâkül-i dildâre dil
- 3 Küfr ü dîniñ ' ukdesin fetḥ eyledi nâḥûn-ı ' âşğ
Bend olur mu bir daḡi hîç sübḡa vü zünnâre dil
- 4 Nağme-i kânûn-ı ḡikmet n'idüyim fehm eyledim
Eyledi vâkîf beni çok perde-i esrâre dil
- 5 Dört tarâfdan bağlayıp zabḡ etdiler dîvânemi
Çarpıldı çâr-ebru bir perî-ruḡsâre dil
- 6 Ḥasret-i teng-i dehân-ı yârdan dil-ḡûn olup
Eşğ-i gül-gûn ile döndü ḡonce-i gülzâre dil
- 7 Kuvvet-i ḡab' im ḡikem-pîrâdır ammâ n'eyleyim
İltifât etmez Fehîmâ cânib-i eş' âre dil

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Tīşe-i ğayretle taħrīb etdi çok büt-hāne dil
Cāy-ı cānān için āhir yaptı bir kāşāne dil
- 2 Feyz alıp buldu vücūb-ı aşğdan neşv ü nemā
Bir daħi sığmaz fezā-yı ālem-i imkāne dil
- 3 Eyledi cem' iyyet-i aql u şu' uru tār u mār
Uğde-i ğisū-yı dildāre urunca şāne dil
- 4 Ālem-i tafşīle geldi ālem-i icmālden
Āşinā olmak için esmāsına bīgāne dil
- 5 Perçem ü haţṭ-ı ruḡ-ı cānāne meftūn olalı
Gülşen-i ālemde bakmaz sūnbül ü reyḡāne dil
- 6 Perde-i fānūsa sığmaz şem' -i ḡusn-ārā-yı aşğ
Cāme-i cisini sūzān eyledi pervāne dil¹⁰⁵
- 7 Bundadır ḡusnūñ revācı bu ğoñül bāzārıdır
Verdi iki ālemi bir būse-i cānāne dil

¹⁰⁵ Bu beyit MN'de eksiktir.

- 8 Şāh-ı merdān sāyesin bu ‘arşada etdi penāh
Eylemez fīl-i hevādīşden hāzer ferzāne dil
- 9 Neş’edār olsun diye ehl-i muḥabbet ey Fehīm
Bir ʔolu peymāne şundu meclis-i irfāne dil

(Fī-Ḥarfü’l-Mīm)

39

Mefā‘ilün/ Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün

/Fa‘lün

- 1 Şarābdır diyerek şundu baña sāķi cām
Ḥavās-ı ḥamse ile nūş olundu bāde tamam
- 2 Eşer biraķ ki ola zinde nāmıñ ‘ālemde
Cihānda cām dururken olur mu Cem kem-nām
- 3 O māh-ı ḳadd-i bülendi görünce deryāda
Şu‘ā‘-ı medd-i nigāh oldu serv-i sīm-endām
- 4 Eğerçi büt-şiken olmaķ ḳolay değil zāhid
Sen olma bāri bu deyr içre mūcid-i ešnām

- 5 Medîneli ile ol şehri dilber ülfet eder
O bir gâzâl-i haramdır olur mu gayriye râm
- 6 Olunca mazhar-ı ism-i kelîm ehl-i sühan
Eder mi hiç tenâhî kabûl-i hadd-i kelâm
- 7 Erer bahâr-ı şebâbe hazân-ı şeyb hemân
Bu bâğ içinde açılmaz Fehîm gonce-i kâm

(Fî-Ḥarfü'n-Nûn)

40

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Gerden-i şâfi göründü ferve-i semmürdan
Mâhitâb etdi tülû' güyâ şeb-i deycürdan¹⁰⁶
- 2 Fes kenârından temâşâ eyledim gîsûlarıñ
Hey ' aceb sünbül bedîd olmuş gül-i mestürdan
- 3 Mû-miyânîñ edemez taşvîr Behzâd-ı hayâl
Ḥâme-i mû yapsa ger müjgân-ı çeşm-i mürdan

¹⁰⁶ MN ve DN'de bu beyit aşağıdaki şekliyle yazılmıştır.

Gerden-i şâfi göründü ferve-i semmürdan
Toğdu güyâ bedr-i enver leyle-i deycürdan

- 4 Merdüm-i çeşmim perestiş etmede ruhsârına
Şem^ç -i bezm-i hüsnuññ pervānesi var nürdan
- 5 Şaff-ı müjgāndan seçildi tığ-i ber-kef gamzesi
Hamle etdi gūyiyā mîr-i alāy t̄abūrdan
- 6 Ol t̄abīb-i nāz sürdü sīnem üzre sīnesin
Yāre-i dil buldu şihhat merhem-i kāfūrdan
- 7 Şevk-i hüsni-yārdan dil eyledi kesb-i ziyā
İktibās eyler kamer nūru şu^ç ā^ç -ı hūrdan
- 8 Ba^ç z-ı uşşāka tecellī eyledi envār-ı aşk
Her çerāğ-ı dil uyanmaz şu^ç lezār-ı Tūr'dan
- 9 Zāt-ı Haq manzūr olur esmā vü eşyāda ıyān
Dār-ı tevhide naẓar kıl menzil-i Maşūr'dan
- 10 Zāhidā keyfiyyet-i taqvā bizi ser-mest eder
Sübha-i evrādımız var dāne-i engūrdan
- 11 Dūr olan hāk-i vaţandan āh eder bî-ihtiyār
Pek müberhendir bu da^ç vā nāle-i Fağfūr'dan

- 12 Kesr-i hâtır eyleyen naqş-ı mücâzâtı görür
Sûret-i bed 'akş eder âyîne-i meksûrdan
- 13 Râhat istersen taqarrüb etme bâb-ı devlete
Gerçi âvâz-ı dühül pek hoş gelirmiş dürdan
- 14 Lezzet-i vuşlat bilinmez çekmeyince firqatiñ
'Āfiyet kadrîn su 'âl et hasta vü rencûrdan
- 15 Şehd-i râhat kesb eder tedbîr-i menzil eyleyen
Aldı erbâb-ı hikem bu 'ibreti zenbûrdan
- 16 Sâf diller hıfz-ı esrâr eylemez ifşâ eder
Setr-i mey me 'mül olur mu kâse-i billûrdan
- 17 Nâ 'il-i bezm-i tecellî-i vişâl olmuş ezel
Neş 'e-yâb olmaz gönül vaşf-ı bihişt ü hûrdan
- 18 Lerzenâk olmağdayım tâb-ı muhabbetle Fehîm
Halk olunmuşdur vücûdum hâk-i Nişâbûr'dan

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Muhtelitdir yek diğerle mātem u sūr-ı cihān
 Hānde etsem āb olur elbette çeşmimden revān
- 2 Zīr-i bār-ı minnet-i ihsānda kalmaz kerīm
 Renk alır bād-ı şabādan gül olur nükhet-feşān
- 3 Diğkat et fikr-i dağikiñ var ise edvārına
 Hurd eder bu kevni elbet āsiyā-yı āsumān
- 4 Ey gönül tīr-i cefāya olduğ azmāyiş çe sūd
 'Ākıbet etdi kepāze bizi ol kâşı kemāñ
- 5 Hıfz olundu terk-i kām etmekle nağd-ı āb-rū
 Sūddan fāriğ olan sermāyeden etmez ziyān
- 6 Pīrlıkde terk-i bār-ı māsivā āsāndır
 Berkden 'āri olur eşcār çün vaqt-i hāzān
- 7 Terk-i āsāyişe bādī hubb-ı dünyādır Fehīm
 Meyl-i zenle oldu Ādem tārik-i bezm-i cinān

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Çadeḥ leb-rîz olup gülfâm olunca reng-i şahbâdan
Şadâ-yı nâle-i bülbül gelir gül-bang-ı mînâdan
- 2 Gider mi sîne-i ehl-i muḥabbetden ḥayâl-i yâr
Nice münfek olur sûret heyûlâ-yı merâyâdan
- 3 Gül-i ruḥsârını âzürde etmiş ḥâr-ı müjgânım
Nigâh-endâz olunca revzen-i bâğ-ı temennâdan
- 4 Hevâ-yı perçemi tûl-ı emeldir düşme ol kıyda
Rehâ bulmazsın ey dîvâne dil zencîr-i sevdâdan
- 5 Vişâl-i ḥûrî zâhid yâd edip pür-neş'e olmaz mı
Ḥalâvet-yâb olur müflis olanlar mâl-i ḥulyâdan
- 6 Nihâyet ' uzlet etmekden ğaraż taḥsil-i şöhrettir
Bunu idrâk eder erbâb vaḳt-i ḥâl-i ' Anḳâ'dan
- 7 Bulur devr-i teselsül vaşf-ı zülfin eylemem taḳrîr
Bülenddir ḳâmeti dersem uzar söz naḥl-i Ṭubâ'dan

- 8 Değildir nāle-i Kays-ı dile baht-ı siyeh māni'
Olur dem-beste dā'im sürme-riz çeşm-i Leylā'dan,
- 9 O şūh-ı nazik-endāma 'aceb kim etmedi te'sir
Fehimā nāvek-i āhım geçerken seng-i hārādan

43

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Haṭṭ-ı sebz-i gül-ruḥa rengin olur āyineden
Ṭūṭi-i nezzāre revnaḳ-çin olur āyineden
- 2 Cām-ı meydır salṭanat ihsān eden İskender'e
Rind-i bezm-i bāde Cem-āyın olur āyineden
- 3 Düşmen-i rüşen-zamir andır sipihr-i tire-rū
Gerçi zengī şerm edip pür-kin olur āyineden
- 4 Sürme-i bahtım değil çeşmiñ sebep hāmūşuna
Sırr-ı hayret her nefes telkin olur āyineden
- 5 Ol perī-rū cāygāh etdikçe mīnā-yı dili
Reng-i şahbā ferş olur bālın olur āyineden

- 6 Hānde etse cevher-i eşkim görüp ol meh-liḳā
Dürr-i dendān ḥūşe-i pervīn olur āyīneden
- 7 Cūşîş-i eşke sükûnet verdi şevk-i ‘ārîzîñ
Cünbiş-i sīm-āb pür-temkīn olur āyīneden
- 8 Görmesinler sīne-i berrāḳını sīmīn-berān
Dilber-i naḥvet ne ki ḥod-bīn olur āyīneden
- 9 Nev-zemīn açdı Fehīmā tīşe-i Ferhād kilik
Şafvet-i cūy-ı hüner Şīrīn olur āyīneden

44

Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün

- 1 Hāzer ḳıl ey sitem-cū germ-i āh-ı şubḡāhımdan
Yanar düzaḡ daḡi ḥālā şerār-ı nār-ı ahımdan
- 2 Giderken İşfahān’a hasret-i Leylā nigāhıñla
Çekerler sürmeyi çeşm-i ġazālān ḡāk-ı ahımdan
- 3 Sevād-ı ḡaḡ deġildir setr eden envār-ı ruḡsārıñ
Ḥusūf-ı māh zāhir olmada baḡt-ı siyahımdan

- 4 Gidersem kabre böyle iştiyāk-i la' l ü hattıñla
Çıkar hep reng-i yākūt u zümürüd her giyāhımdan
- 5 Değil te 'şir-i meyden hamret-i ruhsār-ı renginiñ
Gül-i rüyuñ kızarmış şu' le-i germ-i nigāhımdan
- 6 ' Aceb rind-i siyeh mestim yazılsa defter-i cürmüm
Olur ' ālem süveydā nokta-i nün-ı günāhımdan
- 7 Fehimā Kāf-ı ' aşkında muķimem ' ārif-i Rüm' uñ
Gelir ' Anķā-yı himmet feyz alır zıll-i külāhımdan

45

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Terk edip halkıñ libās-ı i' tibār u rütbesin
Nefsime taḥkīr için giydim¹⁰⁷ melāmet cübbesin
- 2 ' Ālem-i tecrīde merdāne-i himmet eyleyip
Beyt-i dilden eyledim maṭrūd dünyā kocasın
- 3 Hacc-ı ekberse ğaraż sūret-perestiden geçip
Zāhidā gel tā' if ol bir kerre de dil Ka' besin

¹⁰⁷ Metinde kelime “gidem” şeklinde yazılmış, biz doğrusunun “giyem” olduğunu düşünerek bu şekilde yazdık.

- 4 Kāfir-i nefsi izāle eyledi sultān-ı aşk
Ey haṭīb-i dil kırāc at eyle gāzī rütbesin
- 5 Haṭ gelip gitdi ḥayāt-ı ḥüsn-i cānān baḡ yine
Dil çerāğ-ı āh u feryād ile bekler türbesin
- 6 Esb-rān-ı gaflet olma arşa-i iḡbāle
Resm-i şatranc-ı mükāfātın gözet manşübesin
- 7 Ḥāhişin dārdır ḡabā-yı cāh u iḡbāle Fehīm
Ben seni taḡḡir için giydim melāmet cübbesin

46

Fe'ılātün/ Fe'ılātün/ Fe'ılātün/ Fe'ilün

Fā'ılātün/

/Fa'lün

- 1 Ḥam eder ḡāmetini meyl-i sehī-ḡadd-i civān
Ülfet-i tirden oldu iki ḡāt ḡadd-i kemān
- 2 Fikr-i ḡübān ile feryād-ı dil oldu nāḡūs
Sīnemi deyr-i ḡayāl eyledi sevdā-yı bütān

- 3 Hālet-i ‘aşk derūnumda kalır mı mestūr
Neş’e-i mey dil-i mestānda olmaz pinhān
- 4 İsteyen dāhil olur bezm-i harīm-i hāşa
Der-i dergāh-ı şeh-i ‘aşkda olmaz der-bān
- 5 O şeh-i hūsne raķīb olsa muķārin ne ‘aceb
Götürür şadre o denīyi hudūs-ı ezmān
- 6 Cevher-i nazmı muķalledde olur mu tābiş
Mihr ü mäh-ı felek-i gencife olmaz tābān
- 7 Kimse nā’il olamaz devlet ü āsāyişe tām
Ni‘ mete dest-res olursa bulunmaz dendān
- 8 Gül-i bī-hār bulunmaz bu gülistānda Fehīm
Eyle bir hūba muḥabbet deme bu yaḥşī vü yamān

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

Fā‘ilātün/

/Fa‘lün

- 1 Mergdir vuşlat-ı cānāna tarīķ-i ehven
Reh-nümā etsem olur Hızır’ı yolda reh-zen

- 2 Güher-i pāk bulur āteş-i faqr ile şafā
Olur āyīne-i fūlāda gülistān külhen
- 3 Eyledin nāz-ı muḥabbet ile cism-i pür-dāğ
Ḥānede elzem olur kesb-i hevāya revzen
- 4 Kül eder servet ü sāmān-ı nigāh-ı zü‘ efā
Nazar-ı mūr olur āteş-i berk-i ḥırmen
- 5 Yāre aḡyār gibi ‘ aşık olur mu nezdik
Ḷurb-ı gül cāy olamaz bülbüle mānend-i diken
- 6 Māsivā nakşına iğne kadar olma dil-bend
Ehl-i tecrīdi yolundan alıkor bir sūzen
- 7 Pür-ziyā olsa sevād-ı sūḥanım n’ola Fehīm
Şem‘ -i ma‘ nādır eden ḥāne-i lafzı rüşen

(Fī-Ḥarfü’l-Hā)

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 Fürüg-ı ḥüsnü artar yār ile bir şoḥbet etdikçe
Şem‘ rüşenlenir pervāneler germiyyet etdikçe

- 2 Gümüş halkalıda nār-ı ḥased aḡyārı kāl eyler
Gümüş şuyunda ben ol sīm tenle ʿ işret etdikçe
- 3 Bir āteş-pāre toḡdu duḡt-i rezden bāde nāmında
O kāfirzāde kızgın pür-meyle ülfet etdikçe
- 4 Ḳanāʿ at eyledi ʿ Anḳā-yı Ḳāf-ı şöhrete vāşıl
Kişi mümtāz olur ʿ ālemde elbet ʿ uzlet etdikçe
- 5 Edermiş cām-ı feyz-i ʿ aşkı rindān dest-i sākīden
Ayaḡın pūs edip pīr-i muḡāna ḡidmet etdikçe
- 6 Mey içmek tāze sevmek mevḳiʿ -i mey-ḡānedir ammā
İki ḳāt mest olur ādem ḡesābı rü ʿ yet etdikçe
- 7 Fehīmā naṯʿ -ı şatranc-ı ḳaderde beydaḳ-ı tedbīr
Olur pesmānde-i vādiʿ -i ḡayret sürʿ at etdikçe

Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilātün/ Feʿilün

Fāʿilātün/

/Faʿlün

- 1 Mār-ı ḡam hem-demimiz zülf-i siyeh-ḡün yerine
Zehr-i mihnet iḡeriz bāde-i ḡül-ḡün yerine

- 2 Māverā-yı dili deyrān edeli ğam gözden
 Kıızılırmağ-ı sirişk akmada Ceyhūn yerine
- 3 Kıayd alamadan āzāde olan ʿākılı gör
 Zūlf-i Leylā-yı heves bađladı Mecnūn yerine
- 4 Bağ ũu eṭvār-ı ğalaṭ-ı fehmine çerḥ-i dōnek
 Re'y-i Bāķil geçiyor ʿāķl-ı Felāṭūn yerine
- 5 İʿtimād etmez iken vaʿde-i vaşl-ı yāre
 Düşdü bī-çāre gönül vāʿde-i kimmūn yerine
- 6 Naḥl-ı bīdi görürüz perçem-i cānāna bedel
 Servīdir ruʿyetimiz ķāmet-i mevzūn yerine
- 7 Semt-i eşʿarı ferāğat edelim ğayrı Fehīm
 Kıabaca söyleşelim nūkte vü mazmūn yerine

Fāʿilātūn/ Fāʿilātūn/ Fāʿilātūn/ Fāʿilūn

- 1 ʿAşķ-ı cānān tāze cān verdi dil-i efsürdeye
 Çünkü āteş āb-ı ḥayvāndır çerāğ-ı mürdeye

- 2 Beste-i zünnâr-ı zülfü yalınız bir ben miyim
Kâ'inât eyler perestiş ol büt-i dîn-bürdeye
- 3 Bir mu'ammâdır açılmazkine eflâk u 'uqûl
Ehl-i hikmet düşdüler beyhûde fikr-i hurdeye
- 4 Yâr olur mu düşmen-i mecrûh talîf olsa da
Kâr-gîr olmaz nevâziş hayye-i âzürdeye
- 5 Atlas-ı kaftân-ı iqbâl-ı cihân pek köhnedir
İltifât etme Fehîmâ câme-i pejmürdeye

51

Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1 Sevâd-ı sürme-i mazmûn çekenler çeşm-i eş'âra
Hınâ-yı ma'nî-i rengîn yakarlar dest-i âsâra
- 2 Per ü bâl-i Hümâ'yı hırqa-i peşmîne etmişdir
Kânâ'at eyleyenler üstüh'ân-ı murğ-ı bîzâra

- 3 Heman Kāf-ı kaderde buldular ‘ Ankâ-yı tedbiri
Per ü bāl-ı tefekkürle giderken rāh-ı düşvāra
- 4 Sevād-ı çeşm-i āhūda bulup mersiyye-i Kays’ı
Sirişk-i dīdeden Leylā yazar evrāk-ı ruhsāra
- 5 Sevād-ı hayme-i Leylā kıyās etmiş şeb-i tārı
Gezip deşt-i tehayyülde dil-i Mecnūn-ı bī-çāre
- 6 Şu ver tīg-i zebāna eşk-i çeşm-i bülbül-i dilden
Ki te’şir eylesin feryādın ol gül-çiğre dildāra
- 7 Zümüröd haṭ rüy-ı sāğar-ı yāķūta ‘ aks etmiş
Anıñçün zāhid-i ef’ ī-nigeh baķmaz ķadehķāra
- 8 Mesīhā-yı leb-i cān-baḥşına nāzır iken her-dem
Şifā-yāb olmadı hayretdeyim ol çeşm-i bīmāra
- 9 Ederdi sübḥasın zünnāre tebdil sūfiyān bī-şek
Eğder mānend-i zindān bend olaydı zülf-i ṭarrāra

- 10 Bu şeş-der hānede bir gün seni de zār eder elbet
Şağın aldanma nerrād-ı vefā-yı çerh-i devvāra
- 11 Çekenler dūd-ı āhı āteş-i nārgīle-i dilden
Fehīmā şaldılar kıalyān-ı şevkı baħr-ı esrāra

52

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Mihri gördüm meh-liķā dildār geldi hātıra
Nūr-ı eflāk-i melāħat yār geldi hātıra
- 2 Gül ruħun pūs eyleyip yāriñ emerken la' lini
'Ayş u nūş-ı meclis-i gülzār geldi hātıra
- 3 Rāz-ı 'aşkı 'āleme ibrāz kaydında iken
Hāğ bu kim Manşūrveş ber-dār geldi hātıra
- 4 Tiğ-i cevriñ şerħalar açdıķca sīnemde görüp
Etdiğın luğf u kerem tekrār geldi hātıra
- 5 Hāl edince 'uğde-i esrār-ı nazmı ey Fehīm
Böyle rengin bir hayāl eş'ār geldi hātıra

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Göñül kandil-i sūzān oldu ' aşk-ı şūh-ı tersāde
Müselmānlar yaqar mescidde şem' i ben kilisāde
- 2 Müselmān ol saña qurbān olayım dedim ol kāfir
Şarāb iç gel dedi ' ādet budur āyīn-i ' İsa' da
- 3 Hezerān sübhalar çekdim çevirdim etmedi te' sīr
O kāfirzādeniñ meyli hep āgūş-ı çelipāde
- 4 Göñül deyr-i muḥabbetde nice bāde-perest olmaz
Bulur zevk-i leb-i la' l-i büṭānı cām-ı şahbāda
- 5 Hevā-yı çeşm-i mestiñle ḥarābāta düşüp zāhid
Rehīn-i bāde oldu ' ākıbet tesbīḥ ü seccāde
- 6 Eđerçi çeşm-pūş-ı ārizüyem māl-ı dünyādan
Gözüm qaldı faqat didār-ı maḥbūb-ı dil-ārāda
- 7 Qadeḥ gerdişde sāķi ' işvede mey şışede gül-reng
Fehīmā var mı bu tertīb-i ' işret bezm-i me' vāda

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/ /Fa' lün

- 1 Her ne dem gelse o şūhuñ leb-i la' li yāde
Ederim sāgar-ı yāqūt ile nūş-ı bāde
- 2 Āh-ı mazlūmdan āhen-dil olur raḥne-pezīr
Götürür pās nefes āyīn-i fülāde
- 3 Tıfl-ı eşkiñ yeri var olsa da didemde ' azīz
' İzzet etmez dem eğer olmasa merdümzāde
- 4 Mütevāzı' olanıñ elbet olur ḳadri bülend
Secdegāh olmadadır ferş olunan seccāde
- 5 Hiç teḳarrüb mü eder ehl-i hevāya zāhid
Müte' āzim olamaz peşşe ḥuzūr-ı bāde
- 6 Zevḳ-i dünyā edemez ehl-i dili şīrīn-gām
Oldu ḥelvāsı zehir pīre-zeniñ Ferhād'e

- 7 Giryemiz raḥme götürmez felek-i seng-dili
 Küşteniñ nālesi riḳḳat mi verir cellāde
- 8 Tār u mār etse de gīsūsunu bād-ı āhım
 Leşker-i kāfir-i ḥaṭṭı erişir imdāde
- 9 Nefret etmiş zene beñzer diye meyl etmez dil
 Vech-i maḥbūb eğer ḥaṭdan olursa sāde
- 10 Māder-i şarf-ı taşarruf iledir kesb-i refāh
 Olma dil-beste şaḳın cāriye-i irāde
- 11 İltifāt-ı naẓar-ı yārdan oldum düşkün
 Var mı beñzer bana dünyāda ‘aceb üftāde
- 12 Ġuşşa-i naẓm-ı sūḥan buldu teselsül ezeli
 Bend-i ğamdan olamaz ehl-i sūḥan āzāde
- 13 Vālidinñ mālı gibi ‘ilmine vāriş olamaz
 İntikāl eylese de sırr-ı peder evlāde
- 14 Gül-i ruḥsārını naḳş etse Fehīm-i zārın
 Ḥāme bülbül gibi destinde gelir feryāde

Fa' ilātün/ Fa' ilātün/ Fa' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Merd-i meydān-ı muḥabbet oldum etme iştibāh
Ḥüccet-i kıātı' olur da' vā-yı ' aşğa tīg-ı āh
- 2 Nev-nihāl-i gül-bin-i şerm ü edebdir öyle kim
Verd-i ruḥsārın kızardır şu' le-i germ-i nigāh
- 3 Fikr-i sevdā ile ḥuzūr ḥ' āba hīç vermez vücūd
Ehl-i ḥisset göremez rü' yāda da rüy-ı refāh
- 4 Maḥv eder zühd-i riyāyı dilden āḥir sūz-ı ' aşğ
Bir maḥalde nice mümkün cem' ola berğ ü giyāh
- 5 Kıurb-ı Ḥaḳḳ' a bir değıl zāhid ṭarīḳ-i ittişāl
Vardır enfās-ı ḥalāyık ' adedince şāh-rāh
- 6 Nāveḳ-i ḳavş-ı ḳazādan kendini ḥıfz etmeğē
Cünne-i şavn-ı rızādan ğayri var mıdır penāh
- 7 Sürme-i şeb olamaz feryāde māni' ey Fehīm
Sedd-i rāh-ı şöhret olur mu baña baḥt-ı siyāh

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Eder zāhid heves būs-ı leb-i yāķūt-ı cānāna
O dīv-i bed-meniş ŧālib olur mühr-i Süleymān'a
- 2 Taĥayyül eyleyip çeşm-i kebūduñ girye etdikce
Sirişkim gevher-i firūze dizdi tār-ı müjgāne
- 3 Nice demler bu seniñ āsiyā-yı çerhiñ altında
Aradım görmedim kendim gibi Mecnūn bir dāne
- 4 Fütūĥ-ı bāţına erbāb-ı dilden eyle istimdād
Suhūletle derūndan fetĥ olur her bir der-i ĥāne
- 5 Olursa āşinā-yı sırr-ı ĥikmet ayn-ı vaĥdet bīn
Semā vü arz beyninde görür mü ĥiç biġāne
- 6 İçersin mey-perestler ŧanını ġıybet ile ammā
Şaķım şūfi döner dendānlarıñ tesbīĥ-i mercāne
- 7 İdelden cevher-i nazmı baña şāĥ-ı Necef iĥsān
Müreccaĥ oldu ġüftārim Fehīmā şi' r-i Selmān'a

(Fî-Ḥarfü'l-Yâ)

57

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Şîr-i Yezdân tîğ-i meslûl-ı mücellâdır ' Alî
Pîşvâ-yı evliyâ maḥbûb-ı Mevlâ'dır ' Alî
- 2 ' İlme peygamber Medîne bâbı âniñ Murtażâ
Cümle aşḥâbı nücüm ḥürşid ü vâlâdır ' Alî
- 3 ' Abd-ı memlûki olur elbette şâhân-ı cihân
Cân u dilden faḥr-i mevcûdâta mevlâdır ' Alî
- 4 *"Lâ-fetâ illâ ' Alî lâ-seyfe illâ Zülfikâr"*¹⁰⁸
Ḥüccet-i mümzâ vü maḥtûmlada illâdır ' Alî
- 5 Çāryār-ı bâ-şafāniñ şem'-i bezm-i enveri
Tāk-ı istiḫnâda mihr-i ' âlem-ārâdır ' Alî
- 6 Kurret'ül-' aynîn-i ' âlemdir Ḥasan ile Ḥüseyn
Vâlid-i sibṭeyn olup a' lādan a' lādır ' Alî

¹⁰⁸ "Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur." Hz. Muhammet'in Hz. Ali ve onun kılıcını övmek için söylediği rivayet edilen bir söz.

- 7 Hāk-pāy-i şıhr-i sultān-ı risālet ol Fehīm
Zīb-i evreng-i hīlāfet şāh-ı ma‘ nādır ‘ Alī

58

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 Yanıp bir lāle-ruhsāra çerāgān olduđuñ var mı
Seniñ pervāneveş şem‘ -i şebistān olduđuñ var mı
- 2 Demişsin ey şabā yok bāğ-ı dilde sünbül-i efkār
Hevā-yı zülf-i yār ile perişān olduđuñ var mı
- 3 Vişāl-i ‘ıyd-i ađhāsın nice ümīd edersin sen
O şūhuñ bismil-i ‘aşkıyla kurbān olduđuñ var mı
- 4 Gürūh-ı zen-perestānıñ demişsin pīriyim zāhid
Senin beytü’s-sanemde Şeyh-i San‘ ān olduđuñ var mı
- 5 Nice sen tālib-i feyz-i muḥabbet olmak istersin
‘ Aceb hīç hücre-i ‘uşşāka mihmān olduđuñ var mı
- 6 Züleyhā-yı murāda vāşıl olmak ḥayli müşküldür
‘ Azīzim Yūsufāsā bend-i zindān olduđuñ var mı

- 7 Perî-rüyânı teşhîr eylemekdir maṭlabıñ ammâ
Fehîmâ mülk-i Belķıs'e Süleymân olduĖuñ var mı

59

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/ /Fa' lün

- 1 DāĖıdır sünbül-i zülfün giyip āl fistānı
Şayd eder āl ile şad murĖ-ı dil-i nālānı
- 2 Vaşf-ı engüş-ti muḥannāsını deryāde yazıp
Boyadım reşk ile al ķāna kef-i mercānı
- 3 Meclis-i meyde Saķızlı kıızı kāfir sāķı
Müje-i duḡter-i rez etdi turunc pistānı
- 4 Sīb ĖabĖablı kıız almaķ hevesiyle zāhid
Kızıl Elma'ya ķadar gezdi Firengistān'ı
- 5 Muğ-peçe bintü'l-'ineble edecek germ ülfet
Parladır neş'e ile encümen-i rindānı
- 6 Sürmeli çeşmile gelmiş seni seyre şüfi
Sürmeli cennet-i nezzāreden ol Şeytān'ı

7 Bıkr-i maẓmūnu bozar h̄āme-i merdān-ı hūner
Naqş ederken varaq-ı nazma Nigāristān'ı

8 Yaraşır mı saña eṭvār-ı Nedīmāne Fehīm
Boyadıñ reng-i hınāya varaq-ı divānı

60

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 Çemende bülbülāsā zār u nālān olduğum qaldı
O gül-çihre güler hep bana giryān olduğum qaldı

2 Qalır mı Hüsrev-i hüsnuñ bu tarz-ı Muhteşemlikde
Benim dīvān-ı Şevket'den gazel-h'ān olduğum qaldı

3 Düşüp sevdā-yı zülfe qalmadı bir yerde ārāmım
Cihānda h̄āne-ber-düş u perişān olduğum qaldı

4 Züleyhā-yı emelden Yūsuf-ı dil oldu dāman-keş
Düşüp çāh-ı hevāya bend-i zindān olduğum qaldı

5 Alıp āgüş-ı vaşla ğayrılar o sīm-endāmı
Benim āyineveş hüsnuñe hayrān olduğum qaldı

- 6 Çerāğ-1 hāş-1 vaşlı olmadım bir lāle-ruhsārın
Bu sūz-1 dāğ-1 gayretle çerāğān olduğum kaldı
- 7 Bu bezmiñ bādesinde kalmamış keyfiyyet-i deyriñ
Fehimā tevbe-i meyden peşimān olduğum kaldı

61

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/ /Fa' lün

- 1 Şayd edip murğ-1 dili ğamzesi şayyād gibi
Dökdü tīg-i nigehe kıanımlı cellād gibi
- 2 Künc-i mey-ħānede evvel var idi cām-1 şafā
Şimdi seyl-i ğamile ol daħi berbād gibi
- 3 Lāle-i bülbül açar kııfl-i der-i ğülzārı
Bāb-1 maķşūda kilid olmadı feryād gibi
- 4 Ey veled etmek için devlet-i ħüsnü tezkır
Hüner-i vālid ile faħr eden evlād gibi

- 5 Cüy-ı şîr-i hüneri etdi revân kilk-i Fehîm
Bî-sütûn-ı sühane tîşe-i Ferhâd gibi

62

Fe‘ilâtûn/ Fe‘ilâtûn/ Fe‘ilâtûn/ Fe‘ilûn

Fâ‘ilâtûn/ /Fa‘lûn

- 1 Hatt-ı nev koydu o meh-rûyu nikâba şimdi
Güyyâ mihr-i cihân girdi sehbâba şimdi
- 2 Zevk olur bize harâm ‘aşr-ı Muharrem’dir bu
Giryemiz oldu bedel ‘âlem-i âba şimdi
- 3 Seng-i hasretle döğüp sinemi âheng ederim
Güş tutmam nağam-ı çeng ü rebâba şimdi
- 4 Görünen reng-i şafağ şanma sirişk-i hûnum
Gördü gaddâr felek düşdü hicâba şimdi
- 5 Hünçe-gân eyledi saht-ı cigerim âteş-i ‘aşk
Nâz eder dil meye hem nuql-ı kebâba şimdi
- 6 Vech-i gilmânı da cennetde öpersin şap şap
Şeyh efendî nazar et sûret-i şâbba şimdi

- 7 Cüş edip eşk-i nedāmet baña mey oldu helāl
Sākī-i dīde nemek katdı şarāba şimdi
- 8 Oldu māder be-ḥaṭā ekşerī ebnā-yı zamān
Ānlar ʿazm eyleyemez şavb-ı şevāba şimdi
- 9 Ḥüsnüne nāzır idik ḥaṭṭ-ı ruḥu geldi Fehīm
Nigeḥ-endāz oluruz naḫş-ı kıtāba şimdi

ŞARḲIYYĀT

Şarḳı

1

Fāʿilātün / Fāʿilātün / Fāʿilün

- 1 ʿAzm-i gülzār ile bülbül devridir
Bade-nüş ol gel açıl gül devridir
Ġam gidip gelsin şafā mül devridir
Bade-nüş ol gel açıl gül devridir
- 2 Gitdi eyyām-ı şitā geldi bahār
Gül açıldı bülbül eyler āh u zār

Böyle işrâb etdi cüş-ı cüy-bâr

Bade-nüş ol gel açıl gül devridir

3 Tevbeler olsun fedâ peymâneye

Câm-ı lâ' lin şun dil-i mestâneye

Mest-i nâzım gelsene mey-ḥâneye

Bade-nüş ol gel açıl gül devridir

4 Gel gülistâne temâşâ kıl gülü

Dinle efgân-ı Fehîm-i bülbülü

Sâķî-i gül-çihre gezdiresin mülü

Bade-nüş ol gel açıl gül devridir

Şarkı

2

Fâ' ilātün/ Fâ' ilātün/ Fâ' ilātün/ Fâ' ilün

1 Zümre-i ḥübân içinde pek beğendim ben seni

Cisme cān ittiḥāz etdim efendim ben seni

Rūḥa teşbîh eyledim ey ser-bülendim ben seni

Cisme cān ittiḥāz etdim efendim ben seni

- 2 ‘Ārızıñdır gülsitān-ı hüsñüññ verd-i teri
 Kāmetiñdir sāye-i bāğ-ı melāhat ‘ar‘arı
 Cevher-i kân-ı leṭāfetdir vücūduñ ey perī
 Cisme cān ittiḥāz etdim efendim ben seni
- 3 Pister-i ğamda edip feryād-ı eyyām u leyāl
 Derd-i ḥasretle vücūdum oldu cānā bī-mecāl
 Vuşlatıñdan ğayrı bu derde devā emr-i muḥāl
 Cisme cān ittiḥāz etdim efendim ben seni
- 4 Baḥr-ı ḥarmāna ğarīķ olmuş Fehīm-i nā-tüvān
 Va‘de-i luṭfuñla iḥyā etdiñ ey rūḥ-ı revān
 Vaşl-ı cān-baḥşındadır feyz-i ḥayāt-ı cāvidān
 Cisme cān ittiḥāz etdim efendim ben seni

Şarkı

3

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün

- 1 Süz-ı hicriñ sinem etsin dāğidār
 ‘Āşıķa ‘ayn-ı vefādır cevri-yār
 Ğamla izhār eylemem hiç āh u zār
 ‘Āşıķa ‘ayn-ı vefādır cevri-yār

- 3 Mālik oldum burada ben hüner-i mümtāze
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e
- 4 Haleb ānda ise bunda bulunur endāze
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e
- 5 Vār mı ' Anḳā-yı hüner olsa gelir pervāze
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e
- 6 Oldu gālib hünerim Rūm'da faḥr-ı rāza
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e
- 7 İmtihān ise ğaraż Rūm'da vardır üstād
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e
- 8 Gūy-ı çevġān hüner-bāze yeter ' arşa-i Rūm
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e
- 9 Pehlivān-ı hünere sāḥa-i maḥşūş olmaz
İşte meydān-ı süḥan gitmeyelim Şirāz'e

ꞐIT' AĀT

1

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 Muḥabbet 'āleminde ey olan cūyā-yı zevḳ-i ḥāl
Hemīşe dergeh-i sulṭān-ı Sa'dü'd-dīn'e ol rū-māl

2 Vücūd-ı vecd ü ḥāle cevher-i ḥāki olur burhān
Beḳā ba' de'l-fenāya ḥāl ile olmaz mı istidlāl

3 O kān-ı cevher-i 'irfān sulṭān-ı velāyetdir
Olur ḥāk-i ṭarīḳi dūrre-i tāc-ı ser-i iclāl

Ꞑit' a Der-Zahr-ı Mecnū' a Nüvişte Būd¹⁰⁹

2

Fā' ilātün/ Fā' ilātün / Fā' ilün

1 Nīst īn mecnū' a kān-ı güherest
Şādef-i gevher-i 'ilm ü eserest¹¹⁰

2 Pür-derüneş ḥāḳāyık-ı eş'ār
Ehl-i dil-rā ḥazāne-i hūnerest¹¹¹

¹⁰⁹ Mecnuanın zahriyesine kıta yazılmıştı.

¹¹⁰ Bu mecnua değildir, o inci madenidir
İlim ve eser incisinin sedefidir.

¹¹¹ İçerisi şiir hakikatleri doludur
Gönül ehlinin sanat hazinesidir

Ḳıṭ‘a

3

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

- 1 Değil bu mecmū‘a kân-ı hünerdir
Dür-i nazm ile memlū bir define
- 2 Fehimā ḳulzüm-i ‘irfān içinde
Ma‘ārifle leb-ā-leb bir sefine

Maṭla‘***Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün***

- 1 Lālezār-ı dağ-ı sīnem Ṭūr’a beñzer benzemez
Şem‘-i fānūs-ı ḫayālim nūra beñzer benzemez
- 3 Reng-i gül-ruḫsārı üzre ol siyeh kākülleri
Āl ḳablı ferve-i semmūra beñzer benzemez
- 3 Ergānün-ı nāle-i sīnem neye beñzer ‘aceb
Nağme-i āhım hele ṭanbūra beñzer benzemez

Ez me'mûriyet-i Yenişehir-i Fenâr be-Dâru's-salṭanati's-seniyye bâz âmede bûdem. Be-hilâl-i râh der-menzil-ḥâne-i Keşân yek şeb beytûtet üftâd der-âncâ in dü beyt güftem¹¹²
Dīvāreş nüvişt¹¹³

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün / Fâ' ilün

Kes nedîdeest rüy-ı rāḥat der-cihān

Menzil-i miḥnet-keşānest in mekān¹¹⁴

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Fehimā bizden evvel geşt ederken rāh-ı ğurbete

Gelip miḥnet-keşān elbet bu cāy-ı menzil etmişdir

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Ne ez cāh u ne ez iḳbāl şud mākşūd-ı men ḥāşıl

Ġalaṭ kerdem ki ez behr-i cihān tedbir-hā kerdem¹¹⁵

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Ne ez duḡt u ne ez ğilmān şud mākşūd-i men ḥāşıl

Ġalaṭ kerdem ki ṭuḡm-ı nefis-rā tedbir-hā kerdem¹¹⁶

¹¹² Yenişehir-i Fenâr memuriyetinden Darus-salṭanati's-seniyye'ye geri gelmiştim. Yol(culuk) esnasında Keşan misafirhanesinde bir gece konakladım. Orada bu iki beyti söyledim.

¹¹³ Duvara yazıldı

¹¹⁴ Kimse dünyada rahat yüzü görmemiştir, Bu mekan çile çekenlerin evidir.

¹¹⁵ Benim beklentim ne makamdan ne de devlet kapısından hâsıl oldu. Dünya için tedbirler almakla hata ettim.

¹¹⁶ Benim beklentim ne kızıdan ne de köleden hâsıl oldu. Nefis tohumuna tedbirler almakla hata ettim.

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

Fā‘ilātün/ /Fa‘lün

Ġarķ-ı pejān çe konem yār be-feryād āmed

Her ki zaķmī ħored elbette figānī dāred¹¹⁷

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Āteş-i rūyuñ ħayāliyle vücūdum daġlayam

Ĥasret-i la‘l-i lebiñle dem-be-dem ķan aġlayam

Mefā‘ilün/ Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün

/Fa‘lün

Ġarīķ-i ni‘ met-i dünyā bilir mi lezzet ħiç

Olur mu zevķ-i ‘aselden ħabir ħiç zenbūr

Mefā‘ilün/ Fe‘ilātün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ilün

/Fa‘lün

Medīneli ile ũlfet eder o şūĥ mūdām

O bir ġazāl-i ħaramdır olur mu ġayrıyya rām

¹¹⁷ Eski püsküyle ne yapayım; yar imdada yetişti
Yaralanan herkesin elbette çıġlıġı olur.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Yār-ı bî-imāna düşdüm yāne yāne ağlarım
Dūzaḥ-ı hicrāna düşdüm yāne yāne ağlarım

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Süḥan-gü dīde-i ḥübān olur ḥāmūş olursam ben
Fehīmā sürme-i ḥayret çıkar ḥāk-i mezārımdan

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Şubḥ-ı rūyuñ dāmen-i şām-ı firāķı çāk eder
Māh-ı ḥüsnüñ zulmet-i leyl-i hümümü pāk eder

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Görürler sine-çāk olduğunu ey Mevlevizāde
Dönersin bir gün āgūş-ı muḥabbetde bu devrānde

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

Fā' ilātün/

/Fa' lün

Serde āteş dili pür-āb hemān ḥāl dumān
Baña nārgil gibi hiç bulunur mu dem-sāz

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ben gidersem zîr-i hâke gam olur soñra yetîm
 Ğam benim ferzend-i cânımdır Hudâ ayırmasın

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Zi-eşvâb-ı 'alâyık her ki cism-i hod-koned tecrîd
 Muṭahhar mişevêd ez çirk-i âlâm ü keder incâ¹¹⁸

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Olur ehl-i sülûke bunda sırr-ı ma'rifet kısmet
 Bu dergâhın 'azîzim şâhibidir kıasım-ı 'irfân

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Sürme-i şeb olamaz mâni' -i feryâd u fiğân
 Sedd-i râh-ı şöhret olur mu baña baht-ı siyâh¹¹⁹

¹¹⁸ Her kim bedenini ilgi elbisesinden sıyrırsa
 Burada elem ve keder pisliğinden temizlenir.

¹¹⁹ Bu beyit MN'de ve DN'de eksiktir.

3.2. KAYNAKÇA:

- _____ ; Büyük Türk Klasikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988.
- _____ ; İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- _____ ; Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- ABDULHALİGOVA, Pervane; Anadolu Sahası Eski Türk Edebiyatında Müfredler, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2000.
- Ahmet Cevdet Paşa; Tarih-i Cevdet, İlgı Yayınları, İstanbul 2011.
- Ahmet Cevdet Paşa; Tezâkir, Yayınlayan; Cavit Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- AKSOY, Ömer Asım; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2010.
- AZAKLI, İmran; Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 1998.
- BANARLI, Nihad Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1997.
- BAYRAM, Ömer; Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azim Şirvanî'nin Tezkiresi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2005.
- BİLGEGİL, M. Kaya; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, I. Belâgat, Ankara 1980.
- CENGİZ, Halil Erdoğan; "Divan Şiirinde Musammatlar", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415- 416-417, TDK Yayınları, Ankara 1986.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed; "Divan Şiiri", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415- 416-417, TDK Yayınları, Ankara 1986.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet; Necâti Bey Divanı'nın Tahlili, İstanbul 1971.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1970.
- DİLÇİN, Cem; Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- DİLÇİN, Cem; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- DİLÇİN, Cem; "Divan Şiirinde Gazel", Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), c. LII, Sayı 415, 416, 417, TDK Yayınları, Ankara 1986.
- Fatîn Davud; Hâtimetü'l-Eş'âr, (hızl. Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Fatma Aliye Hanım; Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı, Bedir Yayınları, İstanbul 1995.
- İmla Kılavuzu, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- İNAL, M. Kemal; Son Asır Türk Şairleri, İstanbul 1941.

- İPEKTEN, Haluk; Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergâh Yayınları, Ankara 1994.
- İSEN, Mustafa; Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Özsoyak; Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2003.
- KARAÇAVUŞ, Ahmet; Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim Cemiyetleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir; Divan Şiiri Antolojisi, Varlık Yayınları, İstanbul 1947.
- KURNAZ, Cemal; Hayâlî Bey Dîvânı'nın Tahlili, MEB Yayınları, İstanbul 1996.
- LEVEND, Agah Sırrı; Türk Edebiyatı Tarihi I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C.I. Ankara 1984.
- MACİT, Muhsin; Divan Şiirinde Ahenk Unsurları, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- MAKSUDOĞLU, Mehmet; Kuruluşunun 700. yılında Osmanlı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- MAZIOĞLU, Hasibe; "Eski Türk Edebiyatı" Türk Ans., MEB, C.32, Ankara 1982.
- MENGİ, Mine; Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- ONAN, Necmettin Halil; İzahlı Divan Şiiri Antolojisi, İstanbul 1993.
- ONAY, Ahmet Talat; Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (hızl. Cemal Kurnaz), H Yayınları, İstanbul 2009.
- ONAY, Ahmet Talat; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Hazırlayan Cemal Kurnaz; Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- PAKALIN, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri Terimleri Sözlüğü. C. 1-3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1971-1973.
- PALA, İskender; Divan Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- PALA, İskender; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1989.
- ŞAHİN, Bilal; Fehîm Süleyman'ın Sefînetü's-Şu'arâsı, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1996.
- Şemseddin Sâmî; Kâmûs-ı Türkî, Dersaadet 1317.
- Şemseddin Sâmî; Kamusu'l-A'lam, c. I-VI, İstanbul 1306.
- TAHİR, Bursalı Mehmed; Osmanlı Müellifleri, c. I-II-III, Matbaa-i Âmîre, İstanbul 1342.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi; 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1997.

TANYERİ, Mehmet; Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri; Osmanlı Türkçesi Grameri III, Alfa Basım Yayınları, İstanbul 1997.

TUMAN, Mehmet Nail; Tuhfe-i Naili, Bizim Büro Yayınları, C. I-II. Ankara 2001.

ÜNVER, İsmail; “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, Türkoloji Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, c. XI, sayı 1, Ankara 1993, s. 51-91.

YÜCE, Nuri; Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Feza Gazetecilik A.Ş., İstanbul 1999.

<http://www.belgeler.com/blg/2o6i/beyitler-antolojisi#>

3.3. FEHÎM DÎVÂNÎ'NİN ARAP HARFLİ METNİNDEN ÖRNEKLER:

Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi Nüshasından Örnek Varaklar:

A)¹²⁰

¹²⁰ Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, “Kitâbü’l-Gazaliyyât”, Arşiv No: 21 Hk 1642, v. 19b.

B)¹²¹

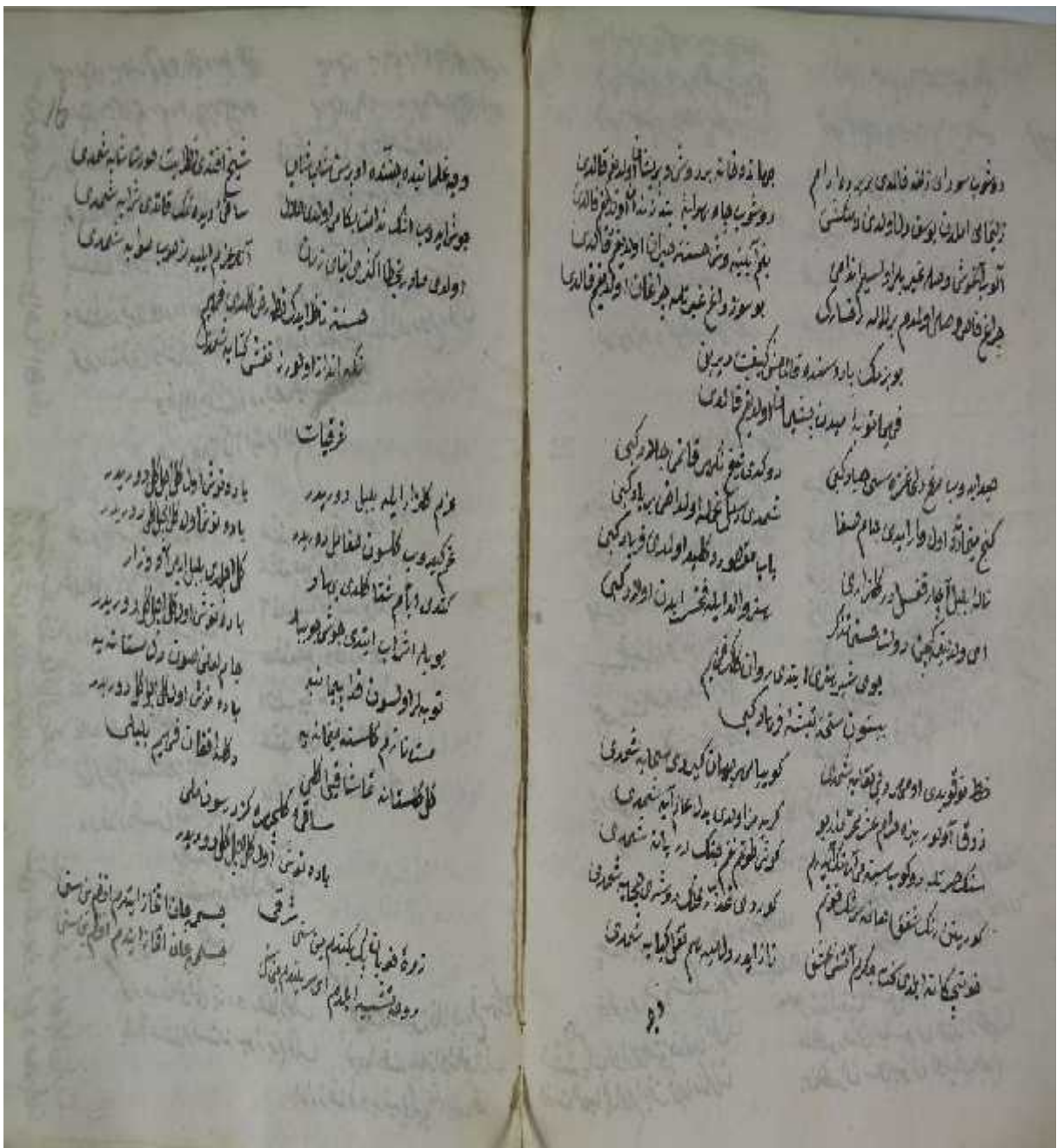

¹²¹ Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, “Kitâbü’l-Gazaliyyât”, Arşiv No: 21 Hk 1642, v. 20a-20b.

C)122

D)¹²³

¹²³ Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, "Kitâbü'l-Gazaliyyât", Arşiv No: 21 Hk 1642, v. 35a-35b.

3.4. ÖZGEÇMİŞ:

15.06.1979 Aksaray doğumludur.

İlk, orta ve lise öğrenimini Aksaray'da tamamladı.

1996-1998 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümünde okudu.

2001-2002 Eğitim-Öğretim yılında İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü birincilikle bitirdi.

2002-2003 yıllarında Konya Final Dergisi Dershanesinde Türkçe Öğretmeni olarak çalıştı.

Aynı yıl Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Tezsiz Yüksek Lisans Eğitimini tamamladı.

2003-2007 yılları arasında Polis Akademisi Diyarbakır Ali Gaffar Okkan Polis Meslek Yüksek Okulunda Türk Dili Öğretim Görevlisi olarak görev yaptı.

2009-2010 Eğitim Öğretim yılında Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda başladığı Yüksek Lisans Eğitimine halen devam etmektedir.

2007 yılından bu yana Polis Akademisi Konya Ereğli Polis Meslek Yüksek Okulunda Türk Dili Öğretim Görevlisi olarak görev yapıyor.

Orta düzeyde İngilizce biliyor.

Tel: 0332 712 45 46/222

0532 511 10 08 – 0505 321 76 51

e-posta: celikrecep@gmail.com

celikrecep@msn.com

